فہرست مضامین

نمبر صفحہ	صفحہ	سطر	غلط	صحیح
۱۶۸	۸۲	۱۳	شوریست	شور است
۱۶۹	۸۴	۱۹	زکار	رکاز
	۹۱	۱۸	کشد	کند
۱۷۱	۹۳	۷	جان و	جان نہ
۱۷۲	۹۳	۱۳	ہیچ و غم	ہیچ غم
〃	۹۹	۹	شدہ	شدہ و
۱۷۵	۱۰۲	۳	از	ار
۱۷۸	۱۰۵	۱۳	ار	را
	۱۰۵	۱۳	اختتامست	اہتمامست
۱۷۹	۱۰۶	۱۵	سرائے	سرائے
۱۸۱	۱۱۳	۱۲	روزے	روزی
〃	۱۱۹	۱۸	سری	سری
۱۸۲	۱۲۶	۱۶	بود	نمود
۱۸۲	۱۲۷	۱۸	دلے	دل
	۱۲۹	۱۳	تربیتا	ز تربیت
۱۸۳	۱۳۱	۵	آتش	آتش
۱۸۴	۱۵۰	۱۶	خلقش	خلقش
〃	۱۶۳	۳	سنہ ۱۳۲۲ھ	سنہ ۱۳۴۳ھ
۱۸۵	۱۶۳	۹	دعوی	معنی
〃	۱۶۴	۷	ما	مسا
	۱۶۹	۱۳	بجنبش مسکین خسروی	بجنبش و رنجان ظلم بزیل خسروی
	۱۸۳	۱۰	کوریست	کورا است

غلط و صحت نامہ کلّیات قاری

صفحه	سطر	غلط	صحیح
۸	۱۴	زستے	رستے
۱۴	۱	نگروه	گروه
۱۴	۱۷	میزند	میزند
۱۶	۸	بهرت	بهرش
۲۰	۳	چاره	چار
۲۱	۱	حاجت	حاجب
۲۳	۳	رضوان	رضوان و
۳۷	۹	بیکسی	بیکسے
۶۵	۵	زبان	ضمان
۶۷	۱۴	گروه	گروه
۶۷	۱۸	درفشان	درنشان
۷۶	۵	نیابیم	نیابیم
۷۷	۸	نخورد	بخورد
۷۷	۱۷	بگیرم	نگیریم
۷۸	۴	بجار و صبر	بجارہ صبر
۸۱	۱۶	سر	به
۸۲	۵	حیرت	خبرت

بسم اللہ الرحمن الرحیم

دیباچہ

حمد و نعت و منقبت را پایه بیرون از بیان — کے بانداز زمین آید فراخ آسمان
چون کنم وصف کلام قاری معجز نگار — بے زبان دل آمد و آمد چو بیدل زبان
نے بآن و نے بایں یارا چو داری اے فگار — به بود اینک کہ پیچی سوئے دیباچہ عنان

غزل سرائی مدحت و ثنا برائے ناظم دیوان قضا و قدر واجب کہ بنائے عالم بر ارکان رباعی عناصر فرو گذاشته و در مثلث موالید انسان ضعیف البنیان را بعطائے خمسۂ حواس از خاک بر افلاک بر داشته و ردیف حمد نعت بے منتهی شاہ بیت قصیدۂ رسالت را مناسب کہ مطلع وجود و شهود و مقطع صفوت و نبوت بوده و باوصف

اُمّیت قافیہ سنجانِ عرب را قافیۂ سخن تنگ فرمودہ صلی اللہ علیہ وآلہ واصحابہ وسلم

امابعد کمترینِ خاکسار سید قطب الدین فگار چشتی نیازی نظامی خادم آستانۂ چشتیہ نیازیہ غازی پوری گوید کہ بر ضمائرِ اربابِ بصائر نہفتہ نیست کہ جواہر زواہر الفاظِ منظوم حسن شاہدِ معنیٰ را دو بالا می گرداند و موزونی سخن رتبۂ کلام را تا ثریا می رساند۔ ازینجاست کہ گفتہ اند۔ ع

خوش ست نثر و لے شانِ نظم افزون ست

طبیعتِ انسانی بہ استلذاذ لذائذِ نظم بیش از نثر مجبول ست و شنفتن و گفتن آں از حضرات انبیا و ائمہ ہدا علیہم التحیۃ والثنا منقول۔ بر قول مشہور حضرت ابوالبشر علیہ السلام ناظم اوّلین ست چنانچہ حضرت امیر خسرو را ترانۂ افتخار چنین ست ؎

ما ہمہ در اصل شاعر زادہ ایم

دل باین محنت نہ از خود دادہ ایم

دیگرے می گوید ؎

آں کہ اوّل شعر گفت آدم صفی اللہ بود

طبع موزوں حجتِ فرزندیِ آدم بود

و عطائے ردائے مبارک در جائزۂ سخن و دعائے تائید بروح القدس در حق حسّان رضی از سرورِ عالم صلعم بپایۂ صحت رسیدہ و بہ تحسین حضرت نبوی صلعم جناب خاتم الخلفا

ودیگر فیض یابانِ مجلس صفا فرائد شاهوار بسلک نظم کشیده - ازین ست که اکابر
علما و فحول اتقیا شمۂ از اوقات شریف خود را صرف این مشغله فرموده اند و
نکاتِ حکمت و رموزِ هدایت برحسبِ رغبت طبائع در پیرایۂ خط و خال شاهدان وا نموده

خوشتر آں باشد که سرّ دلبراں
گفته آید در حدیثِ دیگراں

در پردهٔ سخن زدن از آداب پند و موعظت ست و تعریض بر رمز و کنایت عین بلاغت
لهذا باقتضاے آثار متقدمین و اقتداے سلف صالحین قدوهٔ ارباب فضل و کمال
گام زن براهِ سعدیؒ و قدم فرسا بر جادهٔ خسروؒ و جامیؒ ۔ قاریِ شیرین زباں حافظِ
معجز بیاں حضرت استاذی برادر عمه زادِ من که نام نامی شاں حاجی مولوی حافظ
محمد علی ست و تخلص شاں قاری، وطنش موضع سرولی عرف پهپتیا ست
از مضافاتِ ضلع غازی پور حسب موزونی طبع فطری جواهر زواهر معانی را
بآب و تاب الفاظ ترکیب داده اند - و دودمانش نسباً بشیخ صدیقی ست سلسلهٔ پدری
باخواجه عبید الله احرار و سلسلهٔ مادری به خواجه سید بنده نواز گیسو دراز می رسد و
حسباً از هر نمط علو یافته - بیشتر افراد بعهد سلاطین ماضیه و به زمانه گورنمنٹ انگلشیه
بعهده هاے جلیله فائز و ممتاز بوده و هستند و بصلهٔ خیر خواهی از سرکار انگریزی خلعت هاے
فاخره و جاگیرها یافته - و ابا عن جدٍ چناں که در علوم مشرقی کمال می داشتند

دریں زماں ہم بعلوم مغربی کامل دستگاہ می دارند الحال بیشتر افراد خاندانی بدرجۂ
بی اے و ام اے و ال ال بی فائز ہستند۔ برادرزادۂ عالیشان مسٹر محمد یحییٰ
بیرسٹرایٹ لا جج و مجسٹریٹ ضلع در ریاست گوالیار و فرزند دلبند شان حاجی مولوی
محمد ابو الحسن بی اے آئی ای ایس انسپکٹر اسکولہا ہستند۔ خود شان در علوم مشرقی
کمال دارند و تا یک مدت وکالت عدالت دیوانی بکمال شہرت و اعزاز کردہ باوصف
قوت کار ترک نمودند۔ در نظم بعمر شانزدہ سالگی بملا محمد احسن صاحب مرحوم بلگرامی
تلمذ گرفتند و اصلاح محض بر چند غزل فارسی شدہ بود کہ از اوستاد ہجراں گردید
ایدوں ہر آنچہ ہست بے اصلاح ست۔ بیشتر غزل در مشاعرۂ اردو بہ تبدیل مصرع
طرح بزبان فارسی غزل بفارسی گفتہ اند چنانچہ مصرع طرح اردو بر حاشیہ
غزل فارسی ثبت ست و بر مصرع تبدیل شدہ بفارسی خط کشیدہ شدہ تا عیاں
گردد کہ چہ بود و چہ شد و در تاریخ گوئی ہم کمالے و مہارتے خاص دارند کہ در
ہیچ کس شنیدہ و دیدہ نہ شدہ و آں این ست کہ نخستین اشعار متضمن سوانح در ہر
بحر و قافیہ کہ می خواہند تمام می کنند۔ سپس مادۂ تاریخ بہماں وزن و قافیہ از مصرعیکہ
می خواہند بر می آرند۔ ذلک فضل اللہ یؤتیہ من یشاء۔ القصہ از تاریخہا
دریں کلیات دادہ اند و بیش از بیش در بیاض گزاشتند۔

با ایں ہمہ کمال شاعری کلام خود را بچھاپ دادن روا نمی داشتند و اصرار

مایاں را بہ لیت و لعل می گزاشتند۔ بارے الحمد للہ کہ از اصرار برادر زادۂ خود
و پامردیِ فرزندِ ارجمند خویش مجبور گشتند و من ہیچمیرز را دیباچہ نویسی نصیب آمد۔
ممدوح را اگر تلمیذ سعدیؒ و خسروؒ خوانم رواست و محاسنِ کلام را ستائیش
بہ نکتہ سنجانِ معانی حوالت کنم بجاست کہ من تا مبلغِ آں نمی رسم لیس اہل آں نستیم الحق

ذرہ نتواند کہ سنجد حسنِ روئے آفتاب

ایں کتاب **کلیاتِ قاری** ست اما اسم تاریخی آں "اشراقاتِ دلِ قاری"
۱۳۴۴ھ
مناسب می نماید۔ باری تعالیٰ ممدوح را بر چار بالش امن و اماں تا دیر ہم بنشیند
دارا و عالمے را از فیوض و برکات ذات والایش مستفیض گرداناد بحرمت
النبی صلعم و آلہ الامجاد آمین ثم آمین فثم آمین۔

بسم اللہ الرحمٰن الرحیم

قصیدۂ نعتیہ

مسمّٰی باسم تاریخی

صلۂ آخرت

۱۳ ھ ۳۶

ہاں دلِ بے تاب ہاں پیش شو رہنما — کز سرِ جاں سر کنم راہِ درازِ ولا

در رہِ عشق ار بود خارِ غم و سنگِ رنج — ہمتِ مردانہ را آبلہ نعلینِ پا

دودِ دلِ اہلِ درد چترِ سرِ شاہِ عشق — آہِ رسائش بود رایتِ فتح انتما

پایۂ اعلائے عقل زینۂ پائینِ عشق — تحتِ زمینِ جنون فوقِ سمائے ذکا

داغِ جبینِ جناں دیکشِ رخسارِ مہر — پیشِ سویدائے دل ماہِ دو ہفتہ سہا

گوہرِ غلطانِ اشک از صدفِ جوشِ دل — چشمِ گہر بار یاقت بہرِ نثارِ لقا

تاب و تواں را فلک صبر و سکوں را جبال — آتشِ حسنِ کسے سوخت لبانِ گیا

برقِ یمانی بجست بادِ بهاری وزید — طاقتِ و امق نماند خیمهٔ عذرا کجا
از سرِ مجنون پرید هوش و نماندش قرار — محملِ لیلیٰ رسید آمده بانگِ درا
رشکِ چراغاں بود سینهٔ پُر داغِ من — از درِ چشمانِ من بهرِ تماشا بیا
چشم کشا و نگر یادِ کسے می دهد — هرچه درین عالمست ذره بود یادگار
داد زِ غارتگری دین و دل و جانِ زار — برد بغارت زِ من غمزه و ناز و ادا
کل زِ سمک تا سماک ذرّه از راهِ درد — قطرهٔ از بحرِ عشق قلزمِ ارض و سما
جودتِ مشائیان حکمتِ اشراقیان — حرفِ نخستین بود ز ابجدِ عشق و ولا
قیمتِ روزِ وصال ز دلِ شیدا مپرس — سلطنتِ چار دانگ بر شبِ هجران فدا
سودِ همه عمرِ عقل گرچه بود کوهِ سود — در برِ سودائے عشق آمده پادر هوا
هان و زبانِ قلم بیش چکیدا ز تو بیش — حرف ز درد و غم و محنت و رنج و بلا
یک نگفتی هنوز کیست که از بهرِ اوست — آن همه آه و فغان و این همه شور و بکا
هست مگر آنکه هست خاصهٔ خاصانِ حق — پیشِ درِ شوکتش چرخ بخدمت دوتا
آنکه وجود از عدم نامدے اندر وجود — گر نه وجودش شدے علتِ خلقت سرا
وانکه نرستے گهے هیچکس از هولِ حشر — او نه شفیع ار شدے پیشگهِ کبریا
هست ز وهم و گمان رتبتِ او بیشتر — مکرمتِ خاص وے داد صلا هر کرا
نامده در بزمِ دهر دهر پُر از آمدش — آمده و شانش بود هر همه شاهانه جا
نسبتِ آدم باو نزدِ دلِ حق پرست — چون صدف و گوهرست یا گل و گل گونیا
جانِ دو عالم بود بستهٔ فتراکِ او — پیشتر وان ز پیش با همه صدق و صفا
شاهدِ توحیدِ حق چهره طفیلش کشود — گشت ز دیدِ هر یدِ گردنِ عالم رها

باختہ از ہیبتش رنگِ رخِ خویش شرک　　ساختہ از رحمتش وحدتِ حق رخ نما

نیست جہنم مگر یک دمِ گرمِ کسے　　کاں بود از کاکلش در تبِ دل مبتلا

جنتِ فردوس نیست از نفسِ سرد بیش　　از لبِ شیدائی آں گلِ رخسارہا

ذرۂ خاکِ رہش وہ کہ فدائی آں　　از دلِ شمس و قمر گشتہ صباح و مسا

یک کفِ خاکے از و شکرِ اعدا شکن　　یک پرِ کاہے از و تیغ دو دم در وغا

افسرِ شاہانِ دہر خاکِ درِ جاہِ او　　پیشِ گدائیش دو کون ہیچ نیرزد بہا

عرشِ بریں با ہمہ عزت و شانِ رفیع　　در قدمش سر نہاد و یافت ازاں اعتلا

گیسوئے واللیل روئے عارضِ والشمس ہیں　　یافت ز فیضانِ او نیک شمیم و ضیا

خضر کہ رہ آشناست زمزمہ سنجِ نداست　　یک دمہ دیدارِ او حاصلِ دورِ بقا

خوبیِ رویش مہر را ز کفِ پایش خجل　　چہرۂ شمس و قمر دیدہ اگر ہست وا

خستۂ او رستہ خود خستگیش جاں نواز　　بستۂ او رستہ خود بستگیش دل کشا

حرزِ بلاہاک بود رقعۂ آں کہنہ دلق　　گرد ز دستِ ولہ ہر چہ گدائیش قبا

چرخ شد از روشناں ز آبلہ پایانِ آں　　بقعہ کہ پائے سگش کرد بداں اعتنا

شعلہ بطور افگند لمعۂ رخسارِ او　　جاں بہ مسیحا کند کشتۂ لعلش عطا

دفترِ توصیف را کرد تصفح چو عقل　　یافتہ در شانِ او جملہ حدیثِ ثنا

دستِ ضعیفانِ او پنجہ بشیر افگند　　پنجۂ دستانِ او پیچہ برد از قضا

گر نہ درودش کند یاریِ آں بادِ دست　　بابِ اجابت بود بند ز ہجرِ دعا

ہست اگر یادِ او ہست لقا لیس ہیں　　نیست اگر یادِ او ہست ہمیں بس فنا

ذرہ کو لیش نگہ ہست بلاگیر آں　　مہر ز دستِ شعاع با ہمہ شانِ علا

میل ندارد به گل انس نه گیرد بسرو / هر که نظر دوخته است بر خس و خارش ولا
وارثی مشتاق چیست شربت دیدار او / مرهم عشاق چیست زخمی از آن دلربا
تیغ نگاهش اگر گردن عاشق زند / واه وسے و بخت وے زنده شده دائما
نیست بسانش گلی در چمن روزگار / همچو منش صد هزار بلبل دستان سرا
لطف عمیمش صلا تا بجهان داده است / با همه جرمم امید با همه خوفم رجا
نقش کف پای او قبلهٔ ایمان و دین / سجده برد پیش او سجده به صد التجا
آب حیات آمده خاک درش بهر دوست / وز پی خصم آتشی ست باد درش خونبها
یک فتی عهدش اگر حاتم طائی شدے / هر گدایان او بندهٔ ستان سخا
هست ادیم زمین سفرهٔ عام اله / نیست جز او بهر آن مائده دار صلا
داغ غم دیگ او برقع ز رخ ار کشد / مهر نه تابد گهی بار دگر بر ملا
تا خس و خاشاک او رفته بدریوزگی / دل کشی رنگ و بو بهر گل آرد صبا
نیست اگر در دلش داغ غم کوی او / کعبه به تن کرده است جامهٔ نیلی چرا
ملکت او را غنا شحنهٔ معزول دان / بندهٔ بی زر شمار فقر درش را غنا
خاک درش را صفا از مژه جاروب کش / دیدهٔ خور ساخته گرد رهش توتیا
باید اگر از سگش ریزهٔ پس خوردهٔ اش / همچو تبرک نهد بر سر و چشمش هما
یوسف مصری کشد همچو زلیخا فغان / گر ز درایش کند گوش او لی صدا
تا قدم ناز او رنجه شده بر زمین / چرخ نهاده است سر بر قدم این فضا
با لب جان بخش او تشنهٔ او بشمرد / آبلهٔ زهر مار چشمهٔ آب بقا
چرخ ز سیاره ها نقد روان آورد / تا بفشاند بشوق بر سر آن نقش پا

روح بود روح را جان بود از بہرِ جا اصلِ اصولِ ہمہ گوہرش اے مرحبا
بستۂ شانش دو کون خستۂ آتش ہراں طنطنہ اش بس بلند سلسلہ اش بس رسا
آنکہ نظر باز ہست بانگہِ ژرف بیں دید از و ابتدا یافت باو انتہا
رشحۂ لطفش نعیم شعلۂ قہرش جحیم دسترسش برکمال شانِ عظیمِ خدا
گفتۂ حق گفتۂ اش کردۂ حق کردۂ اش دیدہ اگر احول ست بنگرد از ہم جدا
جاش ز جا ہا بروں پاش بفرقِ علو عزت عزت از و رنگِ رخ اصطفا
وہم نگنجد بجاش عقل نہ سنجد علاش پایۂ او ستے بود زینۂ اولیا
ہست غمِ عشقِ او دوحۂ دائم بہار از گلِ عیش و نشاط و ز ثمر مدعا
سجدہ بہ نقشِ پاش از سرِ اخلاصِ وق ہست زبہرِ قضائے عمری ایماں ادا
آنکہ بود انتہا از پئے توصیف و مدح بہرِ مدیح و ثناش ہست کم از ابتدا
روزنِ دیدِ خرد ہست حلقۂ گیسوئے او صفحۂ روئے وے ست آئینہ حق نما
سایہ بقدش نبود نکتۂ آں نیک سنج ساختہ انداز ہماں بہرِ بیدماغطا
قادری دل خستہ ہاں خسروِ عالم پناہ ہست مخاطب بتو باکرمِ غم زدا
نذرکش از سوزِ دل سازکن آہنگِ نو نیست کہ بے خط شود شاہ ز شورِ گدا

(مطلعِ ثانی)

اے شہِ مجد و علا شافعِ روزِ جزا خواجۂ ہر دو سرا صاحبِ تاج و لوا
گرچہ ہزاراں ہزار بہرِ تو ہمچوں من اند ہست کجا ہمچو تو بہرِ من بے نوا
جرم بساماں آں ہست مہیا بہ بیں لب بہ شفاعت کنوں گشت کشودن روا[1]

---

[1] دانی فتدلٰی ۱۲

گوشۂ چشمے ز تو ار چہ بود گاہ گاہ — مرہمِ زخمِ دل است و دردِ جگر را دوا

بہرِ چہ سوگند خورد حق بہ شب و روزِ خود[1] — بود مگر در نظر کاکل و روئے شما

راہ نمائے یقیں بیخ کنِ کیف و کیں — جنبشے از ابروت اے شہِ ملکِ ہدیٰ

چوں ز خدا آمدی آیتِ رحمت[2] بخلق — کشت بکشِ فکر رفت گرچہ من و صد خطا

صحت و رنجوریِ عاشقِ جاں باز وا — چشمِ تو بیمار ساخت لعلِ تو دادش شفا

در رہِ قربت چناں گرم براندی کہ شد — جائے تو در لامکاں گشت قدمہت قفا

کیست کہ تابد سر از پیرویت کز ازل — بہرِ تو بگرفت عہدِ[3] حق ز ہمہ انبیا

گر بہ برت خوانیم غایتِ احسانِ تست — ور ز درت رانیم بخت بدم را جفا

خواہ نوازی و خواہ تیغ زنی حاکمی — بندہ ام و جاں سپار سر بزمینِ رضا

ہست فراخیِ خلد بہرِ اسیرت بہ بند — ہر دو جہاں بے تو ہست تنگ تر از تنگنا

پا نہ نہد زینہار بر سرِ اورنگِ شاہ — یافتہ در کوئے تو ہر کہ ز تو بوریا

نیستے اے شاہِ کل پایت اگر در میاں — گشتے امم خیرہ سر خوردے ز شیطاں قفا

آنکہ بمدحت کند دعوئے غایت رسی — نیست ز ناقل[4] کم او لاف زن و ژاژ خا

دستِ تو دستِ خدا است قوتِ او قوتش — کافرِ مطلق بود منکرِ قولِ ما رمیٰ[5]

تیرِ جفا گر رسد از تو بپا پے شود — عاشقِ جاں باز را بیش وفا بر وفا

تا شدہ پشت شدہ نزدِ تو پس ہیچ پیش — قلبِ تو از نورِ ذات دیدہ تو ہکذا

---

[1] واللیل والنہار ۱۲ [2] وما ارسلناک الا رحمۃ للعالمین ۱۲

[3] واذ اخذ اللہ میثاق النبیین الخ ۱۲ [4] در عرب شخصے بود کند زبان ۱۲

[5] وما رمیت اذ رمیت ولکن اللہ رمیٰ ۱۲

کار شده هیچو زر کون و مکاں راز تو — بهر مس ما همه گوهر تو کیمیا

پردهٔ میم از میاں گرفته‌اے شاه دیں — هیچ نه بیند جز ذات احد اتقیا

لیلة الاسری[1] چه بود ناز و نیاز ت برب — نیست بجز ذات پاک محرم این ماجرا

هر که بگیسوئے تو جان و دل آویخته است — کاکل حوران خلد در نظرش اژدها

بهر شکست دو کون بستگی هم نه بود — گشت مگر لطف تو در حق آں مومیا

بر تو صلوٰة و سلام خواستن از حق مدام — مجمع قدوسیاں راست غدا و عشا[2]

یا همه این خواجگی فخر نمودن بفقر — جان بفدائے تو باد هست بجا اعتزا

کشتی نوح[3] اهلبیت لطف ز تو یاد تو شرط — مانده ازان غرق شد بوده ران قارجی

نسبت خویشی بتو مایهٔ صد افتخار — شمهٔ در شان آں هست ز حق انما[4]

ذات تو مجموع حسن و ز شرف صحبتش — هست کسے مخزن صدق و صفا و تقا

هست کسے مطلع رائے درخشاں که وحی — پیش بآں یار گشت قول تو او را گوا[5]

هست کسے منبع جود بجمع قرآں — از پئے دین قویم معدن حلم و حیا

هست کسے مصدر علم فراوان تو — کز لب حق گفته در حق او بابها[6]

الغرض اصحاب پاک پرتو انوار تو — از پئے شاں کالنجوم بر سر ما اقتدا[7]

در پس شاں تابعین در پس ایشاں تبع — آئینهٔ جلوات یافته از حق جلا

تابش هر ذره از تابش خور آمده — خود بحق عالماں گفته کانبیا[8]

---

[1] معراج شریف ۱۲ [2] غذائے روز و شب ۱۲ [3] اهلبیتی کسفینة نوح الخ ۱۲ [4] انما یرید الله الخ

[5] کان رایه موافقاً للوحی والکتاب ۱۲ [6] انا مدینة العلم و علی بابها ۱۲

[7] اصحابی کالنجوم بایهم اقتدیتم اهتدیتم ۱۲ [8] علماء امتی کانبیاء بنی اسرائیل ۱۲

شانِ دگر وہند یک[1] گروه تحفه بتحفه
ساخت زبانِ طیبِ پاک که بس واه وا

رمزِ طریقت، دگر[2] سینه بسینه نمود
هر دو زبهرِ جهاں هست بحق رهنما

ایکه بهر حالِ ما ناظری و حاضری
نیست بجز رحمتت لغزشِ ما را عصا

ظاهر و باطن مرا پیرویِ شاں بده
انت مجیب الدعا انت مجیب الدعا

وز درِ خویشم مراں بر درِ ہماں فلاں
انت وسیع العطا انت وسیع العطا

[1] ائمهٔ مجتهدین ۱۲
[2] اولیاے کرام ۱۲

خوارِ خدا درست زتیمارِ مصطفا
کے از کسے درست شود خوارِ مصطفا

کردارِ حق بود همه اطوارِ مصطفا
اطوارِ حق بود همه کردارِ مصطفا

عینیت ست عینِ دل ار وا کند کسے
اقرارِ ذاتِ حق بود اقرارِ مصطفا

پروا کجا کند بدمِ حضرتِ مسیح
خود رنجِ جاں فزاست به بیمارِ مصطفا

کور و کر ست آنکه جدا دید یا شنید
از حق جمالِ چهره و گفتارِ مصطفا

بشکست خار در جگرِ بادِ نوبهار
نازم بجوششِ خرامیِ رهوارِ مصطفا

پر چار دانگِ دهر بود سکه اش رواں
کاں نقش بر دل ست ز رفتارِ مصطفا

یار است یار و یار شنیکے نیست اندریں
حق راست یار آں که بود یارِ مصطفا

شبنم ز قطره کاه گل بیز بهشت
گل چهره شد مگر بخس و خارِ مصطفا

قادری هزار خلد به پایش کنم نثار
یا بهم چو گوشهٔ پسِ دیوارِ مصطفا

دل خانهٔ خدای عظیم و قدیر هست — بنیادش از حبِ بشیر و نذیر هست
ذاتش ز نورِ ذاتِ سمیع و بصیر هست — کز قرب و بعد و پیش و پس پنهان خبیر هست
گر دفترِ قضاست و گر منشیِ قضا — فرمانِ شاه آن بود و این دبیر هست
لطف و کرم ز شاه چو بازو بجاه — زو هر عسیر بر منِ مسکین یسیر هست
هیهات اگر نگاه بپیچد ز سوی ما — آنکه یسیر نیز عسیر از عسیر هست
هر نقش کان بلوحِ دو عالم کشیده اند — قربانِ نقشِ پای بشیر و نذیر هست
از شبنم است روی گلِ تر عرق عرق — شسته که پیش ازان کفِ پا دل پذیر هست
عنبر بود که مشک عبیر است یا که عود — حقا ز بوی کاکلِ او مستعیر هست
گردِ سرِ مزارِ مبارک بپای سر — از مهر و ماه در رهِ قربان مسیر هست
ای آفتابِ حشر مشو گرم رنج پوش — لطفِ شفیعِ ما نگر ابرِ مطیر هست
هر ذره کان ز کوچهٔ پر نورِ حضرت است — ایمانِ ما که رو کشِ مهرِ منیر هست
ای همنشین چه غم ز جفا های روزگار — از بهرِ ما جهانِ کرم دستگیر هست
هر کس که شد قتیل ز شمشیرِ عشقِ او — یابی ز زندگیِ ابد بهره ور هست
قربان بران کنند صد اورنگِ قیصری — با عاکفانِ کوچهٔ او چون حصیر هست

قادری بحمد و نعت ز توحید لب کشا
الله بی مثال - نبی بی نظیر هست

ضو کرد داد از رخ که دنیا مطلعِ انوار هست — هر دو عالم بیک سجده کان شد ایثار هست
گوهرش از درجِ محبوبی دُرِ شهوار هست — ذاتش از برجِ صفا خورشیدِ پر انوار هست
دارم ایمان - بهرِ او اطوارِ حق اطوار هست — بالیقین دانم که پیش کردارِ حق کردار هست

رحمة للعالمین ست و شفیع المذنبین   پاس کن فرصت اے بزہکاران کہ او غمخوارہست
از الم نشرح شدہ مخفی نماند   سینۂ صافِ او گنجینۂ اسرار ہست
نیست بیروں از خس و خاشاک و زنِ جرمِ ما   ما چہ غم داریم لطفش قلزمِ ذخّارہست
سرو و شمشاد و صنوبر پابگل کاں قدرا ست   جوئبارِ فاستقم را سروِ خوش رفتار ہست
سوزِ دردِ آتشیں رخسارِ او دل را غذا ست   بہرِ ما دل ہست ایں با مرغِ آتش خوار ہست
ہفت دریا را چہ یارا دم زند از فیضِ خویش   قلزمِ جود و سخالیش بحرِ گوہر بار ہست
از مکاں تا لامکاں زیرِ قدومِ نازِ اوست   چوں نباشد لامکانی یار را دلدار ہست
مرسلاں روزِ ازل میثاق بہرت دادہ اند   وہ گروہِ زیرکاں از جامِ او سرشار ہست
عالمِ علمِ لدنّی واقفِ اسرارِ حق   ہست امی ۔ دانش و فہم و خرد را یار ہست
والقمر ۔ والشمس ۔ واللیل از چہ اندر مصحف است   از دو رخسار و زمویش با قسم تذکار ہست
ہر کہ اندر حلقۂ گیسوئے او دل را نداد   بندِ شیطاں رست زندانی و خوار و زار ہست

اے مسیحائے دو عالم دار وئے از دردِ خویش
قادری دردت طلب بے دردِ تو بیمار ہست

ادائے محبوب اگر شمر بتانِ دیر و حرم بدانند   کہ سر سجدہ شدن بصد جاں بہ پیش نقشِ قدم بدانند
زذرہ ہا تا بہ مہر و ماہ است از طفیلِ قدومِ پاکش   وجود را بے وجود حضرت خرد پژوہاں عدم بدانند
فروغ صورت صفائے معنی بہر نمط از خدائے برتر   نثارِ ذاتِ گرامیِ او نگارِ لوح و قلم بدانند
مثال اے دل زبے نوائی کہ رحمتے ہست او مجسم   کرم نمودن بہ بے نوایاں مدام اہل کرم بدانند
مرادِ خالق بنائے عالم شدہ است مربوطِ گوہرِ او   نہ ہر گرا ربط ہست با وے نصیبِ او را وژم بدانند
تاریخ اعمال ما را علی بہ نعتِ آں سرورِ دو عالم   بود و گرچند از ملائک نگر ہمہ کم ز کم بدانند

چه گویم اے دل که اختیارش چه است به هر دو کون از حق
ز امر و نهیش اشاره با اقتضائے هر دم بهم بدانند

به عشقِ پاکش چو عاشقاں را وفور باشد ز رنج و غمها
تمام عیش و نشاطِ عالم نثار هم و الم بدانند

دو کون را هست سفره چیده ز بارگاهِ خدائے داور
گروهِ حق بیں ز دستِ جودش قسیمِ خوانِ نعم بدانند

ز هفت افلاک پشتِ خدمت به پیشِ سنگِ درِ جنابش
چو بندگانِ کمینه او دل به ذوقِ صد گونه خم بدانند

اوامرِ حق بفرض و واجب که قادری آمد ز بهرِ مایاں
بحکمِ دانش ز جمله بیش به او محبت اهم بدانند

روحی فداک اے شهِ والائے دو جہاں
قلبی لدیک اے که توئی اصلِ کن فکاں

مدّاحِ تست مالکِ خلّاقِ انس و جاں
کس را مجال کو که کند نعتِ تو بیاں

حق دیده اند حق بسر و دند رہ ستاں
جز آستانِ تو نبود دیگر آستاں

از اعتزا بما تو زمینی و گرنه هست
لاریب جائے تو بخدا خاصِ لامکاں

هیچ ست اے جهانِ ضیا ایں ثنائے تو
ذره بود دو کون و توئی مهرِ ضو فشاں

الکن بود زبانِ ملائک بمدحِ تو
حق هست کے زمیں برستایه آسماں

آمد ترا قدم چو بسوئے سرِ زمیں
سجده بصد خلوص کند سویش آسماں

گر ذرّهٔ ز خاکِ درِ تو نصیبِ ماست
برتر بحقِ ما بود از گنجِ شائگاں

عرشِ بریں که اوج بپایش بود نثار
نعلینِ پاکِ تو بودش تاجِ عز و شاں

بگرفت وام از لبِ تو یک دمے مسیح
حاصل شده بادمِ احیائے مردگاں

قادری به بے بضاعتیِ خویشتن مناں
آقائے ما جواد و کریم ست و مهرباں

جلوهٔ ذاتِ احد از ذاتِ احمد آمده
هر چه هست اندر جهاں آیاتِ احمد آمده

آنچہ باشد در دو عالم ہست نیکوتر عیاں — ہر ہمہ برہان پئے اثباتِ احمدؐ آمدہ
شمۂ از قہرِ احمدؐ شعلۂ نارِ جحیم — کوثر و تسنیم از رشحاتِ احمدؐ آمدہ
چون بچشمِ ذرہ بیں آئی ترا روشن بود — مہر و ماہ از پرتوِ ذراتِ احمدؐ آمدہ
بر بساطِ ایں جہاں صاحب خرد شاہے کہ بود — خود بصد جاں بندیٔ رتباتِ احمدؐ آمدہ
واں کہ سرکش بود چوں نہ خورد بیدقِ پیل — نذر دادہ رخ بزیر ماتِ احمدؐ آمدہ

قادریِ بیچارہ سر برپاے اقدس داشتہ
دستگیری خواہ از حسناتِ احمدؐ آمدہ

شہِ دین و دنیا چہ سرکار داری — بزہکار را ہم بہ زنہار داری
تلطف بصد راہ بر حالِ مایاں — مدارا با عدا و کفّار داری
دلِ دوستاں ہم دلِ دشمناں را — ز کیفِ مئے لطف سرشار داری
دو عالم کجا گردن از تو بہ پیچد — کمند از دوتا زلفِ خمدار داری
رگِ گل چہ بوسی تو آں پاے نازک — کہ سرتا بپا صورتِ خار داری
سزد فرش از رشتۂ جانِ پاکاں — قدم تا بہنگامِ رفتار داری
نہ تنہاست در شہرہا شہرتِ تو — پر آوازہا دشت و کہسار داری
بہر حلقۂ گیسوئے عنبر آگیں — چہا نافۂ مشکِ تاتار داری
بہ نقدِ دل و جان و ہم دین و ایماں — دو عالم پئے خود خریدار داری
ز روزِ نخستیں بخلقِ عظیمے — سرِ شرفہا برابرار و اخیار داری

چہ از ہولِ حشر انتشار ست قادری
حریفے شفیعے زغفّار داری

پاے نگہِ شوق دواں سوئے مدینہ
دستے بدہ اے کوچۂ دلجوئے مدینہ

حقا کہ بود خلدِ حسیں کوئے مدینہ
ریحانِ جناں کو کجا بوئے مدینہ

ہر رخ سوئے کعبہ کہ بود قبلۂ عالم
اللہ رخِ کعبہ سوئے کوئے مدینہ

وہ واہ چہ مشاطگیِ کعبہ کہ وسمہ
از پردۂ خود بستہ با بروئے مدینہ

از شرک ہم از کفر کہ صد کوہ بپا بود
انداختہ از بن شبے بازوئے مدینہ

در پیش کمر بستہ ثریٰ تا بہ ثریا
الحق چہ درا ز آمدہ قابوئے مدینہ

ضم ہست چو از کثرتِ رحمت چہ تواں گفت
کایں پہلوئے عرش ست کہ پہلوئے مدینہ

صد چشمۂ حیواں بہ ہر خضر زیادش
یا بد چو گہے جرعۂ از جوئے مدینہ

بگرفتہ بآغوش خدائی خدا ایش
اللہ چہ وسعت بہ بر کوئے مدینہ

جاروب بد مہر عظیم از خطِ نورِ ریش
در راہ قدم بازشے کوئے مدینہ

از غنچۂ خود غنچۂ دلِ خلد شد الحق
وہ وہ چہ گلِ داغِ غم کوئے مدینہ

مشہورِ جہاں خوبیِ دلداریِ خلد ست
صد مایہ فزوں دلبریِ خوئے مدینہ

اے سروِ جناں پاے زحق خواہ و بیا بیں
سروے ست چہ دلکش لبِ جوئے مدینہ

سر گشتۂ دوار ست دلِ زار چرائی
در گیسوئے کیا یہ در مہروئے مدینہ

منشورِ علو دست بفردوس کہ ثبت ست
اندر دلِ ما نقش ز ہا ہوئے مدینہ

بر بست بہ یک غمزۂ دلکش دلِ کونین
توحید بود مایۂ جادوئے مدینہ

قادری طیبی امیں صد خیر قدم زن
آ آہ بشو از لبِ دلجوئے مدینہ

قصیدہ در منقبت حضرت علی رضی اللہ عنہ

دہد با دوستاں بہرِ بہشت جنت جام از کوثر
کند از بہرِ ایشاں ہر جا بر جوئے خلد پر ساغر

جہاں با صد سعادت رخ بسوئے بندگاں کردہ
زمانہ فرخی دادہ بیاراں با ہزاراں فر

ز رحمت گشت فرحت را وفورِ جوش آں مایہ
کہ گل آسا شگفت از خندہ ہر پرکارۂ آذر

نہ تنہا اندریں جا عالمے بر خویش می بالد
مسرتہا ست در جنت قبا تنگ ست بر قنبر

نسیمِ خرمی بارد بہر جا در خرامِ ناز
ز شادیہا ز عشرتہا گلِ احمر گلِ اصفر

رکوع اندر سماہا چوں سجود اندر زمینہا چہ
طواف اندر بروز و شب چرا مہر و مہ انور

سرور و سور را ز چیست در ہر شش جہت شورے
کہ بردارد غم و ہم و الم از طرف بستر

سوالم گشت چوں از دل ازیں ساماں پریشانے
ندا زد ہاتفِ غیبی بخواں ایں مطلعِ خوشتر

بود نوروز عیدِ ما زمینِ مقدمِ سرور
کہ شاہِ ماست از روزِ ازل آں بہتریں گوہر

زہے سلطانِ ما آنے کہ صد فغفور بس خاقاں
بہ پیشِ بندگانِ او زمیں بوس و کہیں چاکر

بچشمش کسے گوید کہ سر تا پائے تحسین ست
بعمرِ نوح اگر گویند از کم ہم بود کمتر

نمے از قلزمِ قدرِ محیطش ہفت دریا ہا
ز وسعِ شوکتش ہر ذرہ ہفت اقلیم را کشور

ز شانِ عالیِ او شمہ باشد اگر گویند
فلک پیمائی خورشید امرے ست از حیدر

بہر جا ذوالفقارِ او عصائے موسیٰ مانند
کزو پامالِ جانِ کافراں لشکر اژدر

ہنوز از ہیبتش لرزہ بروحِ عنتر و مرحب
ز نامِ نامیش پرشور تا ابد ہم درِ خیبر

نیامد در جہاں گردن کشے کاں سر بہ تیغش داد
نزادہ مادرِ گیتی بعالم ہمچو او صفدر

سما بر عتبهٔ والاش سجده ساز و جبهه سا — مه و مهرست حاجت بر درِ شبیر و شبر رض
دلِ قاری همی خواهد که خواند مطلعِ ثالث — که باشد دلنواز و جان فزا و نیک سرتاسر

ز بهرِ شهرِ علمِ احمدی در آمده حیدر رض
ازاں در واصلِ مقصود هر جوینده داور

اگر حق را کسے خواهد که بیند سوئے او بیند — مگر بیند بچشمِ دل که او حق راست خوش منظر
نظر بر روئے او آمد عبادت بهرِ حق بیناں — شده سرتا بپا حق راست او آئینهٔ مظهر
بیامد قالبِ بیاش جانے جسمِ سالک را — تنِ جاں باز را روحے شده زیبندهٔ پیکر
عماد آمد پئے قصرِ شریعت ذاتِ والاش — پئے فلکِ طریقت گوهرِ اوست گراں لنگر
بقرآں هل اتی یک شمهٔ وصفش خدا خوانده — گرا زهره که در غایت بیانش برآرد سر
کشادِ کارهائے سخت اندر گردشِ چشمش — که در مشکلکشائی از حق آمد بهرِ ما یاور
زمیں نازد بجود بالد بفرقِ آسماں تازد — لقب چوں بوتراب آمد شهِ دیں را ز حق دفتر
شده منشورِ حق از نامِ پاکش خطبهٔ جمعه — ز پایهٔ عالیِ او سرفراز آمد سرِ منبر
حسودِ خصمِ او را از قضا آمد بهم واره — بدل پیکاں ز کلفتها لب از تیغ و غم خنجر
بزیبائیِ قدِ او بدلجوئیِ خدِ او — نه سروے در جناں شد نے بجنت شد گلِ احمر
بخاص و عام در کرب و بلا گردید نامِ او — بهر صبح و مسا با صد خلوصِ جان و دل از بر
دعا از بهرِ ممدوح ست رسمِ مدح گو اما — چه حاجت از دعائے ذره در حقِ خورِ اکبر
دعا از بهرِ خود لے قاریِ مسکیں طفیلش کن — که هست اندریں صد خیر از حق آمده مضمر
خدایا از برائے شیرِ خود رحمے بحالم کن — که ضبعِ روبهِ نفسم نسازد حالِ من ابتر
الهی از طفیلِ سرگروهِ بانوانِ خلد — مسِ حالِ خرابم را عطا فرمائے رنگِ زر

نصیبِ ما شود از ہر دو عالم خیر و ہم خوبی
طفیلِ سیدا شبابِ اہل الجنۃ اے داور

ترکیب بند با تمام در شانِ امیر المؤمنین حضرت علی رضی اللہ تعالیٰ عنہ

السّلام اے آنکہ ہستی جانِ جانِ سالکیں — قبلۂ علم و یقینی کعبۂ ایمان و دیں
سُلّمِ بامِ رفیعت را بود نہ آسماں — کمتر از یک پایۂ زیریں بہ چشمِ دوربیں
مہر و مہ را با ہمہ شانِ علوئے مرتبت — از شعاعِ خویش پیشِ عتبہ ات سر بر زمیں
دشمنانت را بود ہموارہ ہم جاں غذا — دوستانت را ز تو تسکینِ دل دایم قریں
روشناں را نور از ذرّاتِ کوئے تو نصیب — سربلند ست از طوافِ کوچہ ات چرخِ بریں
شقۂ یوفون بالنذر از خدا ہست علم — انّما ـ مرخانِ امانت ہست منشورِ مبیں
موسیِ دریا شگافِ بحرِ ارشادی بما — منحرف غرقابِ قہرِ حق چو فرعونِ لعیں
بابِ علمِ احمدی و راز دارِ لو کشف — محرمِ اسرارِ غیبی یا امیر المؤمنین
از عطایت ابر دریا بار را فیضا نہا — وز سخایت کیسۂ قلزم پر از دُرِّ ثمیں
گوہرِ تو گوہرِ غلطانِ زکانِ کن فکاں — بے بہا جوہر بود ذاتت ز درجِ ما و طیں
دیدنِ رویت عبادت آمدہ از بہرِ ما — اللّٰہ اللّٰہ عظمتِ تو پیشِ ربّ العالمیں
رشتہا چوں با تو دارد قاریِ مسکینِ تو — ہست در کونین از قبضۂ دستش حبل المتیں

آنکہ شاہد مدحتش را خود کلام اللّٰہ بود
ہمدمش ہر گونہ رضوان و سلام اللّٰہ بود

فارغ از جهت نیامد رو و عالم هیچ کس — ای شه هر دو جهان را همزبان و همنفس

چشم بینا جنت الفردوس را اندر که هست — از ریاض کوچهات بیرون فگنده خار و خس

آنکه اندر حصن ارشاد تو مامن یافته — بر متاع صدق او شیطان نیابد دسترس

با همه انبوه و غوغا از طلبگاران لطف — آشنا نامد لب ایثار تو با لفظ بس

گاه در دست بود تیغ دو دم اندر مصاف — مهر آید در پس غرب از برایت باز پس

غزل

در شان امیر المومنینؓ

چو راه طالب تشنه بکوئے حیدرؓ یافت — چه آنه سیری و تسکین ز جوئے حیدرؓ یافت

بگدیه دست گشاده ز نار جود چون مهر — فروغ چهره ز انوار روئے حیدرؓ یافت

گل این چنین که بعالم شمیم افشان ست — مگر شمامه ز باغ بوئے حیدرؓ یافت

شده ست فارغ و بے فکر آن ز خلد و جحیم — که گوشه ز غلامی بکوئے حیدرؓ یافت

رسید در حرم قرب حق کسے که ز بخت — سواد جادهٔ الفت بسوئے حیدرؓ یافت

شریعت نبوی و طریقت نبوی — چه آنه حسن کشتها ز خوئے حیدرؓ یافت

سرور تا به ابد شد نصیب جان کسے — نخست روز چو جام از سبوئے حیدرؓ یافت

چنیں کہ دل کشی از رنگ و بوستِ گلِ خلد   نصیبِ خویش نگر از خاکِ کوئے حیدر یافت

فلاح نیست بکونین بہرِ آں قادری
کہ دستِ رد بہ رخِ خود ز سوئے حیدر یافت

"غزلیات" "خمسہ جات" "ترکیب بند" "مثنوی" وغیرہ

معبودِ ما غنی ز قیام و قعودِ ما — پروا ندارد او بہ رکوع و سجودِ ما
ذاتش قدیم و جملہ صفاتش باو قدیم — ز اوصافِ اوست یک صفتِ خاص جودِ ما
او برتر از قیاس و خیال و گمان و وہم — کنہش بروں ز حیطۂ گفت و شنودِ ما
در یک نفس بقا و فنا ہمرہ اند و ہست — بیش از حباب نامدہ بود و نمودِ ما
بنیادِ قصرِ ہستیِ ما جز بر آب نیست — لطفِ عمیمِ اوست پئے ما عمودِ ما
بودہ سرِ سمائے سکوں ہرِ ما قیام — ہیہات از چہ گشتہ دریں جا ورودِ ما
مہرش چو دستگیریِ ما سازد از کرم — باز اندراں مقام بگیرد صعودِ ما
او بحرِ بیکران و دو عالم ز قطرہ ہیچ — دم کے زند بہ پیشِ وجودش وجودِ ما

تا چشمِ حق شناس نباشد بما نصیب
قاری چگونہ دور فشاند شہودِ ما

آفریں ہا از خدا بر جانِ ما — کاں پذیرفتہ ز ما جانانِ ما
راہِ وصلش کے بروئیم وا کند — ہست تا کون و مکاں زندانِ ما
یک شبے با تو شبِ قدرے بود — ہر زماں در کلبۂ احزانِ ما
صورت و معنی کہ داری آں ہمیں — در دل و در دیدۂ حیرانِ ما
اے طبیبِ مہرباں رنجم مخور — دردِ آں آرامِ جاں درمانِ ما

اشکِ ما را سرسری مشمار چرخ — بند در هر قطره صد طوفانِ ما
سرکشی آخر عدو را سر شکست — خستگی افزود بر ماشانِ ما
تیغ و تیر و نیزه و دشنه چه سود — ایمنم از جاں که هستی جانِ ما
نیست در دستم زمامِ اختیار — بس کنیدم پندهای یارانِ ما
برقع بر رخ دار یا از رخ کشا — بیش و کم کے گردد ایں ایقانِ ما
ما گدایاں را بود گنجِ دو کون — یک نگاهِ لطف از سلطانِ ما

قاریی ایں چشمانِ سر را کور گیر
چشمِ دل بکشا و بیں قرآنِ ما

شمارد چوں دلِ مسکین من انعامِ آسی را — که می بیند ز نعمتها غنی خدامِ آسی را

بود ذکرِ حبیب از هر نمط سرمایۂ تسکیں — نسازد چوں زبانم وِردِ دائم نامِ آسی را
شده آں زندۂ جاوید ایمانم گواهِ من — کرا گر دیده قتیل از شوقِ دل صمصامِ آسی را
شد از سرِ حقیقت آشنا سرخوش و سرمست — کسے کو با صفائے دل کشیده جامِ آسی را
فراغے در دو عالم یافته از بندها یکسر — نهاده آنکه بر خود بندِ بندِ دامِ آسی را
هر آں کز دو گیتی گشت ناکامی ز نقش شد — کجا یہ کامِ دل قومے بود ناکامِ آسی را
نگینِ دل بود کم از خزف در قدر و هم قیمت — نہ تا بر خود نگارد مهر نقشِ نامِ آسی را
فروغش بیش چوں بعد از حیاتِ ظاهری بینم — چساں اے دل نگویم صبح آمد شامِ آسی را

[illegible]

اگر خواهی که از کون و مکاں بالا روی قاریی
برو در گیر از دستانِ عالی اقدامِ آسی را

ای که داری رخ غیرت دهِ مهرِ اعلیٰ   ذره ام جلوه دریغ از منِ مسکین منما
صورتی از همه برتر بنمایم ترا   رو نمی ارزد ناز بآئینه بیا جلوه نما

منم افتاده بآن وادیِ پُرخار بلا   آهوی قیس رمان ناقهٔ لیلیٰ است کجا
کوچهٔ او عوضِ هر دو جهان داوندم   لله الحمد چه ارزان بحکم شد سودا
جان فروشان نتوانند رهِ عشق سپرد   بوالهوس راست اگر داعیه هست از سودا
شانه در زلفِ شکن در شکن آخر کاریست   از چه گیری نه بخدمت دلِ صد چاکِ مرا
جان زمن نیست بودی عوضِ جلوهٔ خاص   خانه پرداختم از غیر بیا سازادا
وحشیِ دل که رمان بود و نشد رام کسے   بند اینک شده در حلقهٔ گیسوی دوتا
بلبلِ طبع مرا گلشنِ قدس است مقام   بر گلِ روی تو گشته نظرم تا بنیا
گرچه خواهم که به بینم نگہے یار بپوش   تا نه بیند رخ تو دیدهٔ کورِ جهلا
غنچه را داعیهٔ نازکی افتاد بدل   نازنینا بچمن آ بگشا بندِ قبا

شوقِ لعلِ لبِ میگونِ تو رنگیں بنمود
لاله سان غرقه بخوں جان و دلِ قاری را

هر چند چند خس بود ارکانِ بوریا   آید گلِ جنان سپے قربانِ بوریا
از بوریا نشیں چه شده شانِ بوریا   جلوه فروش آمده دکّانِ بوریا
پا را کجا نهد بسرِ تختِ خسروان   یا بد کسیکه مسندِ ذی شانِ بوریا
شیرانِ بیشها چه که شیرِ فلک زبیم   اندر رمش ز شیرِ نیستانِ بوریا
بالا ز قصرِ قیصری آمد هزار چند   خوش بقعهٔ است کلبهٔ احزانِ بوریا
کعبه بطوفِ شان بود و شان بجائے خویش   الحق چه رتبتی است بسکانِ بوریا

انوارِ طور در نظرِ ژرف بین وصد — وادیِ ایمن است شبستانِ بوریا

گلهائے ہر مراد بدامانِ آرزو — چینند عاکفانِ گلستانِ بوریا

بیرون بود ز حیطهٔ ادراک وسعتش — کونین گوشه است ز میدانِ بوریا

بنیانِ آن بود بس کنگرهٔ سما — زین جا بسنج کنگرِ ایوانِ بوریا

کونین بر زنند بهم در اشارتے — الله زورِ بازوے مردانِ بوریا

قاری پیاده گام تهی هوشدار هوش
بیدل سواره رفت به پایانِ بوریا

مخمورِ چشمِ او چه اثر مے دهد مرا — کیفیت از سرورِ خاص بسری دهد مرا

نخلِ محبت چه ثمر می دهد مرا — تلخ است و ترش ذوقِ شکری دهد مرا

چشمِ فسونگرِ تو بدل داری لطیف — صد خارِ خارِ غم بجگری دهد مرا

کشتی دریا ز زنده کنی بهرِ کشتنم — مرگم تو بہ مرگِ دگر می دهد مرا

ساقی مئے شبانه و هم بادهٔ صبوح — از غم چه تو خوش بشام و سحری دهد مرا

در کلبهٔ حزینِ من آن شمع رو ضیا — بیش از هزار شمس و قمری دهد مرا

خود را حواله با کرمِ مهر ساخته — ذره بشانِ پسند خبری دهد مرا

یک بار خنده کردی و بردی دلم لطیف — دیگر بخنده طعنه جگری دهد مرا

حورِ حبیب زهر بکام دگر دهد
قاری بذوقِ خاص شکری دهد مرا

رخ سوئے کعبه آمده زاهد با کیا زرا — در خمِ ابروئے کسے قبلهٔ ما نماز را

کلیسا که پے برد بکعبه راز نیاز و ناز را — شد لبِ پر نگارین بنده نازرا یا نذرا

سوخت دلم ز شعلهٔ شمع جمال روی او — جز دلِ سوخته که یافت لذتِ این گداز را
دولت خویش از زکوٰة پاک کنند اغنیا — بوسهٔ لب زکوٰة هست دولتِ حسن و ناز را
حوصلهٔ مگس مکن ور کنندت ارزسی — دست چو شاه خود بود جا شده شاهباز را
هر دو جهان نهاده است سر به زمین عاجزی — پایه بلند آمده حسنِ کرشمه ساز را
بربط و عود و چنگ و نی نیست مگر بهانه‌ای — مستیِ عارفان کجا جُست نوای ساز را

قاری بی‌نوا ترا بار کجا به بزم ناز
چون نه کنی دلیلِ راه از پیِ خود نیاز را

[illegible]

از بوی زلفِ یار رسانده اثر مرا — سازد برون ز خویش نسیمِ سحر مرا
در خورد عشق آمده دل هم جگر مرا — از بهرِ آن گزیده قضا و قدر مرا
گر نیز بام قرب تو باشد مقر مرا — فردوس بدتر است ز قعرِ سقر مرا
صد راه خواستم که گریزم ز کوی عشق — یک عشوه ز حسن به بسته مفر مرا
آرندم از کجا و برندم کجا بجبر — هیهات هیچگونه نباشد خبر مرا
هر لحظه آه و ناله کشم اندرین رجا — یک هم ز صد هزار بود کارگر مرا
الله روی او که چو صد بار بنگرمش — آید به پیش منظر خوب تر مرا
آن بیکسم که جان بدهم گر ترا ز لب — یک بار هیچ کس نبود نوحه گر مرا
سرگشته‌ام چنان که به هر لحظه روز و شب — در بندِ خانه هم نگذارد سفر مرا

نایم اگر ز راهِ گذشتن ز خویشتن
قاری به بزمِ خاص کسی آید گذر مرا

دنبال می برد فرس شہسوار ما — دارد چہا نصیب خدایا غبار ما
آمد بخواب ہم چو گہے آن نگار ما — ماندہ کنار ما مدہ اندر کنار ما
یک شمہ است قصۂ شیریں و کوہکن — از ما چرا کہ ہست بما وبہ یار ما
زان می کہ دادہ اند بما روز اولین — دانیم تا ابد نشود کم خمار ما
باد صبا بکوچۂ جانان بیر بدوش — از پر کاہ ہست سبک جسم زار ما
دی دادہ اند بار بدوش من غریب — فردا خدا کند کہ گزینند یار ما
چوں صد ہزار جان بہی بازپس دہند — ما کیستیم تا شود آن جا شمار ما
میرم بدل ہمی برم ایں آرزو بخاک — خیزم زنم فغاں کہ کجا ہست یار ما

قادری بعتبہ اش برسیدم بصد امید
نیمے نگہ نہ گشت بمن از نگار ما

چہ بجود ارض و جبا لہا چہ نجوم و ماہ و خور دہا — ہمہ ذرہ ذرہ عدم ہمہ قطرہ قطرہ زیم فنا
رسد از ہزار نشان غم بدلم از و زرہ جفا — اِذا جاءَ اِلیَّ معاطفاً ذھبت ھمومِیَ کلّھا
لِیَ واحدٌ ھو ودُّنا و سکینۃٌ لِفوادِنا — فقبلتہٗ بکمالہٖ و رضیت عنہ بما ارتضیٰ
کسے کو غریق حقیقت است بر مز حق شدہ آشنا — کہ جہاں مثال سراب ہست جہانیاں ہمہ لکہدا
شدہ آں کہ محو رخ صنم چہ شناسد از کرم و ستم — ہمہ فارغ است ز زہر غم ہمہ بے خبر ز مے عطا
لقد اعترفت من الازل بجلالہ بجمالہ — ز کجا مجال کہ دم زنم بکجاست تاب پئے لقا
شدہ زیر سفت تو زمیں کہ کشیدہ سر ز جناب او — شدہ سربلند نہ فلک کہ فتادہ ہست بزیر پا
نہ سر است آں ہمہ ننگ ہست کہ تیغ یار بریدہ نہ — نہ دل است آں خزف رہ است کہ نہ دلنشیند دلربا
چہ تر است واعظ نکتہ داں ز نعیم و نار کنی بیاں — بحضور آنکہ شدہ است آں ہمہ مست از قدح بلیٰ

القدر سے نصیب ہوا رسے وفا کا

همه حسرتم که چه بوده ام همه حیرتم که چه آمدم
همه بے خبر که کجا برند نهان سر و بن ماجرا

بهزار پرده نشستهٔ بنشین و پرده ز دل بنه
بچه رو شوی تو ز ما نهان که گشاده ایم دو دیده‌ها

چه سعیا هست چه فرخ است دمے که غمزه بنازها
بنهد ز تیغ جفا سرم بگناه آنکه کنم وفا

دلِ من نصیحت من شنو بره کجِ من و ما مرو
که درین ره است هزار گو همه پر ز کژدم و اژدها

ز خودی چو پنبه بگوش جان بنهاده شده اصم
بکشش آں که تا رسدت بگوش ز شش جهات ندائے لا

تو حباب سان شده عیان سر آب هستی بے نشا
ز فنا دمے ز وجود خود بردت بسیلِ عدم قضا

تو که هر زمان بپری همت چه نهی برین بران لیت
سر بگذار تو این جهان بنهاده دام چها چها

تو به پیش طاهره آن که شاه چه هزار در چمنِ سخن
بکسی و چیست طنینِ تو مخروش قاری بے نوا

یک جهتی اگر بود عنصرِ سنگ و خشتِ ما
سنگ بود از یکے دگر مسجد ما کنشت ما

لذتِ عفو ار چشد زاهدِ پاکباز شهر
باز شود ز خوبِ خود ساز کند ز زشتِ ما

مهره بر بساطِ ما شاطرِ ما عجیب نهاد
هست ز دستِ خویشتن مات بود که کشتِ ما

منشیِ دفتر قضا ست هنر شناس و سر نویس
کیست که پے برد بکنه در خط سر نوشتِ ما

نشو و نمائے ما بود آئینه کسے که هست
رنگ بباغ ما ازو آب ازو بکشتِ ما

با خبرم ز واعظا قصه مخوان ز نار و خلد
دوزخِ ماست هجرِ یار وصل بود بهشتِ ما

هشت صفات خود بود والشانِ که آن است
ناصیه سا به نقش راه سالکِ راه چیستِ ما

چو ز دستِ یار رحم قتل بتیغ او حیات
قاری خسته بیک سخن طبع وفا سرشت ما

از کشش همت چه هر یک پئے دیگرے تاب
دل تواں گفت و تواں گفت که دلبر یتاب

بہ کشیدایں برسید آں چہ برا برِ بے تاب — چوں نگویم کہ بہم ظاہر و مظہر بے تاب
جذبِ کامل صفتِ ذرّہ چو در دل باشد — خود رسد در برم آں مہرِ منوّر بے تاب
گاہے از کوئے تو گاہے چو نسیم بردارم — آردم عہد بد انجائے بد یگر بے تاب
روشنم گشت ز پروانہ و شمعِ محفل — سوزِ عاشق کند اول دلِ دلبر بے تاب
چیست شائستہ کہ در پائے سگانش بنہم — جاں حزیں تحفۂ حسیگر و دل ہمہ در بے تاب
چوں خیالش بدلم ہست گزندش ناید — منشا اینما یہ مشو عاشقِ مضطر بے تاب
تا شنیداست کہ آں جانِ جہاں جاں خواہد — می جہد ہر رگِ جانم سوئے خنجر بے تاب
درد و غم فکر و الم رنج و مصیبت ہیہات — در پئے یک دلِ مسکیں شدہ لشکر بے تاب
ذرّہ ذرّہ کہ ز کویش بہوا برخیزد — نیست جز دل کہ بود از پئے دلبر بے تاب
دلِ بے تاب کہ در سینۂ مجور بود — نتواں یافت چناں شعلہ و اخگر بے تاب

[illegible]

شیوہ از چشم و دلِ قادریِ آشفتہ گرفت
ابر گریاں بود و برق سراسر بے تاب

شرارِ سینۂ لمعانِ دلِ شب — ز سوز و سازِ سامانِ دلِ شب
بخفتہ نیست رحجانِ دلِ شب — دلِ بیدار جانانِ دلِ شب
گہرہائے کمال آید بداماں — ز غوّاصیِ بحرانِ دلِ شب
ز دُرِّ اشک و لعلِ لختِ دلہا — چہا پُر مایہ دکانِ دلِ شب
زہے ہر ساعتِ شب زندہ داراں — کہ آمد ہر نمط جانِ دلِ شب
پُر از الوانِ نعمتہائے معنی — ز لطفِ حق بود خوانِ دلِ شب
جواہر ہائے دیدہ یا بہ ہر جید — دلِ پُر کار از کانِ دلِ شب

دلم بحرِ لآلی جمال است — شود چشم چو بینایانِ دل شب
ز خلوت شب نشینان اختر ماست — چه داند غیر شاهان شانِ دل شب
حریمِ خاص را جوئی اگر راه — نظر بر بام ایوانِ دل شب
بصحنِ سینه هائے جانِ بے تاب — نهاده اند بنیانِ دل شب
برو دلهائے حق گویان ز جا ها — چه سا دلچسپ الحانِ دل شب
سبق میدانِ شاهِ میدانِ کونین — چه مردان اند مردانِ دل شب

دل شب را ادا قاری چه گوید
ظهوری بود ادا دانِ دل شب

دل که بے دلبر بود هیچ است و در هیچ نیست — بے سر سودائے یار دلبر باسر هیچ نیست
حسن را در صد هزاران پرده می پوشی بپوش — چشمِ بینا را نقابِ روئے انور هیچ نیست
ره نوردانِ محبت را بسوئے کوئے دوست — غیر شوقِ دل دلیل راه و رهبر هیچ نیست
هر یکے بر عشوهٔ دل داد و سویش شد دوان — تا به لطفش ره نماید محرم در هیچ نیست
هر چه خواهی می توانی دستها داری دراز — هیچ من کے می توانی کز توام در هیچ نیست
مرغِ جاں پرواز اگر خواهی بیام قرب یار — جز هوائے شوق کامل بال یا پر هیچ نیست
گر ز یار جاں نوازت بد رسد شکرش بگو — پیشِ دستِ قدرتش بد جائے بدتر هیچ نیست
در رهش جان و دل و ایمان و صبر و خواب و خور — با خلق کارے است کز وے هیچ و کمتر هیچ نیست
جان و دل ایمان و دیں صبر و قرار ادراک و عقل — شد فدائش شکرِ حق زیں کار بهتر هیچ نیست
جز شرابِ جان فزائے دیدِ یارِ دل نواز — دارو ئے دردِ دلِ بیمار و مضطر هیچ نیست
یک اشاره ابروئے خمدار عاشق را بس است — کشتنش را حاجتِ شمشیر و خنجر هیچ نیست

مصحفِ رخسارِ او را چشمِ دل قاری کشا
کز برائے دیدنش این دیدۂ سر ہیچ نیست

دلے کز آتشِ مهرت نسوخته سنگ است
سرے کہ بے تو سرافراخت سر بسنگ است

فرست ناوکِ دیگر کہ صلح انجامد
بہ تیرِ اولِ تو در دل و جگر جنگ است

کشود کارِ دلم تا خدنگِ مژگانش
ز چشمِ مور دو عالم بچشمِ آن تنگ است

کسے کہ مست شد از پردہ ہائے نغمہ رازہ
بگوشش او ہمہ آوازہا ز آہنگ است

بخاکساری خود از رقیب بردم گوے
ز لطفِ یار سر و دامن وز پا چنگ است

ز ہر ستیِ آشفتگانِ حق آگاہ
صدائے جنبشِ ہر برگ بربط و چنگ است

نگاہ دار چو پائے دل قدم زدی در عشق
براہ ہر قدمے صد ہزار نیرنگ است

مران سمند چنین تیز و یک نگاہ بہ پس
کہ جوق جوق دوانیم و پائے ما لنگ است

خبر بہ بے خبران نیست از حنا گویند
ز خونِ ما بہ بنانش کہ دلکشا رنگ است

ز خود اگر بدر آیم ترا عیان نگرم
بروئے آئینہ من ز خویشتن زنگ است

حریمِ یار بہ پہلو است جانِ بینا را
بچشمِ کور ہزاران ہزار فرسنگ است

کشائشے است ز انعامِ تو بہر غنچہ
دلم چہ کرد کہ سربستہ است و دلتنگ است

شرابِ لعلِ تو از پیش ہوشِ بنش برد
کنون ز سبزۂ لبِ یار آن کہ بنگ است

بہوش باش عنادل چہ گردِ من گردی
دلِ من است کہ چون شد بغنچہ ہمرنگ است

قدم زدن بہرِ شیخ سعدی آسان نیست
کہ او بہ نکتہ پژوہی ہمیشہ سرہنگ است

شدا رچہ خاک نشیند ز تو غبارش دور
کہ عشقِ قاری فرہیختہ بفرہنگ است

حسنِ خوبانِ دگر شوخی و رعنائی ہست
خوبیِ خاص تو بے مثلی و یکتائی ہست

گو بیارم خبر کہ خدا رہم سودائی ہست
بندہ را از لبِ خود ہر چہ تو فرمائی ہست

از بہاران یہ تنہا بلبلِ شیدائی ہست
گل شدہ گوش کہ این قابلِ شنوائی ہست

نیست بلبل بسخندانیِ تو چون ما را
کے تواں گفت کہ طوطی بشکر خائی ہست

جز خرابات کجا جائے منِ رند بود
دور دورم ز ہمہ سمت بر سوائی ہست

یار دل برد و ز فکرِ دو جہاں کرد آزاد
چہ کرم گستریش ہست چہ پروائی ہست

ناصحا انچہ منافات میانِ من و تست
ہمچناں در دل عشق است و شکیبائی ہست

شد خبر دار ہر آں کس کہ ز سر الفت
او ہمہ بے خبر از شغفت و رسوائی ہست

گرچہ ہر دیدہ بسویش نگران و جویاں
بہر ہر یک نتواں گفت کہ بینائی ہست

تا شدم مست ز کیفیتِ مے چشمِ مخمور
خلق گوید چہ سیہ مست چہ صہبائی ہست

از ہجومِ غمِ دوریست اگرچہ نالم
چوں بگویم کہ بیا خلوت و تنہائی ہست

ربود خادع است کہ گیداست ز نادانی بود
این زماں ہر ہمہ سرمایۂ دانائی ہست

پیش ازیں بود زناں را کہ چو دارا بودند
بہر مرداں چہ شد اینک کہ خود آرائی ہست

دولتِ نکتہ رسی بود سپے پیشینیاں
از گدائے پئے ما قافیہ پیمائی ہست

قاری از گلبنِ بے رنگِ جہاں با بردار
زاغ ہارا چہ بہ بلبل سرِ یکجائی ہست

بلبل گفتی میں گلشن میں ابدا فگار

رنگِ رخ کہ رنگ بست گل صفتِ عنادل است
قامتِ خود کہ راست کرد سرو ز شرم دید گل است

ناوکِ سناں بسینہ ام قلب و جگر قرار یافت
تیغ بناز سر کہ کرد پیش نہادہ سر دل است

پہلوئے دل تہی کہ کرد گشت ہجومِ رنج و غم
رنج و غم کہ دل نواخت راحت و عیش حاصل است

لیلیِ دل‌ربا که هست جلوه‌نما به پرده‌ها — قیس دو عالم است هان پرده بجای محمل است

از رخِ خود ضیا که داد ذره شده است آفتاب — برقع ز رخ که برکشاد خود به حجاب حاجل است

سنگِ تو دستِ او که زد شیشهٔ دل شکسته شد — طرف کله که برشکست جان به نثار مایل است

زلفِ دوتا که تا بدو از پیِ دل کشی عام — هر دو جهان به پایِ خود آمده در سلاسل است

کیست که بهرِ او شده است مهر کبیر نوشتِ ما — پردهٔ زنهم چشم داشته می‌شنوم که در دل است

یارِ محبت که هست سرشکن زمین و چرخ — گوش کن از من آن توئی لب تو کشا که حاصل است

در طلبش کجا دواں جانِ حزین و سوگوار — بی‌خبر است این نگر آن پسِ پردهٔ دل است

آتشِ غصه که زد شعله به گلبنِ امید — ریختیست که آبِ زندگی جوشِ بهار کامل است

جرعهٔ مے که لطف ساخت موجِ سرور شد بلند — غرقهٔ موج شد خرد دل بکنارِ ساحل است

قادریِ خسته از فغان نیست نصیب را کشود

بهره بنیاز می‌برد آن که بلطف قابل است

از طالعِ بدِ بسود ز دهر نتوان یافت — آبِ حیوان همچو سکندر نتوان یافت

راهے بجز حشِ دلِ مضطر نتوان یافت — هر خطره بے نذر اگر سر نتوان یافت

دین و دل و جان بهرِ نثارِ تو بود هیچ — صد حیف که زین جنس چو بهتر نتوان یافت

یارم نه دهی جان و دگر ار لنتانی — خوش ذائقهٔ مرگ مکرر نتوان یافت

چشمے پئے نظارهٔ بے پرده‌ات اے یار — زین دیده بجز جلوهٔ مظهر نتوان یافت

در جامِ حسنے که شده راست بقدرت — از لعلِ لبم تکمهٔ خوش‌تر نتوان یافت

چون عاشق و معشوق ز عشق اند هویدا — غیر بتِ در عشق مصدر نتوان یافت

ناظر بحقیقت بود ار دیدهٔ ناظر — جز وحدتِ منظور بمنظر نتوان یافت

اے بادِ صبا رنجہ شو از خاکِ درش آر — آں رایحہ کز مشک و ز عنبر نتواں یافت
ابرو و نگاہ و مژہ اش آنچہ بمن داد — از تیغ و ز پیکان و ز خنجر نتواں یافت
اے آں کہ ہوس داری و دل نیست ترا اہل — بنشین و بکش رنج کہ دلبر نتواں یافت
تا گرمیِ قلب و نمِ دیدہ نشود یار — در ہیچ زمیں شاخِ سخن تر نتواں یافت
از پارسی دہر زنگ کہ اردو نتواند
چوں قاریؔ بے مایہ سخنور نتواں یافت

[illegible]

چیست حسنے کز پئے آں عاشقِ جانباز نیست — عشق ہم ہیچ است چوں غم سوز او را ساز نیست
دلبر طناز را خود بخود ہر ہفت ہست — دستِ مشاطہ بہ پیرائی او انباز نیست
بیکسی سرگشتہ اہل چہ خوش راندہ سخن — زندگی از مرگ بدتر ہست چوں دمساز نیست
غیر بیچارہ کجا شد باریابِ کوئے یار — غیر بختِ تیرہ ام در حضرتش غماز نیست
سرکشاں را در نکالِ سرکشیہا سر شکن — چوب از دستِ قضا آید مگر آواز نیست
بندگو دیدیم اندر آئینہ خانہ جہاں — حیرتم را درک از انجام یا آغاز نیست
تا نظر بر دوختم در مصحفِ روئے حبیب — از تلاوت ہر نفس املا بہ ہست ایجاز نیست
عارفانے را کہ گوشِ حق نیوشے دادہ اند — ہر نوا از ہر شاں کم از نوائے ساز نیست
دردِ دل یاراں بپرسید از منِ سرگشتہ — شرح آں کے می توانم خود مرا اندازہ نیست
قاریؔ اندر الفتِ دنیا میالا خویش را
چنگ بر صعوہ زدن شایانِ ہر شہباز نیست

چو ناصحا بدماغت ز عقل تابے نیست — جز ایں کہ لب نکشایم ترا جوابے نیست
بہ ہر ادا چہ دگر ہیچ من خرابے نیست — خوشم خوشم کہ مرا جز تو ذوق بابے نیست

به حلقه‌هائے دو چشمم قدوم ناز بنه ... ز بهر همچو تو فارس چنین رکابے نیست
گرستم که ترا غمزه برد نقدِ دلم ... بخنده گفت چنین مال را حسابے نیست
بعارضش گر ضیا گیر ازاں مه و مهر اند ... سوائے آں که نتابد نظر نقابے نیست
چه عیب اگر بجوانان و هم به پیری دل ... بملک عشق چو تفریق شیخ و شابے نیست

جواب هم همه عذرا و لیلی و شیریں ... مراست شاهد یکتا پیش جوابے نیست
جز آں مئے که و لعلش بکام جانم ریخت ... به روز هوش مرا در جهان شرابے نیست
اگر نه دست تو از لطف دستها گیرد ... بیار گاه وصال تو بار یابے نیست
کسیکه میل ندارد بصورتِ خوبے ... به پیش اهل خرد بیش از دوابے نیست

بوصل شاهِ حسیناں هوس نپزی قادری
گدائے همچو ترا جز خیال و خوابے نیست

[illegible]

این بلاها که پئے جانِ فگار آمده است ... نقد عشق است که از بهرِ نثار آمده است

غنچه از جامه برون است بهار آمده است ... انشراحے ز پئے جانِ هزار آمده است
اے اجل آمدنت راحتِ جان ست و لے ... ساعتے باش خیالِ رخِ یار آمده است
وحشیِ دل که رسیده است بزلفِ پیچاں ... نیک در گیر که در دام شکار آمده است
خلق یکسر بدود سوئے تو بیند چو رخت ... روئے نادیده بگویند که نزار آمده است
جذب من نیک اثر کرد پس از مرگ که یار ... از پئے فاتحه بالینِ مزار آمده است
گفتمت اے مرگ درست است چو فرد آئی ... مردنی نیستم امروز نگار آمده است
تا فگندم بهرِ خِ تو نظر اے گلبنِ حسن ... حسن دیگر به نگاهم همه خار آمده است
از سراسیمگی و ضعفِ منِ زار مپرس ... یک نظر جانب کویت که غبار آمده است

[illegible]

سر که تیغ تو جسد اگر دید با غوشم داد — بارم از نخلِ تمنا یکتار آمده است
روزِ آن بود بفردا اگر از رفتنِ تو — روز امروز هزار روز شمار آمده است
برق رخشان و طپان است که بر افوج سما — زادِ من در دلِ افلاک شرار آمده است

راست زد غمزهٔ او بر دلِ قاری ناوک
کج ز قسمت شده با غیر دو چار آمده است

زلف را او بر تار چو دل دار شکست — شیخ تسبیح برهمن بچه زنار شکست
رشته هر چه از من بتِ عیار شکست — از فغان رشتهٔ جانِ منِ بیمار شکست
بست دلهای جهان را بچه تدبیر و فسون — آن که دارد همه بر طرهٔ طرار شکست
نارسیده بگلستانِ و صائش بهیهات — خارهائے غمِ هجران بدل زار شکست
کے توانم که بگلزار محبت شده‌ام — زین ریاحین بدلم گرچه لب خار شکست
رحمتی باد و غفار بجانِ صیاد — موسمِ گل پرِ مرغانِ گرفتار شکست

صدمهٔ سنگ فراقت بدلِ قاری زار
شیشه سال هائے ز صد جا دلِ بیمار شکست

مپرس زخم دلم را که چون و تا چند است — ز هر طرف بدل از زخمها شکرخند است
چه من - خود او نشناسد ز سادگی مزاج — که از نگاه و تغافل بهم چه پیوند است
به رفق و لطف بگیرد جواهرِ دلها — کنند چه قدر که از کوچه آتش پراگند است
زنی چه خنجرِ غمزه بجانِ غیر زبون — که سخت جانی او بهر او فراگند است
بهمتِ دلِ دیوانه نازها دارم — بزیر کوهِ الم هافتاده خرسند است
فرستد دیگرے کا ندمیانِ قلب و جگر — خدنگِ اولِ تو جنگ باهم افگنده است

ز ناوکِ نگہت رخنہا تمنّا ہست — لبینہ آرزو از دیدیار دیدہ پیداست
حیا شعار زرخ کے نقاب بر دارد — کہ گوشہ گوشہ نظرہائے آرزومنداست
سہام برج بمن لے فلک چہ می بازی — بہوشش آ مشتری بندہ بے خداوند است
طبیب عشق مزاج مرا نستم بشناخت — نمک بزخم دل از شور حسن گند است

بدون زجامہ چہ آئی بودہ اشش قارئی
دروغ ہست درشگے کہ راست باشد است

گل بود با عندلیب اندر بہاراں نازسنج — نازشش آمد مرا با جان نثاراں نازسنج
نازشش ناز آفرین ما بہا عالی جناب — جبہہ سا بر عقبہ اش ناز ہزاراں نازسنج
مدعی را اہلیت کو نازپرور یک زماں — خوش بیاد دیدم یاران و بیاراں نازسنج
شمہ نازشش فزوں بود از نیاز ما نخست — غیر را دیدہ چو آمد شد فراواں نازسنج
پیش ازیں سرو و صنوبر می چمیدند بے — پا بگل گشتند تا او شد خراماں نازسنج
رنگ خود چوں ناز او دادہ نیازم را لطف — گشتہ ام زیں صورتے اندر چشم یاراں نازسنج

نازشش آں را ہست قارئی کز مثال آید بری
آمدستند از چہ رو ایں گلعذاراں نازسنج

[illegible]

حلقۂ زلف دوتایش چہ رسائی دارد — نیست یکدل کہ از و تاب رہائی دارد
بلبل از موسمِ گل نغمہ سرائی دارد — رنگ و بو خود پئے گل رنگ فدائی دارد
بے تکاپو بجے وصلِ گلے نیست نصیب — شبنم از قطرۂ خود آبلہ پائی دارد
ہمچو من حالتش اگر زار نباشد بجہاں — باور آید کہ با و غیر رسائی دارد
یار ما را چہ جناب است کہ بہ تشبیہ او — حسنِ خوبانِ جہاں ناصیہ سائی دارد

[illegible]

جاهِ جم حشمتِ دارا بودش هیچ ز هیچ   هرکه در کوچهٔ تو شانِ گدائی دارد
گره اندر گره آمد چو بسر رشتهٔ راز   ناخنِ عقل کجا عقده کشائی دارد
حیف بر بنده بنگهت ز پے حاجتِ خویش   خواجه خود لطف کنان جوش روائی دارد
هر کرا دولتِ عشق است ندانندش هیچ   شاهیِ ملکت بے برگ و نوائی دارد
تابش ذرهٔ مسلم چو ز تابِ خورشید   بت عجب نیست اگر نور خدائی دارد
داغِ سجده بجبین نور بود اے واعظ   ظلمتے هم بود ار تابِ ریائی دارد
واه واه از اثرِ سیمتنی دل دار   عاشقِ زار برخ رنگِ طلائی دارد
فارسی حق بود آنرا که پئے خود استاد   سعدیؒ و خسروؒ و جامیؒ و ثنائی دارد

نعت هر دو جهان است نصیبِ قاریؔ
نازخوانِ کرمش زله ربائی دارد

دلبری راست که او جور و جفا نگزارد   عاشقی راست که تسلیم و رضا نگزارد
اشتها راست با قلیم محبت از عشق   عاشق انداز وفا یار جفا نگزارد
از ازل هر که شده مست بگلبانگ الست   تیغ بر سر خورد و عهدِ بلے نگزارد
حالت زار مریض تو چه گویم که کنون   صبح اگر جان نبرد حیف مسا نگزارد
زاهد از پیر مغان همت رندی درخواه   که بمقصد نرسد هر که ریا نگزارد

اے دلِ ساده چه داری هوس جلوه از او   هفت تو پرده نهد باز حیا نگزارد
ابروش تیغ دو دم کاکل پیچانش کمند   حق بده همت سرے را چو بجا نگزارد
تیغش از سر ببرو جان بدهم در دم   بنده اش آنکه گهے بیم و رجا نگزارد
یا بدار خاک بسر کوے تو منزل قاریؔ   از پئے خلد چنین پاک فضا نگزارد

[illegible]

دلم در ہجرِ او طرزِ فغانِ زار می داند ‌‌ ‌ چو نے اندر جدائی نالہ را ہنجار می داند
سرِ خدمت مرا صد گونہ باشد پرورش اما ‌ ‌ دلِ او چاکرِ خود خواندم را عار می داند
خرد آید پئے اصلاحِ کار دل زہے دانش ‌ ‌ بعشق ایں خرد از اول نیک کار و بار می داند
چو اندر طیفِ قصرش ببندم دربان ہمی گوید ‌ ‌ بگرد مطلبِ خود گشتن ایں بسیار می داند
عدو بہرِ خرامیدن بپیشم یار را گوید ‌ ‌ قیامت بر سرِ من چوں ازاں رفتار می داند
بگوید چشم بیمارش دلِ بیمار را دیدہ ‌ ‌ بلے دردِ دلِ بیمار را بیمار می داند
دلم را چوں قلم ہر چند سر تا سینہ بشگافی ‌ ‌ بفرق سر بوفق خاطرت رفتار می داند
ہزاراں داستاں بندم اگر از حالِ دل پیشش ‌ ‌ ز دوں برہم زصد اسلوبِ عیّار می داند

گراز نادیدنش قاری بمیرد ہست بر جایش
دلش ہرگونہ بر درویش تنظر دشوار می داند

دلچسپ نقشِ تو بسر لوحِ دل کشید ‌ ‌ دیدہ نخست ازاں کہ جمالِ رخِ تو دید
تیرِ نگاہِ تو ز جگر تا بدل رسید ‌ ‌ قرباں ہزار جاں کہ غم از وصلتش رمید
نادیدہ می زنند چہا زو فسانہا ‌ ‌ اللہ چوں شود چو بیاید بہ پیش دید
واعظ جناں شنیدہ بود دیدہ کو چہ اش ‌ ‌ با دیدہ کو مجال کہ بہرہ شود شنید
گل چہرہ شد نگہ بجس و خاک کوچۂ او ‌ ‌ تا جامہ لفافہ او را صبا درید
بارے کہ از تحملش ارض و سما گریخت ‌ ‌ نازم ہمتِ دلِ دیوانہ کاں گزید

اندر حرم حرام تماشا ز ہر جہت ‌ ‌ ایم چیاں با تحمنت آمدہ عنید
یک ملک را دو شاہ نگنجد زینہار ‌ ‌ ہر جا کہ عشق آمد از آنجا خرد پرید
اللہ لذتے چہ دہد تیرِ جانگزا اش ‌ ‌ ھَل مِن مَزِید ہست ز دل بانگ بر مزید

[illegible]

زروی بقاری آمد رنگِ شکستن است
شایاں چمیدن است بہ شبّاب ہمچو خید

مے از چشمانِ ساقی وام کردند — بمخوراں صبوحی جام کردند
ز صبح روئے تاباں بام کردند — ز شام زلفِ مشکیں شام کردند
ز ہر ماہ و خورشید درخشاں — ضیا از روئے جاناں وام کردند
ز وصلش عیش و عشرت گشت پیدا — ز ہجرش کلفت و آلام کردند
برائے عاشقاں بر شاخِ آہو — نہادند و چیاں ناکام کردند
مپرس از مستیش کانرا کز اول — ز خود سرشار مے آشام کردند
بآب و آتش و خاکِ ہوا ہا — گروہِ عاشقانِ خام کردند

بہر یک در خورِ او شد عطا ہا
بہ قاری درد و رنج انعام کردند

بچہ گاں با خلق چوں شہسوا زمن بچولاں شد — دلِ من سر بکف نہاد و گوئے اندر چوگاں شد
بہار آمد بہار آمد دگرگوں رنگِ بستاں شد — ترا صیاد رحمت بلبل اینک بند زنداں شد
نظر بر غارتِ دین و دل و ایماں ہماں دارد — دو چشم کافرش را کہ می گوید مسلماں شد
ز سفاک است قد غنہا کہ آہ و نالہ بر لبہا — نیاید گر چہ اندر سینہ تا سوفار پیکاں شد
دلم پروردہ آغوش جانم تا شنودہ پند — بسویش رفت و زندانی بہ بندِ زلفِ پیچاں شد
ز تو جنت نمی خواہم مبارک مر ترا واعظ — ز ہر م غیرتِ صد خلد کنج کوئے جاناں شد
براں بودم کہ چوں آید بر ویش یک نظر بینم — سپید و بیق وش بگذشت و دل مبہوت و حیراں شد
کسے کو پیش از یں بسا نبود و جاں نواز من — نمیدانم چہ دید است او کہ رخ پوشیدہ پنہاں شد

بہار آئی بہار آئی ہوا بدلی گلستاں کی

امیدی هست قاری را که غم را شب بسر آید
ضعیف و زار او اینک چو شمع صبحگاهان شد

بهار آمد دل وحشی بصحرائی شدن خواهد — مگر سودا زده هست آنکه رسوائی شدن خواهد
به بام آن فتنه افزا جلوه آرائی شدن خواهد — بمشتاقان شیدا حشر برپائی شدن خواهد
دلم با پیر تو درویش چها دارد تمنا ها — بخود هر گوشه صد روزن بهرجائی شدن خواهد
عجب نبود که چشم روشنان هم آب آید — کند هم دود آه دل به بالائی شدن خواهد
تو بودی مردم چشمم شدی گر دیده ویرانه — به یکبار دیگر آباد و برجائی شدن خواهد
غمت را این چه اعجاز است در سینه جا یگانه — شنیدستم که بیمارت مسیحائی شدن خواهد
مگر دانست غیر از دل نیاید جای درد تو — که عاشق خویشتن را دل سراپائی شدن خواهد
دعا بهر رقیبان نه پدر شنام نوازش کن — بمجبوریم دل به یک جانب اعدائی شدن خواهد

ز چشم او را بدل آمد و در دل در سینه پنهان ساخت
که از اغیار قاری زود او رائی شدن خواهد

نام بر ما از عشق آن که دیوانه بود — نیک دانم بحقیقت که چه فرزانه بود
قیمت او چه بگویم که اگر هر دو جهان — پیش او اند همه هیچ ز بیعانه بود
صیقل عشق اگر زنگ دوئی بزداید — دل آشفته آئینهٔ جانانه بود
غم درد تو چنان مایه سکر و غم ساخت — بوی گل از غم نیست که کاشانه بود
ضبط رنج و الم درد بعشق است از عقل — قیس مجنون بود از رنج چو دیوانه بود
چون تو بیگانه شوی هیچ کسم نیست خویش — گر شوی خویش کراست که بیگانه بود
چشم مستش چو فتد سوی حسینان چمن — سبزه سبز و صفت نرگس مستانه بود

محتسب از در میخانہ چہ منعم سازی — مست ہر جا کہ نشینم مے و میخانہ بود

تھا جہاں جھوم کے بیٹھوں وہیں میخانہ بنے

پیش ازیں از من و تو محو من و تو بود است — شد چہ اکنوں کہ بجز مے تو مرا جانہ بود

قصۂ درد دلِ زار چو پیشش خوانم — گویدا ے واہ چہ خوش کن تو افسانہ بود

ہست معموری دلہا ز قدومت ایجاں — گر تو بہ نکنی غیرت ویرانہ بود

شمع رویش چو زند شعلہ بہ بزم عالم — ماہ و خورشید بگردش پیہ پروانہ بود

ساقیِ مست بہ تیرِ نگہہ مستم کشت — دارم امید کہ خاکم گلِ پیمانہ بود

غوطہ گیری چو بدریائے حقیقت قاری
قطرۂ اشک تو رشکِ دُرِ یکدانہ بود

دلبر آں نیست کہ بس حور شمائل باشد — دلبر آن ہست کہ بے مثل و مماثل باشد

اے کہ عالم ہمہ خوب تو مائل باشد — شمع تو باشی و فانوس مرا دل باشد

شمع تم ہوتے تو فانوس مرا دل ہوتا

ترکِ خود کن کہ بود جلوہ بے پردہ نصیب — پردۂ غیر من و تو نیست کہ حائل باشد

قیسِ دل دیدہ کشا لیلیِ خود را بنگر — ذرہ ذرہ پے او منظر و محمل باشد

جانِ عشاق بہر آن ہزاراں قرباں — غمزۂ عیسیٰ جاں بخش چو قاتل باشد

بخت او راست شبا و راست کہ در عمر شبے — دست در گردنِ دلدار حمائل باشد

ذرہ از مہر ہمی تابد و خوش می نازد — یار چوں نابد۔ اگر جذبہ کامل باشد

قعر دریائے فنا بہر غریقان وداد — گوہرِ وصل دہا نیک ز ساحل باشد

پر بود ساغرِ من گر چشم پے دریبے — خون دل از مژہ ہر لمحہ کہ شامل باشد

ذکرِ تو جان بود اے یار ز بہر عاشق — ہست بے جان اگر از یادِ تو غافل باشد

آں سخن کاں بدل خود تو انم پوشید — مہر سے گو کہ با دگرم و حاصل باشد

الفت پاک ستد از دو جہان عاشق را — خوبی بخت کسے راست کہ حاصل باشد
مدعی را نبود حصہ ز گنجینۂ فیض — دولت عشق کسے راست کہ قابل باشد
بر مرادِ من مسکیں چو مرادت آید — مشکلے نیست بجز این کہ مشکل باشد

گلشن دہر پُراست از گل رویش قاری
دلِ حق بیں نہ چرا رشکِ عنادل باشد

یارم رسیدہ ہوشِ من او را نثار شد — روزِ وصال در شبِ ہجراں شمار شد
ہجرانِ یار کردہ دلم خون و داغ داغ — در موسمِ خزاں چمنم لالہ زار شد
آں دانہ کہ شد سرِ خوشہ یکے بماند — واں دانہ کہ خاک بسر شد ہزار شد
دیدہ مگر بدستِ اجل تیغِ نازِ یار — تا بے نکیر جانِ من او را شکار شد
در کوچکیش بود خیالم کہ صد شود — اندر جوانیش چو بدیدم ہزار شد
تو خوش بخوابِ ناز و ترا بستر است گل — مسکیں منم کہ چشمِ مرا خوابِ خار شد
اندر بہار از دمِ سردم خزاں رسید — بے برگ۔ بے نوائے چمن شد ہزار شد
رنگے ز خونِ خویش کہ دل بست بر مژہ — ہمرنگِ رنگِ پنجۂ دستِ نگار شد
عارض کہ بود در خطِ گلزار مصحفے — تفسیرِ آں خطش کہ بخطِ غبار شد
در خطِ صاف متن مبیں۔ عارضش ز حق — خط نیک منبہ کہ بخطِ غبار شد
تصویرِ ماہ در خطِ توام دو عارضش — خط نقشِ ہالہ اش کہ بخطِ غبار شد
ہاروت وار ہست بچاہِ غمش اسیر — دل تا دو چار چشمِ فسوں ساز یار شد

قاری غم از رقیب مخور عندلیب ساں
گل را بہ بیں چہ شد کہ بہ پہلوش خار شد

شب شمع رخش جلوه گر خانهٔ دل بود — تا صبح میهٔ چار ده پروانهٔ دل بود
دردا که بهار آمد و چون غنچه برون داد — آن راز که نهاں به نهاں خانهٔ دل بود
هوش و خرد و صبر و سکون تاب و تحمّل — اندر رهِ شوقت همه بیگانهٔ دل بود
در صبحِ ازل روی گلی دیده و در شور — تا شامِ ابد بلبلِ مستانهٔ دل بود
رفتم بجناں چشم بحوران نه فگندم — مدِّ نظرم لیک پریخانهٔ دل بود
در دیر و حرم برهمن و شیخ چه رفتند — راهی بحریمش نه بجز خانهٔ دل بود
بیصرفه دویدیم بآفاق و همانا — آن پرده نشین رونقِ کاشانهٔ دل بود
زین جای گرانمایگی ار زفر انج — گنجِ دو جهاں هیچ به بیعانهٔ دل بود
اکنون چه شنیدی که نهی پنبه بگوشت — زین پیش ترا گوش بافسانهٔ دل بود
از خویش برون آمدن و گردِ تو گشتن — اندر گرو گردشِ پیمانهٔ دل بود

با قاریِ سرشار کجا بود قراری
تا بود بهیمائیِ دیوانهٔ دل بود

حسیناں دین و دل گیرند و جان زار بگذارند — بلی غارتگراں مالِ زبون و خوار بگذارند
به بهروری نصیبی نیست رنجوران الفت را — نمی خواهانِ من بهرِ خدا تیمار بگذارند
عجب از گلرخاں کز باغ سینه غنچهٔ دلها — سبک چینند و جایش صد هزاران خار بگذارند
چه سود از دستهای غم اگر شورشِ سودا — بجیبِ جان و دامانِ دلم یک تار بگذارند
رقیباں خوش کز جورِ اندا مین جورها بر من — منم شاداں که گل چینند و بر جا خار بگذارند
اگر صحت دهندم بهر مشق جور غیر از سر — مسیحائی نمی خواهم مرا بیمار بگذارند
صد افسوس دل بود پل من مرید از بهر پیکانی — کماناں یک دوا بر دلش اگر صد بار بگذارند

ز قربِ واعظانِ شہر قاری زینہار ادبے
ز جنت قصہ ہا رانند و کوئے یار بگذارند

عقل را در کوئے دانش آہنی کاشانہ بود　　پیشِ سیلِ عشق بر آسیبے گر ایں خانہ بود
برق ساں بگذشت ما ماندیم در حیرت فرو　　خیرہ گشتہ دیدہا نظارہ را یارانہ بود
حیف سے صرفہ شکستی و بخاک انداختی　　ایں دل صد چاک بہرِ گیسوانت شانہ بود
قیمتش را انتہا نبود فراسنج از ہمیں　　دولتِ کونین بہرش ہیچ و بیعانہ بود
آں رمیدہ را نشاں ایں است اے یارانِ من　　طور ہم گردید چہ ایں حسنِ و پروانہ بود
جادوئے چشمانِ سحر آگیں دلم دیوانہ ساخت　　ورنہ ایں بیچارہ از بس زیرک و فرزانہ بود
جرعۂ صبحِ ازل شد لطف از دستِ کسے　　تا بشامِ آخریں دل بیخود و مستانہ بود

در جنابش غیر را در خور چناں بود است شب
قاری دلدادہ را در محفلِ او جا نہ بود

اے دل کنوں کہ در برِ تو آں سیمبر نماند　　بیدار شو کہ لذتِ خوابِ سحر نماند
مرغِ خرد چہ داعیہ پرواز را کنی　　از کلکِ جنوں چو ترا بال و پر نماند
از ہم ندا ست جادوئے چشمت و عالمے　　نام و نشاں ز خیز و زیر و زبر نماند
خشک و ترم ز بیمِ عتابِ تو سوختہ　　نالہ بلب بچشم نمے را اثر نماند
رحلت ز جائے بجائے دگر بہر نفس مراست　　ہم در حضر بقسمتِ من جز سفر نماند
از بوئے غیر آمدہ در کوچہ اش چناں　　ما را ہیچ گونہ در آں رہ گذر نماند
بودیم باخبر من و او رخنہ زد رقیب　　از من بدو۔ سوئے من از وے خبر نماند
اندر شبِ فراق نہادند بیش طول　　ہیہات یا بدہر وجودِ سحر نماند

قربان تیغ یار چه احسان نموده است ‌ ‌ ‌ ‌ بسمل ز بار منتش چو بر دوش سر نماند
عزت درو دروغ راکه شبه یافته فروغ ‌ ‌ ‌ ‌ ذلت براستی است که آب گهر نماند

قاری کنوں به بے ہنری ساختن بجاست
یک ذره رغبتے ز کسے با ہنر نماند

اثر نه پذیرد او ز ناله‌های ما نشانه این باشد ‌ ‌ ‌ ‌ دلش دانم که خود چون آتش باشد چون حزین باشد
زبوے خاک کویش که به گیرایا سمیں باشد ‌ ‌ ‌ ‌ اسیر پیچ زلفش نافهائے مشک چیں باشد
جدا گشته چو سر از دوش بر پایش برد سجده ‌ ‌ ‌ ‌ زبان تیغ قاتل وقت شورا قریں باشد
جدا از شان مستوری فلک با ننگ رسوائی ‌ ‌ ‌ ‌ دل شوریده ام را ساز و ساماں چنیں باشد
بجام مدعیاں کے شراب عشق می ریزند ‌ ‌ ‌ ‌ پئے آں از ازل دلہائے عاشق ساتگیں باشد
بیا در زاے جفا جو از خیال خویشتن لغت ‌ ‌ ‌ ‌ که آں ہموارہ بر خاطر دل اسا نگیں باشد
نگر یا اندر چه نیت شوید امن که ہر جانب ‌ ‌ ‌ ‌ غبار اندر فضا رشک عبیر عنبریں باشد
اگر آں تیر تابان نگاه از سر بنداز د ‌ ‌ ‌ ‌ سر ہر ذره خاکم بچرخ چارمیں باشد
چه در سر دارد آں ترده ام حیف از من مسکیں ‌ ‌ ‌ ‌ چو نامم در تصور آیدش چیں بر جبیں باشد
دلم را کار با درد است و دردم با دلم یار است ‌ ‌ ‌ ‌ بروے چاره گر دریاں کن آں را که غمگیں باشد

دلم سرشار آمد تا ز کیفیت بے خودی قاری
یکے گر دید آں را سم بود یا انگبیں باشد

چوں ذره ذره آئینه عکس آں بود ‌ ‌ ‌ ‌ حیفے اگر کشایش مژگاں گراں بود
ہر جنبش از نگاه بصد داستاں بود ‌ ‌ ‌ ‌ زاں داستاں خبر بدل داستاں بود
بر جانم از اجل نبود دست تا بود ‌ ‌ ‌ ‌ تیر از کمان ابروے آں جانستاں بود

زبانِ تیغِ قاتل پر صدائے آفریں ہوگی

اے شوقِ خارِ خارِ غم و رنج ہم عطاست
تسکینِ دل اگر نبود کے زیاں بود

جاں دادگاں ز تیغِ نگاہت سپردہ اند
جانہا برد حیات دہد جانِ جاں بود

باشم بجستجو کہ نہادہ بپاشِ سر
یارب ہمیں دو رُخ پئے عمرِ رواں بود

اے وائے نالہ ام کہ رسیدے بآسماں
اینک ہم بلند تر از آسماں بود

واعظ بجنت نبود جائے ما اگر
آغوشِ مرحمت کنفِ عاصیاں بود

پائے دلم ز آبلہ ہا تنگ بستہ بود
پر خار راہ دیدہ پہ خونش فشاں بود

اے دل کشا نگاہ ترا گردد آشکار
از چیست و زکیست کہ این سخت آں بود

قاری اثر چو عکس ز بہرِ دعائے تست
جائے وصال ہجر ترا بر زباں بود

دستِ ہجوم دامنِ دل کرد تار تار
اے سوزنِ کرم بر فو لطفہا گمار

گردد چو پائمال ز سیلِ ستم دیار
ما را ز نہ فلک گذر دیا بیہ مزار

شد قامتم ز بارِ الم چوں کماں صفت
ز آغوشِ من چو تیر سبکسار جست یار

اے شہسوارِ توسنِ نازش بکش عناں
جولاں بدہ خیال ز جانہائے طیار

آمد بہار و ہر طرفے غنچہ گشت گل
ہیہات غنچۂ دلِ ما راست رشکِ خار

در کوچہ اش نماند جز افسانہ ز ما
اللہ ایں فسانہ بگرداں ابد قرار

صبر و قرار و ضبط و سکوں رفت و پیش
اے اشکِ خوں گرفتہ ترا چیست انتظار

چوں جرعۂ ز جامِ الستم شدہ نصیب
دارم یقیں کہ تا بہ یقیں نشکند خمار

در ہر دلے کہ ہست خدنگِ نگاہِ او
اے طالعم بہم کن و در سینہ ام بیار

گلہائے داغ سینۂ من وا شگفتہ
امسال آتشے بچمن ریختہ بہار

اب کے چمن میں آگ لگی ہے بہار سے

دادندم این خبر که مرا بد بتی بگفت — خوش وقتم از گمان که نه آن است غیر یار
خواهند لعبتان که به رعنائیت روند — آید ز زاغ - کبک خرامی - کجا بکار
ساقی نگاهِ مست تو جام شرابِ تند — از گردش دو کون سیه مست میگسار
گر صد هزار بار حدیثت رسد بگوش — یکبار هم به پیش دلم نیست در شمار
باشد نشانے از کرم و رحم جان نواز — هر زخم تیغ ناز که بر دل رسد ز یار
چون نیستی که گام زنی بر مرادِ ما — منظورِ خاطرت همه حال خوشگوار
خون ریختی و خاکِ درت میدهی بها — قربان شوم که یک بگرفتی دهی هزار
خاریکه کشت جور تو در مزرعِ دلم — باشد که بعد من بدمد گل سرِ مزار
یک جرگه را تلاش که آغاز کارها — یک جمع اندرین که چه انجام روزگار

قاری بدر میانه اگر ژرف بنگری
گردد عیان هر دو که از وحدت است تار

حیرانم و از وصفِ تو چون آئینه معذور — پرس از دگرے هست ز حیرت اگر او دور
زخمے که ز تو بود دلم را شده ناسور — بفرست ز تیر دگرے مرهم کافور
تا نقش تو بر قلب و جگر نیک نشسته — یک هست که باشم به برت یا ز تو مهجور
باشیم و سرِ کوچهٔ یار و طلبِ دید — زاهد تو و خلد است و ترا چشم سوی حور
لمعانِ مه و مهر ز تابِ رخ یار است — حیفے است بر آن دیده که کور است از آن نور
صاحب نظران بلبلِ او بید از آن حال — بودش گلِ رخ در چمن پرده چو مستور
دیوانهٔ تو عاقل و فرزانهٔ عالم — دلدادهٔ تو از دو جهان نافر و رنجور
شب با تو مرا هست ز نور روز فزون تر — بے تو بودم روز بتر از شبِ دیجور

رفته است بخواب آنکه بکوی تو پس از عمر بیدار کجا میشود از شورِ دمِ صور
هر جا که رسد عشق خرد را چه مجال است در عشق و خرد نیست یا زآمد و عصفور
اندر چمنِ حسن به سیبِ زنخش دست اکنون نرسد لشکرِ خط آمده ناطور

نقشِ کفِ پای شهِ ما آمده قاری
تاجِ سرِ جمشید و کلهِ گوشهٔ فغفور

می کشی صد ره مگر جانی هنوز درد ها دادی و درمانی هنوز
چند پوشیدی بفانوسِ حجاب همچو شمعِ جمع عریانی هنوز
ریختی زهرابِ غم در کامِ جان جانِ شیرین بودی و آنی هنوز
می کنی کافر اداییها و باز دعوی طرزِ مسلمانی هنوز
پیرِ چرخ از تو ستم آموز گشت وه بصورت طفلِ نادانی هنوز
جلوه ات را ذره ذره آینه ای عجب تر آن که پنهانی هنوز
تیغِ غمزه را فسان زد نازِ او غیر ایمن از گران جانی هنوز
در دلم مهمان شدی جان سوختی میزبان کشتی و مهمانی هنوز
درد ها از تست اندر سینه ها مایهٔ آرام و درمانی هنوز
در زدی آتش بملکِ جان و تن بر سریر دل جهانبانی هنوز
بر جراحتهای دل پاشی نمک غیرتِ صد شکرستانی هنوز
عربده جو ریختی خونِ جهان وه که با آن ناپشیمانی هنوز
کعبهٔ دلها شکستی بیدریغ قبلهٔ دینی و ایمانی هنوز
ساز و برگ عاشقان را سوختی مایهٔ هر ساز و سامانی هنوز

قاری از تو زنده اندر سخن
خسرو و سعدی و خاقانی هنوز

مگر از تیر تو خالی است دردم امروز
خلش درد به دل هست فزونم امروز

وصل بینگیا دیر قریب تو چنینم بوداست
چه شد ای وای که هرگونه زبونم امروز

خط کشیده است به افسانه لیلی مجنون
حسن یار من بی مثل و جنونم امروز

پیش از این بود به راحت ستم بی پایان
همچنان است به هرگوشه شیونم امروز

عشق تا نامده بودست نه دیارم بود
می دواند به همه سمت جنونم امروز

دوش در خواب پری آمده اندر پیشم
هوش برداست و دمیده است فسونم امروز

[illegible]

خوبی دلهای جهان بود شما بهر غم
قاری از هیچ شده هیچ چه خونم امروز

جانم فدای یار ما کو را نماند هیچ کس
بست است عهد دوستی با ما چه جو با خار و خس

تا از هوای خویشتن ای دل جدا آیی سا پری
کی بهره ای پایان لطفش با تو گردد هم نفس

ور گردنم افگنده از لطف و احسان رشته
در بند فرمایا گشا بیرون شوم کی از قفس

خواهی به پیش خود مرا یا در پس اندازی مرا
من روی دارم سوی تو نه پیش میدانم نه پس

دل رفتنی جان رفتنی دین رفتنی نالم نه چون
هنگام نهضت کاروان لازم بود بانگ جرس

گیرد طرف هر یک ترا از هر که خواهیم داد تو
رو بین نگرد آئینه گروی مگر خود دادرس

نقد دل و نقد جگر آن شاه خوبان را بود
ای غمزه جانم نذر گیر او را که هستی عسس

دل را که پرورده بجان شد در پی آن دلستان
بندش همیده ای دوستان باشد که آید باز پس

از ضعف فریادم رسد کی بر فسانه مسکنت
ای آنکه فریادم ز تو خود سوی فریادم برس

ای مہر روز و ماہِ شب ہر جا کہ می تابی بتاب ... باشد ز مہرِ کلبہ ام آں شمع دل افروز بس

ہاں چند گوا ز حالِ خود اکنوں مرا ہم غصہ ہست ... از وے دہاں دل باز پس تنہا ز ندہم زیں سپس

در راہِ سعدی گام فرسا گشتن آساں نیست لیک ... ہاں خوش بود بر راہِ رہ داں ہمی پا اندر فرس

قارؔی منال از درد و غم مردانِ عشق ایں گفتہ اند

یا سر بدہ در راہِ او یا کن بدر از سر ہوس

مصیبتہا است راحتہا بجانِ آنکہ جانانش ... بود دمساز در ہر حال با لطفِ فراوانش

دلم در راہِ الفت گام زد اللہ نگہبانش ... کہ در ہر خطوہ صد قعر است و پیدا نیست پایانش

چرا آورد سعدی بابِ پنجم در گلستانش ... مگر فرض است چوں ارکانِ خمسہ عشق و تبیانش

بگویم صد نمط تاریخ غمہائے دروں پوشم ... وئے آتش چو در گیرد نشاید داشت پنہانش

وگر چند از تحملہا بروں بود است بارِ غم ... بنافہمی خود نازم کہ بر من کرد آسانش

برفت از ہر کہ ہوش، از فکرِ رنج و غم بری مر ... پئے سود است واجب بیدلاں را شکرِ احسانش

زدہ چوں نعرۂ ہل من مبارز رستمِ حسنش ... نیاید ہیچکس غیر از دل ما مردِ میدانش

اگر آید بسویم ناوکِ دلدوزِ او پیہم ... بکیشِ عشق کفر است ار بپیچم پیچ ز پیکانش

زافسونہائے جورِ عشق تیرہ ہاست دلہا را ... طفیلش شیشۂ دل شد حریفِ زور سندانش

بہ پیشِ غمزہ اش خجلت کشم از ننگ ناداری ... کہ ہر بندِ بہ صد جاں باید یک ہم نیست پایانش

بہ باغِ دہر بے مانند آمد آں گلِ رعنا

بہر جانب ہزاراں ہمچو قارؔی مرغِ دستانش

تیرہ بختیم محیط است آسماں نامیدش ... دل ز رنج و غم بسیط آمد جہاں نامیدش

دیدم افشانش فرزانہ دشتاں نامیدش ... فرق فرقش شد درخشاں کہکشاں نامیدش

ہفت باب سعدی آخر باب ہشتم گلستاں

چند خار و خس بروں افگنده شد از کوچه اش   ژرف چوں نگرستم باغِ جناں نامیدمش

تیغ چوں سر کرد قاتل مہرباں دانستمش   در نیام افگنده اش نامہرباں نامیدمش

یاس و حرماں زد فغاں پنداشتم بانگ جرس   آرزو ہا بست محمل کارواں نامیدمش

تاب دیدن نیست نادیدن بروں است از شکیب   قصه ام پیچیده گشته چیستاں نامیدمش

جاودانی جاں بجانم شد نصیب از تیغ او   سر بسجده شکر گویاں جانِ جاں نامیدمش

شد بدل سوراخها از تیرِ مژگانش چو نَے   ہر نوا کز وے رسیده دلستاں نامیدمش

الله الله ملکِ دل در قبضهٔ دستِ بتاں   گوشه گوشه ور شده ہندوستاں نامیدمش

قد صنوبر- زلف سنبل- چشم نرگس- روئے گل   ہر سراپائش نظر شد گلستاں نامیدمش

عنبریں بو- غالیه بو- عطر آگیں- نغمه ریز
یافتم او را چو قاری بوستاں نامیدمش

جوئید بادشاہاں رحم از خدائے حافظ   مارا خود است جویاں رحم از خدائے حافظ

اندر کمانِ ابرو غمزه نہاده ناوک   بر جانِ عشق بازاں رحم از خدائے حافظ

گو راند وے تیر چوں از حالتِ روم   بر حالِ پند گویاں رحم از خدائے حافظ

عقلم کشد براہے عشقم کشد براہے   بر بندهٔ دو شاہاں رحم از خدائے حافظ

ہر آں که عشق دارد ہرگز نه بجاں نخواہد   از تیغ و تیرِ جاناں رحم از خدائے حافظ

اے وائے صد ہزاراں تیرِ بلا ز ہر سو   بر جانِ پاک یاراں رحم از خدائے حافظ

از بہرِ رفعِ دردم کز رنجِ عشق دارم   ق   خواہند مہرباناں رحم از خدائے حافظ

پابند لذتش را از صد یکے اگر ہم   دانند ہست خود آں رحم از خدائے حافظ

حافظ که خاص بنده بوده خدائے خود را   قاری بادوست خواہاں رحم از خدائے حافظ

دلها اسیر ساخت چو دستِ جفای زلف — موباف تنگ بست ز بهر این سزای زلف

یک تار را دو کون ز بیعانه هم کم است — الله چه قیمتیست لائق ارز و بهای زلف

یابم ز حسن و خوبیِ طالع چو دسترس — فردوس هم نثار کنم بر فضای زلف

از پیچ زلف تا نرهد این دلِ حزین — افسون زنم که بیش بود پهنای زلف

دارد اگرچه زهر ز مارِ سیاه بیش — این از عجب که در تهِ جان است جای زلف

باشد فراغِ خلد درین بند خوشگوار — از بهرِ عاشقانِ اسیرِ هوای زلف

سر تا بپا چو شانه شود چاک چاک اگر — باشد نصیبِ دل که بگیرد بلای زلف

اندر مشامِ جان و دلِ عاشقانِ خاص — بیزد هزار نافهٔ مشکین خطای زلف

قاری بحمد که نقش به فرق قلوبهاست

عشاق را بناز و ادا ها ربای زلف

دل رفته و جاں بر لبم آمد خبر از عشق — فریاد ز بیدادیِ جاناں دگر از عشق

نے فکرِ وصال و نه غمِ دوریِ جاناں — خرم دلِ آں کس که ندارد خبر از عشق

از سوزشِ پنهاں چه تواں گفت که دارم — صد شعله چو التهاب و جگر از عشق

چوں شمع همه سوختن و دم نه کشیدن — آموخته بس دلِ من این هنر از عشق

انساں نتواں گفت کسے را که نباشد — حیواں صفت است او را بدل و اثر از عشق

سیر است به زهرابهٔ غم و تلخ چو حنظل — شیریں چه بجوئی دلِ زارم ثمر از عشق

افسوس نگر نیک ربوده دلِ قاری

از سینه و جانش ببرده شرر از عشق

ده مرا یا رب دلے کاں را نباشد هیچ زنگ — هاں سادگیِ آں بدلها رنگ بزداید زنگ

چون دوان از سر نیاید عاشقِ آشفته حال　　گردنش را وفگنده دستِ کوشش با نهنگ
غصه ناکرده نمی سازد بما گاہے خطاب　　درمیانِ ما و او از صلح بهتر هست جنگ
آبله پایانِ راهت را چه خوش نعلینِ پاست　　آبله پا- گرچه باشد صد هزاران خار و سنگ
مردِ میدانِ وفا- آن است در تسلیمِ عشق　　سر نهد چون بر سرش بارد زغم تیر و تفنگ
با نیازم شوخی و شنگی او بوده سلیم　　غیر را چون آمدن دیده- شد افزون شوخ و شنگ
شہسوارا چون بگیرم این چنین توسن مرا　　ہال بہ بین و رسی دوان مستقیم و پائے اسپ لنگ
هر کرا چشمِ حقیقت بین شده وا- نیک دید　　هر دو عالم را ز چشمِ مور خوار و زار و تنگ
بہ سرِ منزل رسیدن را که بوده پاس رفت　　دامنِ الطافِ یارِ ماست تا ما را بچنگ
آرزوے جز ازین اندر دلِ عشاق نیست　　فرقِ شان به عتبهٔ دلدار باشد زیر سنگ

تا دلِ قاری شده آگاه از اسرارِ عشق
خوش رهید از خار خارِ دلفگارِ عار و ننگ

بفصلِ گل مران اے باغبان از گلستان بلبل　　چو شبنم وان که گل را هست یک از عاشقان بلبل
بامیدِ بهاران زندگی می کرد و حیف است این　　بصد افسوس و حسرت مُرده در فصلِ خزان بلبل
فغان و ناله چون کردم که گلرویان شنیدندش　　اگر خواهی- بیا آموز ست طرزِ فغان بلبل
بعاشق از جنابِ گلعذاران ناجها این اند　　جگر خون- دلفگار- آشفته جان بے خانمان بلبل
بهاران می برد باخود چو گلرویانِ گلشن را　　جرس کردار می نالد پیِ این کاروان بلبل
عیان دارم مگر داغ از گلِ رخسارِ بے خارے　　که می باشد سرِ لوحِ مزارم نغمه خوان بلبل

کند گل نوبهار از داغِ دلها اندران کوچه
بود از هجرِ آن قاریِ زار و ناتوان بلبل

بنامِ ہند در یورپ دلیری شد سمر ایدل — وفاداریِ برٹش راست این اثر ایدل
روی در کوچہ اش باصد امیدِ قتل از دستش — نگہ ہستی نہ تا نازنیناں بے خبر ایدل
عماری دار لیلیٰ را چہ پرواے دلِ مجنوں — کہ آن آہستہ راند از پئے آن نوحہ گر ایدل
ترا فرض است از جائے بجائے ہر زمان رفتن — حضر را دل منہ چون ہر نفس داری سفر ایدل
نہ صبرم تا سر از خاکِ سرِ آن کوچہ برگیرم — نہ رویم آن کہ تا اندازد او سویم نظر ایدل
حکیمِ عشق خوش گفتہ دوا لئے غم و دردش — اگر پامال ہم گردی نہ بر خیزی ز در ایدل
اگر جلوہ دہد آن ماہ گاہے گاہے از بامش — شوم کافر اگر بینم سوئے شمس و قمر ایدل
پناہے نیست از شمشیرِ تیز او چو عالم را — زوال بہ بود انداختن مارا سپر ایدل
ہمہ جور و جفایش بر خود از دست ہر آن خواہم — کہ زو فرو انالد دیگرے بر دادگر ایدل
اگر گریم بحالِ در بلا افتادگان روزے — شود در سیلِ خون غرقاب تا سر بحر و بر ایدل
فرستادی بریدے باصد امیدے نگردانم — محال است از تو سوے او رود بے خبر ایدل
ہمہ را خوش کہ دنیا را ترقی ہست روز افزوں — مگر ژرف نگہ بیند بسے لمحہ بتر ایدل

چساں در کوچہ اش قادری رسد از بہر نظارہ
کہ ممنوع آمدہ از دور ہم سویش نظر ایدل

تا غنچہ دل را خلید آن خارِ مژگان در بغل — از زخمہا لیش کرد گل گلہائے خندان در بغل
بالد دلم بروا غما کز پرتو حسن کسے — آمد نصیبش روز و شب رنگِ چراغان در بغل
در خوابِ غفلت تا کجا بے صرفہ بینی این و آن — ایدل دمے بیدار شو در گیر جانان در بغل
یک گوشہ ماہِ من اگر بندِ نقاب از رخ کشد — ہر ذرہ ذرہ را بود صد مہر تابان در بغل
تیرِ نگاہِ دلستان دل را نگہ با کام ساخت — کاینک نمی آید نظر جز ہیچ حرمان در بغل

دست دراز غمزه اش نگذاشت از غارتگری — آن دل که چون جان داشتم همواره پنهان در بغل
دل سوی آن ناوک فگن بردم کرد و اندر سینه ام — در جای خود بگذاشته بس چند پیکان در بغل
ای چرخ غرق خود مجو بر گریه ام رخصت بده — هر قطرهٔ اشکم بود صد گونه طوفان در بغل

از قامت آن شوخ تا شوریست برپا در دلم
قاری بود هر ساعتی حشری نمایان در بغل

نقاب از چهرهٔ جانان کشیدن آرزو دارم — توانِ خود کلیمی تاب دیدن آرزو دارم
هوای کوچهٔ آن جانِ جان پیچیده اندر سر — کنون در گلشن خلد آرمیدن آرزو دارم
سرشک خود سراپا گشتم و در دیده جا کردم — چو شبنم بر گل رویش چکیدن آرزو دارم
صبا گاهی ببر مشت غبارم بر سر راهش — که خنگ یار را در پس دویدن آرزو دارم
الهی ده مرا بال و پر از پروانه بالاتر — سر شمع رخ جانان پریدن آرزو دارم
زهی دیوانگی من که از مژگان صد وانش — خس و خار ره دلدار چیدن آرزو دارم

بذوق و شوق دل خود زیر آن خنجر شدم قاری
که پیش آن تماشا بین طپیدن آرزو دارم

نظاره ات اگر نه کند ای نگار چشم — خود گو که آیدم بجهان در چه کار چشم
سر تا بپا شده است تن داغدار چشم — وه وه نظارهٔ تو کنم با هزار چشم
نور نگاه من همه شد صرف انتظار — دروا که شد چو دیدهٔ نرگس بکار چشم
دیگر بسوی گل نشود خار شمره — گر بر گل رخ تو گشاید هزار چشم
دامان خون شده است ترا دامن نگاه — از بس که ریخت خون دل سوگوار چشم
از کوی یار آر صبا توتیای خاک — گشته مرا سفید درین انتظار چشم

ز طالع سعید بالفت مرا شد است — انگه دل و حباب تن و جوئبار چشم

جوئی اگر توجهِ دل دار سوے خویش — اے دل بغیر او مفگن زینهار چشم

روزے نخست بادهٔ لعلش کشیده ام

قاری هنوز هست مرا پُر خمار چشم

سیر در شام و سحر خود دارم — اشتیاقِ رخ و گیسو دارم

سر بسنگِ درِ دلجو دارم — چه کنم دلبرِ بدخو دارم

چشم او داد مرا در صحرا — دیده بر دیدهٔ آهو دارم

جلوه گاهش دلِ عاشق آمد — آئینه است این که به پهلو دارم

در غمِ سرو قدے فاخته وار — کار با نالهٔ کوکو دارم

وقفِ طاعت شدم اندر الفت — رخ بمحرابِ دو ابرو دارم

از چه خاموش نشینم قاری

چون غمِ چشمِ سخن گو دارم

به تیغِ ادائے تو سر می فروشم — به تیرِ نگاهت جگر می فروشم

خود از من فزونی است در سوزِ الفت — که از بهرِ خود خود شرر می فروشم

غبارِ رهش را ز بهرِ نشاندن — ز اشکِ خود آبِ گهر می فروشم

بزلفِ سیاهش بروئے صبیحش — شب و روز شام و سحر می فروشم

به یک گردشِ چشمِ فتانِ جانان — چپ و راست زیر و زبر می فروشم

دو رخسار او را پئے رونمائی — دو هر رات شمس و قمر می فروشم

نگیری اگر حیف صد حیف باشد — به یک عشوه دل هم جگر می فروشم

اگر مدعی نذر دل پیش آرد | پے نالۂ او اثر می فروشم
بچوگان زلف دوتایش بگویند | که میدان دل گوی سر می فروشم
بگو غمزه را تا خرد جان مسکین | بهایش نخواهم مکرر می فروشم
تن زار را نذر دادم بکویش | بسنگ در یار سر می فروشم
اگر بازیابم دل و دین و ایمان | به نیم نگاهش دگر می فروشم

زیبا نهاست قاری ـ ز رخت محبت
سر مو بکونین اگر می فروشم

من چه باشم که بران خاطر عاطر گذرم | شکر گویم سگ او را چو بخاطر گذرم
سگ دربان نگذارند که بر در بایم | آردم شوق و بصد حسرت خاطر گذرم
غیر در محفل چه محکم است که اندر کویش | نه بهم بار نه چون وارد و صادر گذرم
در حریم حرمش آنکه نه جان هم صافی است | کے رسم تا نه من از لوث عناصر گذرم
اے اجل باش که آن جان جهان آمدنی است | کار من تر شود از لطف تو شاکر گذرم

قاری آن کوچۂ جان بخش که رشک خلد است
رفتن آن جا نیم ـ از جان چو مهاجر گذرم

اے خوش آن شبها که سر بر آستانے داشتم | کار با فریاد و با آه و فغانے داشتم
اے خوش آن شبها که در بر جان جائے داشتم | طالعے فرخنده و بخت جوانے داشتم
یاد آن عهدے کان بستی بمهر بسته | من همان هستم که چشم خون فشانے داشتم
مسکنم صحرائے سودا و جنون آمد کنون | پیش ازین در کوچه‌اش مکانے داشتم
در جفا و جور یار من اگر ممتاز بود | من به تسلیم و رضا صد گونه شانے داشتم

سرو تو اے فاختہ دیدی کہ گشتہ پا بہ گل   در چمن با خود چو آں سروِ چمانے داشتم
چوں نخندد گلشن و در دل آمد جاں شدہ یکدم پدر   تیر او اندر دلِ خود جائے جانے داشتم
شاطرم گوید دو عالم چوں نگشتے زانِ من   تیر از مژگان و از ابرو کمانے داشتم
حرف حرف از یادِ من شد چوں رسیدم پیشِ او   ورنہ از ایامِ ہجراں داستانے داشتم
لال شد از رعب و آبِ شہریارِ ملکِ حسن   آں کہ من اندر دہاں گویا زبانے داشتم
بخت بد بیروں کشید انداخت در ویرانہ   در فضائے قدس ورنہ آشیانے داشتم

قاری از چشمِ ترم برخاست طوفانِ عظیم
غرق گردید آنکہ من با خود جہانے داشتم

گر ز ما کونین بر آید بہم   چوں تو یار ہستی نباشد ہیچ غم
سمِ قاتل شہدِ ناب از دستِ غیر   غیرت شہد است از دستِ تو سم
اے زباں ہا تر ز لطفِ عامِ تو   گوشۂ چشمے بما ہم از کرم
انتہا از نالہ و ز سودا مجو   تا بہ عشق است و تا ما راست دم
خوں ز مژگاں باز در دل می چکد   کے شود سرمایہ ام از خرج کم
چوں سلامت می برد جاں دیدنی است   صبر می لافد بنازش می دہم
گر ز عارض برقع بردارد چہ سود   خود نقابش دیدنِ ما ہست ہم
شمعِ صبحم بر سرِ جمعم مکش   نے دمیت آید نہ ہیچ از نے دم
بے دہاں یار ہست و ہم بے زباں   حسن و عشق اند از ازل یاران ہم
رابطِ حسن و عشق شد فاش از وجود   بود از اسرار در کتمِ عدم
دیدہ یکتا با نگاہِ ژرف بیں   قاری آمد ذرہ ذرہ جامِ جم

کالائے غم و دردِ خود ارزاں نفروشم
بے تو بہ نشاطِ ابد اے جاں نفروشم

کونین اگر پیش کنندم عوضِ دل
آں مہرِ تو در سینہ نہم آں نفروشم

ایمانِ خود اے واعظ بیہدہ نگہدار
عشق است اگر کفر بایماں نفروشم

یا ہم چو گدائی سرِ کوچۂ جاناں
زنہار بصد ملکِ سلیماں نفروشم

دل را کہ تمنائی زخمے است دمادم
جز بادمِ آں خنجرِ مژگاں نفروشم

اے زاہد غرہ بتو فردوس مبارک
با جنتِ تو کوچۂ جاناں نفروشم

آں کہنہ گلیمے کہ من داشتہ ام
با تاجِ سرِ قیصر و خاقاں نفروشم

از بسترِ خاکی کہ پئے ماست بکویش
یک گوشہ بغالیچۂ سلطاں نفروشم

قاری دہدش جان عوضِ نیم نگاہے
گوید کہ بلاشئے دمِ پیکاں نفروشم

منافی با مہرِ جاناں سرِ روح و رواں دانم
بجاں گر صحبتِ محبوب یابم رائگاں دانم

دل و دیدہ بتقسیم آمد از خوبیِ قسمت
ہر سو جلوہ اش بینم ہر جا آستاں دانم

دہاں زیر آمدہ آمد مقامِ دیدہ بالا
ز خندہ گریہ را صد منزلہا بیش از آں دانم

اگر باشند خلق اندر رہ و انیہائے یک دیگر
سراسر کار ہا را ہیچ ز رہبرِ جہاں دانم

نمودن بار نہفتن رخ از یارانِ مشتاقاں
خلاف دوستی باشد جفا بر دوستاں دانم

ز دہ دانم بخلوت ہر کہ با جمعیتِ خاطر
ز گردابِ خطر او را بآغوشِ اماں دانم

تونگر را بہ پیری رعشہ بر اندام بیجا نیست
فشار لرزہ بر اعضا ز قوتِ این و آں دانم

نباشد از خسرو بگذشتن امروز و فردا
بدہ ساقی کہ فردا از فریبِ واعظاں دانم

نظر اندازد و جاں می برد و تم رواں بخشد
دو چشمانش دو جادو دو لب معجز نشاں دانم

سرو تو اے فاختہ دیدی کہ گشتہ پا بہ گل — در چمن با خود چو آں سروِ چمانے داشتم
چوں خدنگش در دل آمد جاں شدہ یکبارہ بدر — تیر او اندر دلِ خود جائے جانے داشتم
شاطرم گوید دو عالم چوں نگشتے زانِ من — تیر از مژگان و از ابرو کمانے داشتم
حرف حرف از یادِ من شد چوں رسیدم پیشِ او — ورنہ از ایامِ ہجراں داستانے داشتم
لال شد از رعب و تابِ شہر یارِ ملکِ حسن — آں کہ من اندر دہاں گویا زبانے داشتم
بخت بد بیروں کشید انداخت در ویرانہ — در فضائے قدس ورنہ آشیانے داشتم

قاری از چشمِ ترم برخاست طوفانِ عظیم
غرق گردید آنکہ من با خود جہانے داشتم

گر ز ما کونین بر آید بہم — چوں تو یارستی نباشد ہیچ غم
سمِ قاتل شہدِ ناب از دستِ غیر — غیرت شہد است از دستِ تو سم
اے زباں ہا تر ز لطفِ عامِ تو — گوشۂ چشمے بما ہم از کرم
انتہا از نالہ و ز سودا چہ — تا بما عشق است و تا ما راست دم
خوں ز مژگاں باز در دل می چکد — کے شود سرمایہ ام از خرج کم
چوں سلامت می برد جاں دیدقیست — صبر می افزد بنازش می دہم
گر ز عارض برقع بردارد چہ سود — خود نقابش دیدنِ ما ہست ہم
شمعِ صبحم بر سرِ جمہم بکش — نے دمیت آید نہ ہیچ از نے دم
بے دہاں یار ہست و ہستم بے زباں — حسن و عشق اند از ازل یاران ہم
رابطِ حسن و عشق شد فاش از وجود — بود از اسرار در کتمِ عدم
دیدہ یکتا بانگاہِ ژرف بیں — قاری آمد ذرہ ذرہ جامِ جم

کالاے غم و دردِ خود ارزان نفروشم
سیّ تو به نشاطِ ابد اے جان نفروشم

کونین اگر پیش کنندم عوضِ دل
آن مہرِ تو در سینه نهم آن نفروشم

ایمانِ خود اے واعظِ بیدرد نگهدار
عشق است اگر کفر بایمان نفروشم

یابم چو گدائیِ سرِ کوچۂ جانان
زنهار بصد ملکِ سلیمان نفروشم

دل را که تمنائیِ زخمے است دمادم
جز بادمِ آن خنجرِ مژگان نفروشم

اے زاهد غره بتو فردوس مبارک
با جنتِ تو کوچۂ جانان نفروشم

آن کهنه گلیمے که بمن داد شہِ ما
با تاجِ سرِ قیصر و خاقان نفروشم

از بسترِ خاکی که بپئے ماست بکویش
یک گوشہ بغالیچۂ سلطان نفروشم

قاری دہدش جان عوضِ نیم نگاہے
گوید که بلاشے دمِ پیکان نفروشم

مذاقی با مہرِ جانان سرِ روح و روان دانم
بجان گر صحبتِ محبوب یابم رائگان دانم

دل و دیده نصیبم آید از خوبیِ قسمت
بہر سو جلوه اش بینم بہر جا آستان دانم

دہان زیر آمد و آمد مقامِ دیده بالاتر
ز خنده گریه را صد منزلتها بیش ازان دانم

اگر باشند خلق اندر روائیہائے یک دیگر
سراسر کارہا را ہیچ ز رہبرِ جہان دانم

نمودن باز نهفتن رخ از یارانِ مشتاقان
خلافِ دوستی باشد جفا بر دوستان دانم

زده زانو بخلوت ہر کہ با جمعیتِ خاطر
ز گردابِ خطر او را بآغوشِ امان دانم

تونگر را به پیری رعشه بر اندام بیجا نیست
فشارِ لرزه بر اعضا ز قوتِ این و آن دانم

نباشد از خسرو نگہداشتن امر و نہی بر وی
بده ساقی که فردا از فریبِ واعظان دانم

نظر اندازد و جان می برد و تبسم روان بخشد
دو چشمانش دو جادو و دو لب معجز نشان دانم

پے سلطانِ ملکِ عشق دولت و نعمائے دل — فغان و آہ را از بہرِ طبل و نشان دانم

بسوئے وادیِ عشق و محبت تا شدم قاری
خسکہا زیر پائے خود بساطِ پرنیاں دانم

سراپا تشنۂ جانِ خودم اے جاں شرا کم کن — سراپایت نگہ غلطید نم آنگہ بپا کم کن
خدنگِ نازِ قاتل کز ازل زہرِ خود دانم — چساں گویم کہ بر جانِ منِ محزوں جفا کم کن
نماید چوں ترا خوش اضطرابِ عاشقِ غمگیں — منم ہم خوش بیا درگیر سیف و درد وا کم کن
صبا نعشم ببر با خود کہ از خار است ہم کمتر — بکوئے آں گلِ رعنا پسِ دیوار جا کم کن
بجرمِ سخت جانیہا ملوث شد سراپایم — دمِ لطف است ز آبِ صافِ تیغِ تیز پا کم کن
نکویاں را چو خوش گشتی جگر باندہ نہ دل اکنوں — مکاں بر جا چرا داری بتر تن سینہ جا کم کن
نیارم بے فلک بر اشکہا رہا نہ جو بر خود — ترا تنہا دویدن شد خدا فرما و با کم کن
سپردم جاں بیادِ چشمِ مستت ساقیِ سرخوش — بدہ غسلم بآبِ مے بحد پائینِ تا کم کن

عدو یکسو شود چوں از من و از یارِ من قاری
توانم یار را گفتن بکشا پردہ حیا کم کن

پرسم ز دیدہ فرض شد آیا گریستن — گوید بلے بہجرِ احبا گریستن
غالب بگفت در حقِ بے جا گریستن — ننگ است ننگ در غمِ دنیا گریستن
گویم بہ نزدِ آں کہ بود چشمِ او بدست — عار است عار در غمِ عقبیٰ گریستن
با گریہ ہا ہمیں ہوا ہیں جا طرب کنند — تا خوشتر است و نحس ز ما تا گریستن
بہر دوائے درد و غمِ یار اے حکیم — خندہ بود مناسبِ ما یا گریستن
دانم کہ برق و ابر زمن شیوہ ہا گرفت — ہر سو طپاں گزشتن و ہر جا گریستن

امروز کشتِ خویش بکن زآبِ گریه سیر / تا آیدت نه حاصلِ فردا گریستن
روشن نشد چو شمع که بگداخت و که سوخت / آن سوزشِ درونِ دلم با گریستن
بر گریه‌ام تو گوش اگر گل نمی‌نهد / ای عندلیب یاد کن از ما گریستن
چندان که ناله‌ها کشم او شاد تر شود / باشد به پیشِ یار تماشا گریستن

قاری به رستگاریِ ما شد ضمانِ ما
اندر غمِ سلالهٔ زهرا گریستن

ای آنکه نداری نظری چون نظرِ من / زنهار میندیش به سودا و سرِ من
جبریل بیاید و نرسد تا حرمِ دوست / زینجاست شتابِ تپشِ دل بالِ پرِ من
یا در چه کنم راهِ وی یا دلِ دیگر / دلشاد نشینی و نداری خبرِ من
هر کس طلبد آرزوی خود ز تو دل خواه / جز تو ز تو خواهد نه دلِ خویش نظرِ من
از بهرِ چه این بار نهادند به دوشم / تیغِ تو نگیرد و حسابی به سرِ من
دل دوختن و چشم نهفتن ز جگر چیست / ناوک فگنا نیست کم از دل جگرِ من
میداشت صبا پیش از این شانِ شفاعت / هیهات کنون گشت دمِ بی اثرِ من
غارتگرِ ما راست به هر گوشه غنایم / تا زد زرهِ دیده برون دل ز برِ من
صد بار نشانه‌ام به جان تحملِ محبت / تا درد کجا باز برد این سفرِ من
از بس فغان سوخته و نیم بسر شکم / عشق است که آتش زده در خشک و ترِ من

قاری چه توان گفت ز شامِ شبِ هجران
رشکِ شبِ دیجور چو آمد سحرِ من

کوچهٔ دلدار در هر سمت گلشن اندران / سینهٔ عشاق در هر گوشه گلخن اندران

یک جہاں دادند ما را بہرِ گشتن اندراں ‌‌ دیگرے دادند تا سازیم خرمن اندراں

قلبِ عاشق جلوہ گاہِ لمعۂ انوارِ یار ‌‌ اندراں طور است و ہم وادیِ ایمن اندراں

از کمندِ نازِ قاتل مدعی گردن کشد ‌‌ عاشقاں آرامِ جاں دانند مُردن اندراں

تیغ و تیر و خنجرِ خود نازناید ہیچ کس ‌‌ صید گاہِ اوست عالم ہست قدغن اندراں

نالہائے دلشکن دارم وے حیف است ازیں ‌‌ نیست اندر سینہ اش دل ہست آہن اندراں

غیرتِ خلد است کویش رنج و غم را جائے نیست ‌‌ اے دلِ غمگیں بیا و ساز مسکن اندراں

عاشقاں در کار حیراں عارفاں در حال مست ‌‌ بے تمیز را سہل نبود فرق کردن اندراں

حسنِ حیرت زا زباں را دیدہ را بیکار ساخت ‌‌ رنگِ نرگس اندریں و رنگِ سوسن اندراں

حسن گردِ خود اگر دیوارِ پردہ در نہاد ‌‌ از کلندِ دیدۂ ما صد جاست روزن اندراں

آں سبق میداں کہ جولانگاہِ خنگِ نازِ اوست ‌‌ سرفروشاں است واجب سرنہادن اندراں

رشتۂ محکم بہ بستش حلقہ اندر حلقہ ہا ‌‌ چوں نیاید بند از ہر سمت گردن اندراں

ساقیا دردی کشانت حلقہ گرد وقت بستہ اند ‌‌ لطفے از رخصت بمن ہم تا شوم من اندراں

قادری از ہر سمت خوں بارد بلائے جانگزا
سایۂ دیوارِ او درگیسہ دامن اندراں

اس میں سے نرگس کا رنگ اور اس میں سے سوسن کا رنگ

محال است از دردِ الفت بیاں ‌‌ زباں بے دل و دل بود بے زباں

بجویش کہ خلد آمدہ بے گماں ‌‌ شود پیر برنا و ایمن ز جاں

غمش خوں خورد بے بضاعت دلم ‌‌ خجل میزبان است از میہماں

بتیغش سر و دل بہ تیرش رہیں ‌‌ نہ رحمے ز بازو نہ لطف از کماں

رواں جانِ مجنوں پئے محمل است ‌‌ خدارا بآہستہ اے سارباں

نہ آنم کہ پیچم سر از کوئے دوست | زمینش بچو را ر شود آسماں
پس از عمر ہا شد نصیب ایں قدوم | زخاکم چنیں تیہ توسن مراں
ہمہ عالم و ہم وراں ہر چہ ہست | نیرزد بہ یک موئے آں دلستاں
سرِ رقبہ ام بند در دستِ اوست | بتوہم بیش نیست یارائے آں
عجب در دلم کاں ز خود تنگ بود | ہزاراں تمناش گنجد چساں
خرد ہم ز دیوانگی دم زند | چو آئی بہ پا لبست دیوانگاں
چو در دست نباشد کہ ہرگز مباد | رسی کے بہ یدرِ و من اے مہرباں

بنہ سر براں جادہ قاری کہ ہست
ز نعلینِ پاکِ محمد نشاں

دسترس بروے نیابد قبضۂ تدبیرِ من | بالِ عنقا یافت شاید خوبیِ تقدیرِ من
تشنہ کامی چوں نصیبِ عاشقاں باشد بعشق | چشمہ کور اب گردید است جوئے شیرِ من
بند بر من بستن اے صیاد بے صرفہ بود | پیچ سودائش بسند است از پئے زنجیرِ من
اے عجب کہ رسا خود زاں دلِ نازک تو گست | رخنہ ہا کاندر فلک انداختے ایں تیرِ من
سخت جانیہا مرا بیچارہ گردہ چارۂ | اے کہ گوئی بے پناہ آمد دمِ شمشیرِ من
یک شبے وصلت نصیبم نیست کاتب سہو کرد | یا چہ سرخاب بودہ خامۂ تقدیرِ من
در سرِ سودائے زلفش زار گشتم آں چناں | ہر سرِ موئی تو اند شد دو صد زنجیرِ من
یا رب اندر باغِ عالم غنچہ ہا گل می شوند | نا شگفتہ از چہ ماندہ ایں دلِ دلگیرِ من
ور نشاں اے گریہ آں گرد ملالِ بے سبب | کز منِ خستہ بدل نارو بیت بے پیرِ من
تا زمینِ کوچۂ آں تو جواں بار و بلا | یکسر از پاہش سہما داد چرخِ پیرِ من

[illegible]

اے بروں از فہم و وہم و حدس و ادراک گماں
در نہایت عقل بے گم کرد چوں تقریر من

قاصدا ناکامیم را چہرہ ات آئینہ ہست
چوں دل من پارہ کردہ شد مگر تحریر من

چوں میں رنگ رخم شد زرناب از من ہر بس
ہست خاک کوے آں سیمیں بدن اکسیر من

بر کشد خود از دلم پیکان خوں آلودہ اش
جاں فدائے گفتنش این نیست جا تا تیر من

قسمت آں صید ناتام کہ در فتراک نیست
چوں از و پرسند گوئی ہست این نخچیر من

گفتمش من بندہ ام رحمے بگفتا دور شو
بندہ باشد آنکہ باشد بندۂ تعزیر من

واعظا از من تشیم گیر آں بت بہ بیں علیم بکن
کور کورانہ مپیما جادۂ تکفیر من

از نگاہ او پیچ نکشود اوفتادم بر نواخت
ترک تدبیر آخر آمد بہترین تدبیر من

قاریؔ اندر جلوہ گاہ خاص کے راہم دہند
چوں بدرد در سگ کویش کند تحقیر من

ہار گلہا در گلوے شہسوار نازبیں
مردمان چشم را دیدہ ز حیرت باز بیں

ہاں دل وحشی براہ خویش رسوائش مبا
پیچ و تاب دام زلف یار را انداز بیں

ناوک انداز است خاطر جاں نخواہی بر وازد
تیر مژگاں با کماں ابروش انباز بیں

کوے جاناں مقتل عشاق دانستہ رود
ایں دل شوریدہ را با جاں سپردن آز بیں

جان تو اے دل صعوہ نیز کم با او مپیچ
آں نگاہ شوخ را غیرت دہ شہباز بیں

زیں دل دیدار جو زاں رخ پردہ پسند
ہمنشیں از ہر نظارہ بیں ایجاز بیں

ایں دو سحنت انفاس ساے آں کہ پنداری چو بود
بہر قطع جامۂ جاں تیز تر از گاز بیں

اے کہ از سرکار تو تنظیم سوز و ساز ماست
رنجہ فرما یک قدم صد سوز بیں صد ساز بیں

قاریؔ آں چشمان سحر انگیں و لعل جاں نواز
می کشد زندہ کند خوش ہر دو را اعجاز بیں

ہار پھولوں کا گلے میں پہنے ہوئے دیکھ کر

نظر کرد است تا آں چشمِ مست ناز سوئے من | بہ پیش انداختہ کون و مکاں را ہائے ہوئے من
نِہِم احسان او رشتے بہ نزدت تا شدہ موئے من | با علائقش زہرا علی سبق بردہ علوے من
زدوزاولیں دارم سبہ دل نیم تیغ تا تہ | فدا گردم بخوئے خود چہ زیبا ہست خوئے من
قیاس و وہم و ادراک و خرد در نیمہ اہش گم | رسد کے بر قرارِ مسکنِ تو جستجوئے من
بہ جعدِ عنبریں تا دلم آویختہ جاں را | شمیم جانفزا از بہرِ کونین است بوئے من
تنگاپوئم بسوئے آرزو ہا نیست بے سودے | نویدِ یاس می بخشد بمن ہر آرزوئے من
زبحرِ قلزمِ رحمت بجوئے سینہ ام جوشے | کم انداز قطرہ ہم ہفت دریا ہا ز جوئے من
کمند گردم گردید تا زلفِ درازِ او | شرنے را تا تہ یا حلقہ زد ہر تارِ موئے من
بمحرابِ دو ابرو یش نمازم را چو آئے کو | ز خونِ دل بصد اخلاص باید تا وضوئے من
دلِ من پُر ز صہبائے محبت ہست اے واعظ | بسنگِ طعنہ بیجا چہ آئی بر سبوئے من
بود آں نقش پا قبلہ ز بہرِ سجدۂ جانہا | شدہ آں قبلہ را قبلہ نما ہر گونہ روئے من
ز رجس جرم و عصیانم ملوث حیف سر تا پا | بآبِ پاکِ رحمت باید اینک شستشوئے من
منم بندہ تو کی خواجہ چہ رابطہ است میدانی | میرا سے جاں بیئے غیر آبِ آبروئے من

مکینِ خانۂ دل شد چو آں جانِ جہاں قاری
طفیلش سجدہ گاہِ قدسیاں گردید کوئے من

بہر قدر تو مہیاست دل و جاں از من | اے غمِ یار مشو سوئے رقیباں از من
دامن افشاں مگذر بادِ صبا از خاکم | بر ایں تحفہ پئے کوچہ جاناں از من
از رہِ دیدۂ من در دلِ صد داغم آ | کہ خوش است تماشائے چراغاں از من
غم او خون خورد در دل شود خون ہیہات | در قدومش چہ بود دعوتِ مہماں از من

[illegible]

از طرز فغان بلبل نالاں

تا بہاراں گل نہد گوش بر غم پیشیں — پردہ انداز فغان بلبل نالاں از من
در رہ افتادہ ام و دور بود کوچہ یار — بکش اے خضر رہش گوشہ داماں از من
خاکم آغشتہ بخونِ دل و ندبوحسم بود — گل دمیدہ است ازاں ہست بہاراں از من
اے کہ چوں مہر وہی چشم و چراغ عالم — از چہ رو برقع نہی بر رخ تاباں از من
من مجمع الم و رنج و غم و درد شدم — عدم آباد شدہ آباد بدنیاں از من
جامہ را گل بدرید و زدہ بلبل نالہ — شد بیانِ رُخِ جاناں چو پاشیاں از من

چہ تماشا شدہ قاری من و او را باہم
رخ چو آئینہ او و دیدۂ حیراں از من

ہست بیحاصلی از نہ ندگیم حاصلِ من — نیست تقصیر اگر از تیغ تو اے قاتلِ من
لیلیٔ حسن ترا جا شدہ بر او ج دلم — رقص سازد تو بخوانی اگرش محملِ من
بند بر من زجہانے مگر افزونی خواست — تا نہاد اندو جہاں بند بمن عادلِ من

ذرہ ذرہ ... دل من

از دعا ہائے ہمہ عمر گزشتم ہمیں — ذرہ ذرہ ز سرِ کوئے تو گردد دلِ من
ظلمہا ریختہ بر خود ز دلہ روز نخست — حزم در باختہ ہیہات دلِ جاہلِ من
رشکِ دریائے محیطم ز فیوضِ رحمت — غیرِ من نیست بجز آں کہ بود سائلِ من
یار من رحم مجسم پئے من ہر نفسے است — آنچہ خواہد بمنِ زار رسہاں قاتلِ من
چہ اشنیہا کہ بدشنام محبت دادند — دلِ من داند و من دانم و ہم اند دلِ من
می برندم ہمہ آن و خبر نیست مرا — کہ کجا ہست و چساں ساختہ شد منزلِ من
ہر چہ از دوست رسد لطف بود یا کہ جفا — بشنو و نیک ہمہ نیک دلِ مقبلِ من
قدحی از پیر مغان است کہ تا یہ ہشیار — بیہشاں اند حریفانِ در محفلِ من

قاری او ساختم بہ خدمت خود ناموت

پرچہ در باش - بگوید بہ وا سے کا ہلِ من

ہست دردِ ہر دمے کو کہ ندا دلش نجوں — سینۂ کو کہ دراں نیست غمِ تو محزوں

آہِ من زنگِ اثر ریخت چہ مایہ اکنوں — چشمِ سنگینِ دلش ریخت سرشکِ گلگوں

صد نمطِ جور مگر پرسشِ علت ممنوع — کہ بدیوانِ رضا نیست چرا ہست نہ چوں

ساربان تیز مراں ناقہ بپالیش بستہ است — نشود تا نکند رشتۂ جانِ مجنوں

روزگارم زازل رنج دہ و روح گزاست — ساعتے نیست زہے بہرِ منِ مسکین میموں

گرچہ خونابہ برخ نقش و نگارے بستہ است — اندروں نالہ زار لیست نباید بیروں

بوئے لیلےٰ است چو اے بادِ صبا با تو مشو — سوئے دیگر کہ فی اوست دماغِ مجنوں

بادِ گرمِ الم اندر چمنِ دل چہ وزید — سر بسر ساختہ آتش غیرتِ دشت و ہاموں

روح را روحِ لطیف دمیے جانِ جانِ پاک — ہست او کا مدہ ارواحِ قدس پیراموں

کارِ خود ہر کہ بدست کہیم او در داد — فارغ از کشمکشِ رنج شدہ یافت سکوں

جوہر یا نہ بگوید دلِ قاری لا ریب

یارِ من از یمِ حسن است چہ درِ مکنوں

ز اولیں روز چہ گویم کہ چہ دید ستمِ من — کز تو ہر آنچہ بمن ہست گزید ستمِ من

ناز تو ناز کند آں کہ چشید ستمِ من — ہم نیازم نکند ناز فرید ستمِ من

با گلت نیست سرِ ہم بلبلِ مسکیں محزونش — آں گل اندر چمنے نیست کہ چید ستمِ من

تیغ سر کرد بصد ناز کہ قتلم سازد — سر نہادم کہ ز آغاز شہید ستمِ من

بارِ سنگینِ غم و دردِ محبت ہیہات — زار گردانیست بنالم کہ خمید ستمِ من

میری آہوں نے بھی کیا رنگ جما رکھا ہے

میں نے وہ پھول چنا ہے کہ گلستاں میں نہیں

رم نمود است چو آں شاهدِ رعنا از برم — تا چها با سرِ شوریده دوید ستمِ من
یاد اے سروِ چمانم که چو بودی با من — در چمن با تو چها مایه چمید ستمِ من
جان و دین و دل و ایمان همه قربانِ رهش — مژده آمدنِ یار شنید ستمِ من
تا سرم یافت ز سودائے محبت تسکیں — از سرِ کشمکشِ فکر رهید ستمِ من
حیف آمد که رسد قاصد و من باشم و وے — از همیں خود بتو از خویش برید ستمِ من
نسبتم با درِ مے خانه زهے محکم شد — مرشدم پیرِ مغان است و مرید ستمِ من
مرغِ دل بال و پر از شوق بر آورد انگه — قربِ بامِ حرمش گو که پرید ستمِ من

قاری اندرِ رهِ عشق از صعوبت نالی
چوں بگوئی که بہ یار رسید ستمِ من

دل ز غم افسرده باشد همساں گرمِ فغاں — گشت آتش سرد می خیزد ز خاکستر دخاں
بے تو اے جانِ جہاں نتوانم از جا جنبیدے — آرے آرے جسمِ بیجاں را کجا تاب و تواں
پیشِ سرو سرفرازِ قامتِ رعنائے تو — سروِ بستاں نیست بیش از شاخِ پامالِ خزاں
تیغ و تیر و نیزه و دشنه کجا جانم برد — هست آں وابستهٔ تو اینکه هستی جانِ جاں
تا تو رفتی از برم رفت از دلم صبر و قرار — ناله ام با بانگِ جرس آمد پئے ایں کارواں
روئے بنما تا ز کسبِ نور دارد از فرِ فروغ — ذره همچو خور شود خورشید گردد ذره ساں
جانِ ما تیرِ نگاهِ ناز را بادا هدف — غمزه را در دست باشد تا ز ابرویش کماں
لطف فرما از آبِ شمشیرِ رواں یک جرعهٔ — زخمهائے خستگاں را خشک شد کام و دهاں
هست اسیرِ او خلاص از خارخارِ رنج و غم — راحتِ باغِ جناں باشد دریں بندِ گراں
بگذر از خود تا شوی در وصل با صلت و نفس — از حبابِ بحر شد ایں عقده ام حل ناگهاں

گر تو با سنگِ جفا گیری عیارے از وفا
نقدِ قاریؔ را بیابی بہتر از نقدِ رواں

یک جنبشِ نگاہ بصد داستاں ازاں — آگاہ نیست غیرِ دلِ نکتہ داں ازاں
تیغِ نگاہِ یار کہ جاں نزاد ہر حیات — نامش نہادہ است دلم جانِ جاں ازاں
نامش بلند و آہِ دلم پست نالہ را — بگرفت آہ تا ہند نرد بان ازاں
از درسگاہِ حسن کہ تعلیم جاں دہی است — شورے بہ مقتل ست کہ ہست امتحاں ازاں
تا کے کجا بہ مدعیانِ فسردہ دل — کایند و کامیاب نمایند جاں ازاں
ہاں عاشقاں دوند ز سر با کمالِ شوق — اندر رجائے زندگیِ جاوداں ازاں
گر صد ہزار درد و بلا در محبت ست — وا داست ہر کہ دل بکشد الاماں ازاں
مجنوں دواں بود پیِ محمل بپائے دل — تیزی تبود وا نبود ساربان ازاں
فارغ گرے ربود دلم بے تبسم کنوں — ناصح بخود رسم چو دلم وارہاں ازاں
چوں خوابگاہِ شاہِ دو عالم زمیں شدہ — سجدہ برد بسوئے زمیں آسماں ازاں

یک جنبشِ نگاہ برابرِ صد داستان بود

قاریؔ منال از ستم و جورِ روزگار
پابند نازِ دلبرِ خود زیرکاں ازاں

آں کز مئے لبت شدہ مست و خرابِ تو — کے از شرابِ تو بشناسد سرابِ تو
بیروں خرام پردہ بہ یکسو فگن بشوق — خود بے حجابی است بروئیت نقابِ تو
دانم کہ تنگ داشت زمیں پیش از زمن — بر آسماں رساند سرا خطابِ تو
زانو بوقتِ ذبح بہ پہلوے من زدی — رحمت بحال زار من آمد عذابِ تو
خونناب بخت بود آں دے کہ آں — بنود ز سوزِ تابِ نگاہت کبابِ تو

بیانِ عشق نیاید ز حسابِ خرد ما

خشمِ تو گشت موجبِ میلانِ تو بمن — قربان ہزار جان و دلم بر عتابِ تو

چون و کجا و در چہ خیال و ندیم کیست — باید ز ہیچگونہ خبر از خرابِ تو

ہر شاہدے ز چشم نیاید درونِ دل — آن ہست خاص اے شہِ خوبی جنابِ تو

بست ست عہدِ بندگیت ہر کہ از نخست — یکسان بہ پیشِ اوست عذاب و ثوابِ تو

بیگانہ و یگانہ ز تو گر چہ کامیاب — بار دِ بلائے خاص نہ احسان سحابِ تو

قاری خطا صواب بود چوں کنند عفو
بد از خطاست غیر پذیرا صوابِ تو

مقتدا ہر جہان ست چو دیوانۂ تو — چہ بگویم کہ چہا آمدہ فرزانۂ تو

گشت صد چاک دلِ زار مگر حیف نشد — در خورِ خدمتِ گیسوئے تو چون شانۂ تو

چہ ضیا ہست بحسنِ تو تعالےٰ شانش — شمع بالمعۂ خود آمدہ پروانۂ تو

با کسے نیست سزاوار یگانہ بودن — آں کہ از بختِ بد خود شدہ بیگانۂ تو

ای چارۂ بیماری عشق است دیوانگی

در گلو طوق و بپا از تو سلاسل آہا — کامل امروز شدہ منتِ دیوانۂ تو

ایدلِ جلوہ طلب دیدہ کشا دیدہ کشا — تا دہد جلوہ ز ہر سو توجہانانۂ تو

بارشِ لطف و کرم از تو چہ ہر دم برما — دست شل ہست و زبان گنگ ز شکرانۂ تو

سیرگاہِ تو کلیسا و کنشت و کعبہ — دلِ وارفتۂ ما ہست مگر خانۂ تو

رخ سوئے جنتِ فردوس نیارد قاری
جائے باید چو بہ عتبۂ کاشانۂ تو

تیر صد پیکاں ز مژگاں نہاں نگاہِ نازِ او — جبہۂ آں ابرو و پلکِ چشمِ افسوں سازِ او

پایہ یارا عاشقے از ہر دو عالم باورا — رہرواں ہم عاجز و حیراں ز گشت و رازِ او

ہمنشیں با تو چگویم تابِ برقِ نازِ یار　　سوزہا اندر دلِ من ہر زماں از سازِ او

خود بخود ہر ہفت وار د شاہدِ نازآفریں　　دستِ مشاطہ کجا از بہرِ آں انبازِ او

عشق را کیفیتے آید چساں اندر بیاں　　عاشقاں خود بے خبر ز انجامِ او ز آغازِ او

تابِ وادی تیغِ غمزہ را دلم گشتہ خبر　　سر بکف آمد روا کن جاندہی را آزِ او

چشمِ او جادو نگاہ و لعلِ او جاں نواز　　غیرِ عاشق کے خبر ز افسونِ او و ز اعجازِ او

صد رہ آیم جلوہ جو او ہفت تو پردہ نہد　　ہیچ و تابے ہست از اطنابِ من نے ایجازِ او

کشتہ وار د چشمِ او رقص سازد از سرور　　گر تماشائے طپیدن شاد تیغ اندازِ او

صد ہزاراں پردہ او گر شود افزوں ہراں　　باز کے ماند ز دیدن چشمِ دیدہ بازِ او

حسن و عشق اند از ازل در دار و گیرِ یکدگر
قاری آمد دیدنی سامانِ ایں اندازِ او

اگر عشق خواہد دل و جاں بدہ ٭　　وگر ہر چہ داری ہمہ آں بدہ

دل از گریہ تنگ آمدے دلنواز ٭　　دہانش از زخم خنداں بدہ

چو در عشق جامہ دری دادیم ٭　　ز سر تا بپایم گریباں بدہ

بہ کیفے کہ دارم بود کفر فاش ،　　بہ محبوب گفتن نہ ایں آں بدہ

بود لابد ایدل چو جاں دادنت　　ہماں بہ کہ در پائے جاناں بدہ

دلم لذتِ درد آں مایہ یافت　　کسے را نگوید کہ درماں بدہ ٭

چو شد شش جہت مر ترا آئنہ　　سراپا مرا چشمِ حیراں بدہ

خود آئیم و سوزیم پروانہ وار ،　　تو شمعی کہ گوید کہ تاواں بدہ

ضعیفانِ بیچارہ است تا براہ　　نمانند از لطف داماں بدہ

خضر راه او گر بدانی نمائی
بگوییم من آبِ حیوان بده

دلم گشت آوارهٔ کوچه ها ئی
بہ کاکل بہ بند و بزندان بده

مخور غم ز پامالیِ عاشقان
تو یکرانِ خود را بجولان بده

وفا را کنی عهد و ورزی جفا
همه راضیم باز پیمان بده

ز خمخانه ات ساقیا باز پس
نیایم سوی خویش چندان بده

اگر عجز ما یافت عزِّ قبول
سپے شکرِ آن زورِ ایمان بده

کلامِ خود اے قاریِ نغمه گر
دہی ار بہ نذرِ سخندان بده

نیابی اگر در جہان نکته سنج
بگو گفته را نارِ سوزان بده

چه گویمت که دو چشمت چه کارها کرده
دو عالمے ته و بالا به یک ادا کرده

بهر طرف که نگه لطفِ دلربا کرده
نه دل گذاشته بکس نے جگر رها کرده

به بست عهدِ محبت بسوخت سر تا پا
عدو همین نکند آنچه آشنا کرده

چه پرده ها که نه بر بست نازِ حسن برخ
چه چاکها که نه صد جاش دیدها کرده

خدای را دلِ آشفته راست کن زنّار
شده است رام چو آن بت خدا خدا کرده

زمین و کوه و فلک را بیک نمود دلم
بجان مقابله حسن فتنه زا کرده

خبر ز آبله پائیم بود آید راست
جنون نمود دوانم برهنه پا کرده

کجا که عشق رسد عقل را چه حکم بود
دو شاه سلطنت ایدل نه هیچ جا کرده

دلم که مایهٔ صد درد و رنج بود ہمین
ز بردنش چه نه احسان که دلربا کرده

چو در رضا ندهی تن کجا شوی فائز
جفاش را شده قابل دلم وفا کرده

سبک ز فکر دو عالم نمود قاری را
حسام عشق سر عقل از جدا کرده

حق پے قسمت جہاں آنچہ کہ بود ہموں شدہ
در خور ہر کہ ہرچہ بود کم شدہ نے فزوں شدہ

اے فلک قضا سرشت از تو چرا ایں خوں شدہ
لالۂ خور پئے دشت در تہ خاک چوں شدہ

صدق طلب اگر بود یار جفا پسند نیست
ہاں ہوا کسیکہ شد خوار شدہ زبوں شدہ

ہیچ شدہ جز رع و فرع پیش دلے بری ز درد
آہ بعد کشید الف خم شدہ ہاے نوں شدہ

غیر چہ رخنہ ہا زدہ در حق بندۂ غریب
یار چو حق شناس بود حق بخشش کنوں شدہ

رخ بسوے کریم آر ہیں کہ در شہ فراز نیست
سیلی و ہم قفا بخورد ہرکہ بپیش دل شدہ

اے دل مدعا طلب باش بصبر و شادری
ہست نصیب تا ز فقر یا تو ز کاف و نون شدہ

در تنگ و دو فتادہ ماند عمر رواں بہر نفس
کنج لحد غنیمت ست در پیرآں سکوں شدہ

میدہی از ہوا و حرص دانہ و آب ہوشدار
قاری زار حیف ہست نفس اگر حروں شدہ

الاو در شعر خوب تھا خاک میں کیوں ملا دیا

دیدنی گلزار را روے گل تر ساختہ
بلبل اندر کو فغاں فریاد از بر ساختہ

لمعۂ رویش مکان دل منور ساختہ
نفحۂ زلفش دماغ جاں معنبر ساختہ

ذرہ چوں زیر زمین عاجزی سر ساختہ
سرفرازش حق ز تاب مہر انور ساختہ

ناصحا چوں بیوفائی کرد دل کردم بلی
من بجانش پروریدم او بدلبر ساختہ

من بہجرش خوں بگیرم او بپا بستہ حنا
عیش جاے دیگرے غم جاے دیگر ساختہ

آبحیوان نعش بخشد زکشتن صد حیات
حق ز آبت اے خضر ایں آب خوشتر ساختہ

رنج و غم را چارہا صد گونہ شد سودے نداد
راحت از مرگم مگر بختم مقدر ساختہ

راست آمد قامتِ کہتر بقیمت بہتر ست — کز نگاہش تا سر زدہ ناکارہ خنجر ساختہ

شاہ حسن آمد پئے معموریِ اقلیم دل — داد غارت عشق را چوں میر لشکر ساختہ

الاماں از نرگسِ جادو فریبش الاماں — صبر از دل ہوش از سر بردہ مضطر ساختہ

چوں گلِ ایں باغ را جز بیوفائی بو نماند — بلبلِ دل دل نہاد ر صبر یکسر ساختہ

دل جگر قطبین چرخ وردِ تو چوں آمدند — تیرِ تو خود را میانِ ہر دو محور ساختہ

روے او را ششجہت آئینۂ دل منتظر — بردہ در ہر جا نہے حیران و ششدر ساختہ

بود سرگرداں دلم در وادیِ پرپیچ یاس — ہر آں لا تقنطوا حق نیک رہبر ساختہ

خانۂ دل یافت آبادی آنکس از اقدام یار — غیر را ہم خویش را بیروں چو از در ساختہ

قاریِ مسکیں سگ کوے تو ہست آوازہ دہ

تا رسد در وہم بہشت پائے از سر ساختہ

گوشم شورِ فتن دریدہ — دل را زورِ محن دریدہ

بلبل از تیرِ نالہ دل دوخت — گل جامۂ جان و تن دریدہ

دستانِ درازِ آہِ عشاق — صد جا فلکِ کہن دریدہ

دشنام بمن کرامے گشت — شد بید ہنے دہن دریدہ

از اشتلمِ صباست ہیہات — دامانِ گل چمن دریدہ

شب بود بہجر روز خورشید — صبح آمدہ پیرہن دریدہ

آئی چو سوئے مزارِ جاں باز — خیزد ز لحد کفن دریدہ

در خلوتِ خاص شد سرافراز — کان پردۂ ما و من دریدہ

تیغِ نگہش بیک ادائے — قاری دل صد حزن دریدہ

اے آنکہ در حریم دلم جاست آمده — بر فرق ہر دو دیدۂ من پاست آمده

از دہر اے دل ار بتو آفات آمده — در کربلا نگر چہ بلیات آمده

جائے بجا ز پیر خرابات آمده — ہر قطرہ صد بحور کراماست آمده

ناز از بیش نیاز پے من ز ابتدا — سرمایۂ صلاح و بہا ہاست آمده

اے غمزہ بود ناوک تو جان نثار را — ہر زہ سوئے دگر چہ بہیاست آمده

نالی ز نازکی نرسم از کمالِ ضعف — وہ وہ من و ترا چہ مساوات آمده

از گلشن شمیم صبا سوئے غیر برد — ہر جعل زرا تحفہ آفات آمده

شاطر سر بساط نہادہ چہ سر ہا — کز دستِ خویش کشتۂ بہمن ہاست آمده

از رفتنش خرد رود و صبر ہم رود — اے اشکِ خون گرفتہ چہ بر پاست آمده

اے آفتابِ حسن نگاہے بسوئے ما — ز اقبالِ مہر ہستی ذرات آمده

اندر بغل سبو و بدست است جام مے — زاہد بدور تو چہ خوش اوقات آمده

بودیم بصحبت من و تو رخنہ زد رقیب — پیدائی فساد ازیں ذات آمده

در سینہ خود شگفتہ چہ گلہائے داغِ دل — عشاق را فراغ ز باغات آمده

بودی بکنج خلوت و آوازہ ات نبود — از شورِ من بحسنِ تو اثباتست آمده

زنہار سنگدل مشو از بستگیِ کار — میداں کشود کار بساعات آمده

در مغزِ واعظانِ خوشں الحان کجا رسد — آں نکتہ کز بیت ز دور اباست آمده

قادری بدوز لب کہ دماغ زمانہ است

عاری ز فہم رمز و کنایات آمده

داغہا در جگر و دل ز تو داریم ہمہ — مرہمے از کرم ایجاں کہ فگاریم ہمہ

مادۂ فساد کی جڑ اس کی ذات ہے

ساقیا هست بستان نظرت از لطف   صدقهٔ چشم که در عین خماریم همه

تا گلِ روی تو در باغِ جهان خوش شگفت   چهچهه زن بدل و جان چو هزاریم همه

ما گرفتیم ز صافی ز تو یابیم چو دُرد   بر فلک نعرهٔ مستانه بر آریم همه

سر فگندیم بخاکِ رهِ تو کن پامال   تا زنه چرخ برون پا بگذاریم همه

هیچ در جیب اگر نیست نباشد غم نیست   نقد عشق ست چو در کف همه داریم همه

غوطه هر چند گرفتیم به بحرِ معنی   ژرف دیدیم فتاده بکناریم همه

عهد بستیم چو اول که نه بینیم بغیر   للّٰه الحمد بران عهد و قراریم همه

اے صبا چون گزرت هست بکویش للّٰه   دامنے ده بصد امید غباریم همه

رنگ و بویش چو گزینیم عزیزیم چو گل   سرکشی آمد اگر خوار ز خاریم همه

دین و ایمان و سر و جان تو چه از ما خواهی   همه قربانِ تو ما نیز نثاریم همه

دست یابیم چو بر نقدِ دو عالم قادری
بر سرِ نقشِ کفِ پاش فشاریم همه

دانم که ترا حالتِ ما را خبرستے   کز عینِ عطا هم بجفا خوش نظرستے

اے بوالهوس از عالمِ عشاق چه پرسی   جان گیر بهر گام دران رهگزرستے

از بهرِ نمایش چه نهی بندِ نقابے   بے پردگیت نیست نهان چون بصرستے

خواهی اگر از سوزِ درونم خبر ای جان   بنگر بسرِ شمع که سوزان شررستے

دل می کشدم باز سوئے غمزهٔ آن شوخ   صد تیر بسوزنم بدل و در جگرستے

جستی دلِ من رفت ندانم که کجا شد   اے دلبرِ جانانه بگو از خبرستے

دردِ جگرم کے بگزارد که کنم صبر   گیرم که ز بهرِ شبِ هجران سحرستے

۸۱

بر مسندِ عشقم بنشانند چو دیدند　　　کاندر پیِ من درخورِ غمها جگرے استے

بے تو بودم شهد ارم زهر بکامم　　　از دستِ تو زهرم بدهان شکرے استے

زنهار منه پاے بسرمستیِ غفلت　　　هرگام بزیرِ کفِ پاے تو سرے استے

دردِ تو ملائک نتوانند کشیدن　　　این بارِ گران را متحمل بشرے استے

رانی سگِ خود از درِ تا ای شهِ خوبان　　　دیگر بنمایش چو بکونین درے استے

از راز نخواهد که فتد پرده وگرنه
در آهِ رسائے دلِ قادری اثرے استے

نتوانم اے که از تو بجگر هزار دردے　　　که ز کوچهٔ تو خیزم بدل از ملال گردے

بنگر که عاشقان را دلِ گرم و آه سردے　　　بے زندگانیِ شان چه خوش ست گرم و سردے

بشناس مدعی را که بود نشانِ عاشق　　　لبِ خشک چشمِ پرنم تنِ زار رنگِ زردے

بود اهلِ دلبری آن که بدو کسے نماند　　　نه قدش چو سرو باشد نه خدش بسانِ وردے

زهے آن توان رسیدن که محبت و عشق ربط است　　　بجفا و لاجوابی بوفاست بنده فردے

بود آب و دانه با هم چو بقطرهاے اشکم　　　ز سرشک نیک تا مدپئے عاشق آبخوردے

ز دلم چه پرسی ایجان سوے کوے خود نگاهے　　　بنظر رسد غریبے همه خوارے کوچه گردے

چو ز علم و فضل نبود به توانگری نصیبے　　　ز گل است توده سوده طلا و لاجوردے

چه فردها نهادند سرِ دفترِ محبت　　　شده دستِ عالمے شل بگشایش فردے

بمن و تو ربط با هم بچه راه آید اے جان　　　نه مراست عیش و راحت نه تراست رنج و دردے

نرسد رقیب تا در ز ندار هزار گامے　　　بسر و بچشم چون من نشود چو رهنوردے

چو کرم نمود قاتل بقدم سوئے عاشق　　　نه فدا اگر نمودے سرِ خویشتن چه کردے

عجب ست اینکه دارم چو سینه شعله زارے — ز کجا همی برآید بلبا نم آه و سردے
چه بود هزار دیوان که ز درد دل نیاید — ز دلے که درد دارد دل و جان ما نوردے
چو تراست بیچه از جان ره خویش گیر قاری
که بعاشقی نیرزد چو تو خوار و زار مردے

رنگ جلوت بسرا پردهٔ خلوت تا کے — این کرشمه زپئے دیدهٔ حیرت تا کے

[illegible]

غیر را چاشنی قند محبت تا کے — زهر در کام دل خستهٔ الفت تا کے
جرم بخشند نه بمیزان دهدش نازت حیف — بر دل جان حزین هول قیامت تا کے
نز دو اسوختگان آگه و حایت بد هند — حبس دم از پئے شان موجب حیرت تا کے
چون نهادی قدم اندر رهِ الفت ایدل — سرزن و پیش رو و بیم ملامت تا کے
زلف را سلسلهٔ پرپیچ که لیلےٰ دارد — جان مجنون نشود بندیِ آفت تا کے
از مکان ست سراپردهٔ او چون بیرون — جستنش در دو جهان حیف بغفلت تا کے
گفته بودم که بخوبان نگهے ناندازم — دل ربودند نه بینم بضرورت تا کے
کے رسی با قدِ طناز نگارم اے سرو — راست شور است چمید تو بقامت تا کے
یار هر جا که بر د جائے تو قاری هست همان
حذر از دوزخت و خواهش جنت تا کے

و داعت را کجا یارا نهان مانی عیان باشی — بهر صورت که باشی بندگان را مهربان باشی
هزاران شوق در دل تا بر تو در رسم اما — کجا را هم بود اغیار را چون درمیان باشی
ز یاران یک نظر از دور هم آرد گرانیها — مگر در حلقهٔ اغیار بینم شادمان باشی
بیاد آور که عقد دوستی بر بستهٔ با ما — نه شرط عهد باشد این که از یاران نهان باشی

نہ یارائے کسے باشد کہ سوئے ماہ و خور بیند ۔۔۔ چو از بام تجلی گہ گہے جلوہ کنان باشی
مرا پیوند با صبر و خرد بود ست لیک اینک ۔۔۔ نہ صبرم ماندے عقلم کہ از ما سرگران باشی

شکایت از آسمان کی اور زیر آسمان رہ کر

ظلوم و ہم جہول از روز اول آمدی اے دل ۔۔۔ گلہ از آسمان داری و زیر آسمان باشی
خرد را پنجہ با فولاد بازو نا روا باشد ۔۔۔ نباشد چارۂ جز ایں کہ پیشش ناتوان باشی
ترا اے عقل کے باشد نصیبے از صلاح کار ۔۔۔ نہ چون در کوچہ اش از زمرۂ دیوانگان باشی
نماز راستان باشد نیاز از رہ ست بازیہا ۔۔۔ چہ حاصل زان قیامم تو کہ اے دل کج دران باشی
دل سنگین او خواہی اگر در دست آوردن ۔۔۔ بہ موارہ بصد امید سوے او روان باشی

چو صاحب منصبے از حال مسکینان نبیند شد
تو ہم مسکینی اے قاری ہمان بہ بے زبان باشی

ارجمند آنکہ بجان ست فدائے آسی ۔۔۔ سربلند آنکہ فتادہ ست بپائے آسی

دامن بنیاز و مرے دل میں بھرا ہے آسی

جان چو وابستہ نفس است حقیقت این ست ۔۔۔ نفسم نیست بدل ہست ہوائے آسی
اے ثنا گو چہ بوصفش تو کشائی لبہا ۔۔۔ برتر از حیطۂ ادراک ثنائے آسی
گشت فرسودہ سمیم بارگی عقل و قیاس ۔۔۔ پے نہ بردہ کہ کجا آمدہ جائے آسی
ژرف بینان کہ بصورت نظرے ناندازند ۔۔۔ چون نہ گویند دوام ست لقائے آسی
پے سپردہ بچہ عالم چہ منازل طے ساخت ۔۔۔ وا شدے ہر کہ گرفتہ ز قبائے آسی
شد خلاص از غم کونین کسے کز رہ شوق ۔۔۔ پا ز سر ساختہ آمد بہ فنائے آسی
واعظا بہر تو جنت اگر آمد باشد ۔۔۔ بہر ما غیرت خلد ست فضائے آسی
جوہر فرو شدہ گوہر عالیش ای حق ۔۔۔ غیر حق کیست کہ سنجید بہائے آسی
نعمائے دو جہان ست نصیب آنکس ۔۔۔ کہ شد از قسمت خوش زلہ ربائے آسی

رستگار ست ز آفاتِ دو عالم قاری
که شده است از پےِ او پارۂ دعائے آسی

منقبت نعت و نعت باشد حمد   بر دلِ ما چو نور پاشد حمد
اے محمد علی سپس بر سال   عرضہ پیش اعزہ و خلاں
نورِ عینین من ابو الحسن ست   آنکه روح و روان و جان من ست
بہرِ او لختِ قلب و نورِ نگاه   ہست ہر گونه نیک عبد الله
کد خدائیش را بود ساماں   وز جناب شما ست ایں ارماں
زینتِ محفل و برات شوند   بر ما قدوهٔ سمات شوند
بشنوند از عروس ایں خبر ست   دخترِ سیدِ علی ظفر ست
از جهادِ اولین ذہ ہست   ہر محفل چو حامی الله ہست
یازده را رواں برات شود   از بیتیا سلیم پور رود
ششم و ہفتم از نومبر گیر   روز یکشنبه و دوشنبه پذیر
سال ہجری ز بہر ایں ساماں   سیزده صد به شش چہل میداں
عیسوی سال نوزده صد ہست   بیش ازاں بست ہست ہم ہفت ست

ہر که عزت فزائے ما باشد
خوش بہر حال دائما باشد

بود منقبت نعت و ہم حمد حق   دل من ز حق یافته ست ایں سبق
باآل و باصحاب باد ادام   ہزاراں تحیت ہزاراں سلام
سپس و انما ید محمد علی   باخواں و خلاں ز کار دلی

که انوار احمد نشان من ست — نواسه مرا هست جان من ست
محمد ابوالحسن خان او ست — ز آغاز آراے منوال او ست
شغفها به تعلیم او داشته — ز اولاد خود بیشش انگاشته
کنون ڈاکٹر هست آن نوجوان — عقیل و فهیم و بهین کاردان
بدل دارم اینک ز فضل خدا — که آن جان جان را کنم کدخدا
پدر را ز بهر عروس است نام — ظهوراول الدین پیش اے کرام
ز ماهِ مئی چارده[۱۴] چون شود — مباهات تقریب محفل بود
بود پانزده عقد را انتظام — شود شانزده رجعت بالشام
رجا دارم از صاحبان همام — که شرکت به محفل نگردد تمام
براتی شدن هم ز رافت پرست — میسرش همین تا بگورکهپور ست
پے سال هجری دلم گفته است — که بر سیزده صد[۱۳۴۸ھ] چهل هشت هست
هم آن گفته است از پے عیسوی — که بر نوزده صد[۱۹۳۰ء] رسیده است سی

بهر باب شرکت چو باشد بجا
من و تا منم شکرِ آن دائما

خمسہ جات بر غزل اسلافِ بزرگ

بر غزل سعدی علیہ الرحمۃ

از خیابان احبا میروی وے قیامت آنکہ تنہا میروی
راست باور کن کہ بیجا میروی سرو سیمینا بصحرا میروی
نیک بد عہدی کہ بیجا میروی

اے رخِ ہر یک بسوے کوے تو اے کمندِ ہر ہمہ گیسوے تو
اے ہمہ را دیدہ و دل سوے تو اے تماشا گاہِ عالم روے تو
تو کجا بہر تماشا میروی

کس بدین رفتار ہرجائی نرفت کس بدین مستیِ خودرائی نرفت
کس بدین شانِ خودآرائی نرفت کس بدین شوخی و رعنائی نرفت
خود چنین یا بعد ازین میروی

عالم اکبر توئی یک شہ نظر سوئے این و آن نگاہ دل مبر
نیست شایانت تماشاے دگر گر تماشا میکنی در خود نگر
کے بجز خود زین تماشا میروی

مہر را بر ذرہ می آید سری خواجہ نیکو شناسی خواجگی

ای بهر بانت دل و جان رهی　　می نوازی بنده را یا میکشی

می نشینی یک نفس یا میروی

ما ز سر تا پای از آنِ توایم　　ما رهینِ قدرت و شانِ توایم

ما به بندِ دستِ امکانِ توایم　　ما خود اندر قیدِ فرمانِ توایم

تو کجا دیگر به یغما میروی

نیک میدانی رموزِ اتحاد　　می شناسی کیفِ صهبای وداد

آرزو دیم را نگاهِ لطف باد　　گر قدم بر چشمِ من خواهی نهاد

دیده بر ره می نهم تا میروی

ای عجب آن سروِ رعنا میرود　　هر که هست آنرا دل

بر زبانم بی محابا میرود　　گر چه آرام از دلِ ما میرود

همچنین میرو که زیبا میروی

هر دو عالم ظلِ قدر و جاهِ تست　　وسعتش یک گوشهٔ درگاهِ تست

جان صدقا رهی معیت خواهِ تست　　دیدهٔ سعدی و دل همراهِ تست

تا نه پنداری که تنها میروی

دیگر

این بلا لایق کشیدن نیست　　این عنا قابلِ گزیدن نیست

قوتِ تاب آوریدن نیست　　روزِ وصلم قرارِ دیدن نیست

شبِ هجرانم آرمیدن نیست

مطرب آمد بهر وشان آمد — با تحیر بصد گمان آمد
هاے از من خلاف آن آمد — مطرب از دست من بجان آمد
کہ مرا طاقت شنیدن نیست

ما بسوے دگر نمی بینیم — ما به بند تو از نخستینیم
ما ز تو سر کجا بخود چینیم — ما خود افتادگان مسکینیم
حاجت دام گستریدن نیست

بنده ایم و ز رنج آزادیم — فکر ناکرده رخت بنهادیم
خویشتن را بخواجه دادیم — با خداوندگارے افتادیم
کش سر بنده پروریدن نیست

اے که ما را ز دست خونباری — با هزاران مذلت و خواری
سرخی پنجه هست اظهاری — دست در خون عاشقان داری
حاجت تیغ برکشیدن نیست

یار آمد بحسن ریحانی — با هزاران بهار بستانی
سیب غبغب چو بود لعانی — گفتم اے بوستان روحانی
دیدن میوه چون گزیدن نیست

گفت قاری بریش خویش مخند — این خیال محال را مپسند
غفلت از گفت سعدی آخر چند — گفت سعدی خیال خیره مبند
سیب سیمیں برائے چیدن نیست

بر غزل خسرو علیہ الرحمۃ

بہ نیروے دستِ قضا میزند   بزورِ کمانِ حیا میزند
خدایا چسان وچہا میزند   دو چشمت کہ تیرِ بلا میزند
چنیں تیر بر ما چرا میزند

نہ بیند عدو تا بچشمِ حسد   نیارد کسے تا گمانہاے بد
چہا قائلِ ماست صاحب خرد   کمان جانبِ دیگرے میکشد
ولے تیر بر جانِ ما میزند

ز دستِ درازش کہ آمد بری   بود پیرِ دو کونش سرداوری
ز دیگر اداہا چہ گوید رہی   زہے غمزہ کز شوخی چابکی
کجا می نماید کجا میزند

سیہ بختیِ کشتہ خوے تو   دو شمشیرِ ہندی ابروے تو
دو چشمِ سیاہ جفا جوے تو   دو زلفِ تو از پشتیِ روے تو
شبِ تیرہ را از قفا میزند

بدلہا چو جاہاے ما جاے تو   بفرقِ دل و جان بود پاے تو
چگویم اثرہاے اداہاے تو   بہنگامِ رفتار بالاے تو
تگِ کبک را زاغ پا میزند

ہر آں سر گشت است آگاہِ عشق   برآمد ز دل چوں بود آہِ عشق
بہر نالہ حاصل کجا جاہِ عشق   نوا میزند بلبل از راہِ عشق

ولے راہِ ایں بے نوا میزند

چو قاری بسر خاک از غم نشست — نہ بادش رباید نہ انگشتِ دست

شنو از خردمند اگر فہم ہست — مریز آب خسرو ہمیں غم بس است

کہ آتش دریں مبتلا میزند

دیگر

پیری دجوانیت روانی است — ہوش آرہ ہر آنچہ ہست فانی است

اینک کہ بلطفِ یار جانی است — مے نوش کہ دورِ شادمانی است

خوش باش کہ گاہِ کامرانی است

فکرِ زدِ اقبالِ وی خام — صحبت گردیدنی است باشام

از دست منہ صراحی وجام — سر بر مکن از شراب کایام

از تیغِ اجل بسر فشانی است

اے مستِ غنا بعیش جائے — با چنگ ورباب ودلربائے

قانونِ فلک وہر صدائے — مغرور مشو ببانگِ نائے

کآوازِ درائے کاروانی است

ہر لمحہ کہ رنجِ دل رباید — ہر آن کہ زنگِ غم زداید

ہر لحظہ کہ عقدہا کشاید — ہر دم کہ بخوشدلی بر آید

سرمایۂ حاصلِ جوانی است

از ہر طرفے بیاس وحرماں — سوے تو رسیدہ ام گریزاں

للہ طفیلِ سرفروشاں ساقی دلِ مردہ زندہ گرداں
زاں مے کہ چو آبِ زندگانی است

چوں نیست بہ ہیچکس شمارم در بزمِ تو کے بود گزارم
از در نروم کہ عہد دارم بے خوابی و عاشقی است کارم
سگ بہرِ وفا و پاسبانی است

قاری بکمالِ موشگافی، گیسوے کلام گرچہ بافی
شو ہیچ مشنو ز مردِ صافی خسرو بگزاف چند لافی
بانگِ دہل از تہی میانی است

بر غزل حافظ علیہ الرحمۃ

بہ پائے توسنِ تو افتادہ شہسوارانند بزیرِ تیغِ تو سر دادہ پختہ کارانند
گدائے کوچۂ حسنِ تو ذی وقارانند غلامِ نرگسِ مستِ تو تاجدارانند
خرابِ بادۂ لعلِ تو ہوشیارانند

بہ صحنِ باغ بہ سنبل نگہ گمار و ببیں نظر فگن بہ شبِ تار و دلفگار و ببیں
سیاہ بختیِ ما را خیال آر و ببیں گزار کن چو صبا بر بنفشہ زار و ببیں
کہ از تطاولِ زلفت چہ سوگوارانند

نہ من ز مستیِ بلبل ز خود بر آیم و بس نہ من ز رنگِ خوشِ آں ز دل گر آیم و بس
نہ من حریفِ بداں کہنہ ماجرایم و بس نہ من بیانِ گلِ رعنا غزل سرایم و بس
کہ عندلیبِ تو از ہر طرف ہزارانند

من و تو یکدل و یکرو شدیم از آغاز — دگر نبود میانِ من و تو محرمِ راز
کجا ز ربطِ من و تو بلند بود آواز — ترا حیا و مرا آبِ دیده شد غماز

دگر نه عاشق و معشوق رازدارانند

ترا صیانتِ شان است و چه پاس برد — مرا ز جرم و گنه نیست مشکلِ پاس برد
بقسمتِ تو زد و فتح بود و هراس برد — نصیبِ ماست بهشت ای خداشناس برو

که مستحقِ کرامت گناهگارانند

نگار پایم و زار و نزار است بدن — نه دل بدست نه نیروی جان نه قوتِ تن
تو لطف کن که لطیفی و کارسازِ من — تو دستگیر شو ای خضرِ پی خجسته که من

پیاده میروم و همرهان سوارانند

بموجِ پیرِ مغان خیز و دُرفشانی کن — به لطف جوئی ادلابه تا توانی کن
شود چو لطف برقص آ و شادمانی کن — بروی میکده وچهره ارغوانی کن،

مرو بصومعه کانجا سیاهکارانند

بجز غمت پیِ ما هیچ غمگسار مباد — بغیرِ رنجِ تو از بهرِ ما قرار مباد
فراغِ قاری ازان بندِ خوشگوار مباد — خلاصِ حافظ ازان زلفِ تابدار مباد

که بستگانِ کمندِ تو رستگارانند

دیگر

قضا بوده مرا از دل فراموشش — خرد را تاب را امید اشتم جوشش
باستیصال و غارت آمده دوشش — ببرد از من قرار و طاقت و هوشش

بتِ سنگیں دل و سیمیں بناگوش

چہ می پوشی لباسِ عاشقِ زار   بداں اے بوالہوس اے خام پندار
کہ دانند ہر یکے را طور و کردار   نگارے چابکے شنگے کلہ دار

ظریفے مہوشے ترکِ قباپوش

سراپا گشتہ ام ما ولائے عشقش   زسرتاپا شدستم جائے عشقش
خبر دارم چو از منشائے عشقش   زتابِ آتشِ سودائے عشقش

بسانِ دیگ دایم میزنم جوش

منم ہر چند اورا از مظاہر   کہ در ہر ذرہ خورشید است ظاہر
نگر تسکیں کجا زیں ربط قاصر   چو پیراہن شوم آسودہ خاطر

گرش ہمچوں قبا گیرم در آغوش

اگر از تن بروں آید روانم   اگر گردد رواں از جسم جانم
اگر نبود دگر نام و نشانم   اگر پوسیدہ گردد استخوانم

نگردد مہرا زجانم فراموش

از نیم جاں از نیم جاں فسردہ   چہا خونم چہا خونم فسردہ
مرا کردہ مرا کردہ چو مردہ   دل و دینم دل و دینم ببردہ

بر و دوشش بر و دوشش بر و دوشش

چو قاری صدفدائے تست حافظ   دعا گو از برائے تست حافظ
ہمیں قولت شفائے تست حافظ   دوائے تو دوائے تست حافظ

لبِ نوشش لبِ نوشش لبِ نوشش

بر غزلِ جامی علیہ الرحمۃ

واعظا از پے حوراں کہ تو دلہا بکشی　　دارم ایماں کہ بہر گونہ مبارک منشی
لطف فرما بسوے من مگزیں رنج مشی　　لی حبیبٌ عربیٌ مدنیٌ قرشی
کہ بود درد و غمش مایۂ شادی و خوشی

مہر را ذرہ چہ فہمد بچنیں نافہمی　　بحر را قطرہ چہ سنجد بچنیں مایہ کمی
کے بود چرخ باندازۂ ادراک زمی　　فہم رازش نکنم او عربی من عجمی
لاف مہرش چہ زنم او قرشی من حبشی

کائنات است کہ دریافتہ اش روح و رواں　　تازگی گیرز لطفش چمنستانِ جہاں
روشنی جوے از و بزم زمین تا بزماں　　ذرہ وارم بہواداری او رقص کناں
تا شدہ شہرۂ آفاق بخورشید وشی

عشق تا جاے گرفت است بقلب و جگرم　　دور بین ست چہا مایہ ز فیضش بصرم
قولِ من از سرِ صدق است نہ بیہودہ سرم　　گرچہ صد مرحلہ دور ست ز پیشِ نظرم
وجہہٗ فی نظری کل غداۃ و عشی

آتشے ہر دو جہاں سوزِ دل جست مپرس　　رخنہ ہاے غم و اندوہ چساں بست مپرس
مستیِ پاک کہ اندر دلِ من ہست مپرس　　صفتِ بادۂ عشقش زمنِ مست مپرس
ذوقِ ایں مے نشناسی بخدا تا نہ چشی

کیست کانرا نبود فکر باسبابِ حیات　　ہمہ خواہند کہ باشند بجلبابِ حیات
رونقِ چہرہ بود بے شکے از تابِ حیات　　مصلحت نیست مرا سیری ازاں آبِ حیات

ضاعف اللہ بہ کل زمانِ عطشی

عاشقاں راست ہمیں بس کہ بدلبر گروند — جز سوے او نہ دگر سمت رخ انداز شوند
قاری از سالکِ آگاہ حریفاں شنوند — جا ئی ارباب وفا جز رہِ عشقش نروند

سر مبادت کہ ازیں راہ قدم باز کشی

دیگر

نہ خار از بلنے کہ نامش برد — نہ گوشے کہ حفظ کلامش برد
نہ قسمت کہ دربندِ دامش برد — نہ پیکے کہ از ما پیامش برد

نہ بادے کہ روئے سلامش برد

بگویند ہر سمت از و جلوہ ہاست — نظارہ کند چشم واہر کراست
وگر چند پا لحق درست و بجاست — مرا طاقتِ دیدنِ او کجاست

کہ بے خود شوم ہر کہ نامش برد

مراہست آنماید ذیجاہ شاہ — کہ گاہے زند سوئے راہی چو گاہ
کنم دعوی وہست ایماں گواہ — بود سرمۂ دیدہ آں خاکِ راہ

کہ مردم بصد اہتمامش برد

بنازار زند ماہِ من چند گام — دود مہرِ اعظم پسش چوں غلام
دریں ہم نہ باشد کسے را کلام — چو آں مہ کند جلوہ از طرفِ بام

فلک رشک از طرفِ بامش برد

چو قاری گزر نیست غیراز درو — مرد خواہ از خاصگانِ صمد

نہ بینی کہ گفت ست صاحب خرد   بمیخانہ جامی بخود چوں رود
مگر ہمتِ شیخ جامش برد

بر غزل خواجہ معین الدین علیہ الرحمۃ

خدنگِ ناز کہ از سوئے دوست می آید   بدانکہ دوست بہ پہلوے دوست می آید
گرفتہ نفحۂ گیسوے دوست می آید   اگر صبا ز سر کوے دوست می آید
کہ از زمین و زماں بوے دوست می آید

ز سوزِ آتش رشک است جانم اندر تب   دلِ حزینِ من از کوہِ رشک زیر تعب
چہ غصہ ہا کہ زیادہ است در دلم یا رب   چہ رشکہاست کہ از یادمیرم ہر شب
کہ روے او زچہ پر روے دوست می آید

جنوں کہ از درِ یارش کند قدم فرسائے   رود گہے چو ز سر گشتگی بہ ہر جائے
بروں ز ہوش ترا در اک آمدہ اے وائے   ز کوے دوست چو عاشق کشیدہ دارد پائے
کمندِ شوق ہم از موے دوست می آید

عطا شدہ است ترا دل چہ گوش با منِ مست   ترانہ ہاست جدا از سروش با منِ مست
زروش ہست بصد پایہ جوش با منِ مست   وفا چہ گونہ کند عقل و ہوش با منِ مست
چنیں کہ جامِ ہیا ہوے دوست می آید

ز شرارِ خانۂ اغیار باشش کور و کر   ز جاں گزائی افلاک درد و رنج مبر
شکیب و صبر بدل دار و نیک کن باور   ہر آنچہ آیدت از غیب نیک و بد منگر
ہمیں بس است کہ از سوے دوست می آید

کمینہ بندۂ درگاہِ خاصِ جاناں باش　　نظر چو آئنہ سویش گمار و حیراں باش
گدائے کوچۂ دلدار باش و سلطاں باش　　ازیں مصائبِ دوراں مثالِ شاداں باش
کہ تیرِ دوست بہ پہلوے دوست می آید

ترا نصیب چو آمد ز عقل و حذق شنو　　کلامِ خوش پئے روح است نیک بذوق شنو
بیاز قاریِ حق گو نویدِ صدق شنو　　بیا بوعظِ مسیحی رموزِ عشق شنو
کہ از حکایتِ او بوئے دوست می آید

دیگر

اے تو خورشیدِ برجِ حکمت وجود　　اے تو ماہِ سمائے نور و شہود
اے تو سالارِ ما ہمہ موجود　　اے تو سلطانِ دارِ ملکِ وجود
ہمہ عالم طفیلِ تو مقصود

شاہدِ حضرتِ ودود توئی　　سر گروہِ رسل و فود توئی
ہرِ کون و مکان عمود توئی　　مرکزِ محورِ وجود توئی
کہ بتو قایم است ہر موجود

یافتی پیش از وجودِ بدن　　تو نبوت ز لطفِ ربِّ زمن
نہ نشان ز آدم از نہ جن و تن　　اول و آخری بجان و بتن
ظاہر و باطنی بحشمت وجود

نورِ تو آمدہ ز نورِ خدا　　ہر دو از ہم کجا بوند جدا
قلبِ ما می دہد چنیں صدا　　مبدأت از کجاست منہ بدا

منتہی تا کجا الیہ یعود

کارِ ما از ازل ممہد شد   بہرِ ما راہِ حق ممہد شد
ازخدایت خطاب احمدؐ شد   زاولت نام ازاں محمدؐ شد
کامنت راست عاقبت محمود

کے نہایت بود بشوکتِ تو   نیست غایت زبہرِ رفعتِ تو
ہست مرکوزِ حق چو عزتِ تو   گر ملک سرکشد زخدمتِ تو
ہمچو ابلیس می شود مردود

شد حریمِ خدا فضائے دلت   فاستقم گفت حق بپائے دلت
چہ سراید کسے ثنائے دلت   شدہ جامِ جہاں نمائے دلت
مظہرِ اسمِ شاہد و مشہود

بپئے عالم بود ورود بتو ،   شدہ کونین را نمود بتو ،
قادری زار را وجود بتو ،   می فرستد معین درود بتو
حق تعالیٰ زمن شود خوشنود

برغزل مولوی محمدؐ عبدالرشید صاحب مرحوم غازیپوری بعدہٗ مرادآبادی

اے باتو شود سوختہ ہمہ خشک و ترِ من ،   وے بے تو بود خاک ہمہ سیم و زرِ من
صد جلوہ زتو ارچہ بقلب و جگرِ من   اے پرتوِ حسنِ تو فروغِ نظرِ من
یکبار دگر جلوہ گہت چشم ترِ من

از قلزمِ عشقِ تو چہ فیض است بچشم   سلکے بود از گوہرِ یکدانہ سرشکم ،

فضلے زگرانمایگیِ لطفِ تو دارم　　کونین نیرزد بہ یکے قطرۂ اشکم
جز تو کہ دہد قیمتِ سلکِ گہرِ من

با عقل چہ یاراست کہ جمازہ براند　　ادراکِ کجا بارگیِ خویش دواند
کے وہم و گماں در حرمت بال فشاند　　دربارگہت نامۂ شوقم کہ رساند
عنقاست بریدے کہ بود نامہ برِ من

طاقت بہ تنِ زار دہ بخشیم ز دمِ تو　　قوت بدل و جانِ حزینم ز غمِ تو
گویم بصد امید و رجا با کرمِ تو　　پرواز کنم تا بہوائے حرمِ تو
بخشائے چو بازوئے ملک بال و پرِ من

بر جاں زدہ غم ژالہ کہ شد سرو دریغا　　دل خوں شدہ و چہرہ شدہ زرد دریغا
بختِ بدم ایدوں چہ ستم کرد دریغا　　بوئے خوشت امروز نیاورد دریغا
بگرفت صبا رنگِ دمِ بے اثرِ من

قادری ہمہ کنگرِ عزت برسیدم　　صد گونہ شہا ز ہمہ جا وہ گزیدم
آخر ہمیں راہ دو دیدم چو شنیدم　　من وارد ایں شہر گدایانہ رسیدم
با شاہِ گدا دوست کہ گوید خبرِ من

خمسہ

بر غزلیکہ تخلص شاعر دراں نیست اما خواجہ عزیز الدین علیہ الرحمہ لکھنوی بحال خمسہ گفتہ

زفیضِ نو بہارہا بہ باغ و کوہسارہا　　بیا بہ بیں ہزارہا چو گل بوند خارہا

ز شاخ شاخ بارہا بہ تختہا وقارہا　　بہ جیدِ شاخسارہا ز نالۂ ہزارہا

بہ از صدائے تارہا نوائے زیر و زارہا

شود ز رنگ و بوئے مے رخت گل و گلاب خے　　کجا جم و کجاست کے ز جام و مل ہنوز ہے

بری ز انقلابِ دے نہ عیش و غم نہ ہیچ شے　　زمان دے چو گشت طے بیاد ہی بنائے وے

بنوش مے کجا و کے بباغ در بہارہا

جبال و دشت و بوستان چو ان چہ پیر و کودکان　　تجمل و تزیع ہرگہان بلطفِ مالکِ جہان

امیدوار و تر زبان بآن نواز مان ہمان　　چہ فرودین چہ مہرگان ہوا چو دایہ مہربان

کشادہ غنچہ ہا دہان برنگِ شیرخوارہا

بعندلیب نالہا ز دردِ دل رسالہا　　مقالہا مقالہا بگوشِ گل جوالہا

امالہا عجالہا نسیم را بلا لہا　　چکد ز لالہ ژالہا بخاکِ چمن غسالہا

نہ لالہ ہا پیالہ ہا بدستِ رعشہ دارہا

بآب و تابِ دل نشان رسید ابرِ جان فشان　　بصحنِ باغ مہوشان بصد غرور و غرو شان

رسید اندر سر خوشان کہ تا شوند مے چشان　　چو گل چہ لالہ ہر و شان قدح کش ایں سبو کش آن

کنند بوکہ میکشان تلافی خمارہا

بمہرگان زوالہا بفرودین کمالہا　　شد از جہان ملالہا بخود شدی خیالہا

گزاشتہ جلالہا فرود تکل جمالہا　　بخرمیِ حالہا بصد فراغِ بالہا

نشستہ بر نہالہا ہزار در ہزارہا

بجوفی جمال ہیں بحسنِ خط و خال ہیں　　بغنج ہیں دلال ہیں بدلبری کمال ہیں

عجب بکیں شمال ہیں گوزن اسد غزال ہیں　　وو ندہ ے عقال ہیں زمانہ ے شکال ہیں

گسسته چون دوال بین عنان شهسوارها

بپاست است و شور و غل مگر کشاد ابر غل   و مدعا بجان گل صراحی از دو چار قل
چراغ شد شده است گل بدی آتش کل   زنند بلبلان دهل که کرد نوبهار گل
بجوش چشمه چشمه مل کنار چشمه سارها

بهار آمده رحیق چمن نماست لق و دق   بچرخ لعلگون و شفق خوش است خلعت استبرق
ز بلبلان همسبق سرودها به یک نسق   شگفته گل ورق ورق بسی ابر در عرق
بهر ورق طبق طبق گهر کند نثارها

نگه به نوبهار کن سوے چمن گذار کن   به گل نظر دوچار کن نه و چار را شمار کن
برشته هاش یار کن گره به بند و هار کن   بلطف در کنار کن چو سر کشد کنار کن
بگیر و بس بیار کن خوش ست گیر و دارها

جواهر از سخن ببر بجوهری فن ببر   گل خوش از چمن ببر به مرغ نغمه زن ببر
عقیق از یمن ببر به نذر شاه من ببر   رحیق از انجمن ببر رفیق موتمن ببر
صدیق همچو من ببر حریف باده خوارها

نه آن نه این نه مانه من نه جن نه انس نے وثن   نه علم و فضل و هیچ فن نه دل نه جگر نه تن بدن
نه دشت و کوه نے چمن نه قدسیان نه اهرمن   عیار حق نه قلب و ظن بهار جان نه برگ تن
رحیق دین نه لاے ون هلاے میگسارها

نثار دل مکن الم بجان خود مجو ستم   بر آ ز بند رنج و غم مجو شدلی بزن علم
بصحن باغ نه قدم رسد چو ابر صبحدم   مکن خیال کیف و کم بنوش مے فزون نه کم
نگه نگاه دم بدم نه یک دو بار بارها

بزن به ابروان گره گره به تیغ نیست به   خدنگ ناز سر بده کشا ز هر دلے گره
چنان بزن که واه وزه رسد تو را که زه مه   کمان عشوه ساز زه به تیغ غمزه آب ده
که دل بجاے شهر ده دهند شهریارها

دو گیسوان رها کنی به هر دو دوش بر زنی   دو تا کمند افگنی دل و جگر ز جا کنی
چو گو بهیت چه رهزنی که رهزنی بروشنی   حریف صد تهمتنی چه جاے رطل ده منی
به چشم مست لشکری خمار ذو الخمارها

ز شست پلے بستها به بند پا شکستها   ز چار سمت جستها به قلبها نشستها
هزار مے پرستها ز نرگس تو مستها   به هر بلند و پستها ز زلف کرده شستها
همی بری ز دستها زمام اختیارها

به سرو قد بالا خدیو دل دلا به سر خرد   به چرخ نجم بیهده فلک بلند بے عدد
جبل سپے زمین و تد زمین به هر آب سد   هر آنچه بنگرد خرد ز دست دل همی برد
چه باشد آن نگار خود که بنده این نگارها

جدا دل بچار و چو تل و جبال و دشت و کو   نخیل و سبزه را نمو گل و هزار رنگ و بو
دل و به دلبر آرزو سر و هواے های و هو   قدح پیاله خم سبو حباب و آب موج و جو
یکے است ذات و صفت و فرق و تنزه اشتهارها

به قاری از نصیب شد که نظم را قریب شد   نه چون عزیز ادیب شد نه عرفی و حبیب شد
ز سعدی آن لبیب شد ز جامی آن ادیب شد   به هر کجا خطیب شد ز سامعان شکیب شد
حریف دلفریب شد به نغمه از هزارها

تضمین

بر اشعارِ جامی علیہ الرحمۃ کہ در زار نالی و لطف جوئی بحضور پُرنور صلعم گفتہ

توئی روحِ روانِ جن و آدم — ز تو شادی است بے تو رنج و ماتم
بقولِ ہر ہمہ گوید زبانم — ز مہجوری برآمد جانِ عالم
ترحم یا نبی اللہ ترحم

ز ہر اعتراض اے ماہ مبینی — وگر نہ لا مکاں را خوش مکینی
چہ گویم اے کہ منشورِ مبینی — نہ آخر رحمۃ للعالمینی
ز مہجوراں چرا فارغ نشینی

شدہ از دیدار جویاں تاب برخیز — نظر فرما بشیخ و شاب برخیز
بہ بیں از دیدہا خوناب برخیز — ز خاک اے لالۂ سیراب برخیز
چو نرگس خواب چند از خواب برخیز

خور آمد نورہا را یارِ جانی — مثالِ ماست ایں تو مثلِ آنی
ز مستوریت مرگِ ماست دانی — بروں آور سر از بردِ یمانی
کہ روئے تست صبحِ زندگانی

غمِ خود را بما دلسوز گرداں — سنانِ عشق سینہ توز گرداں
دلِ ما را سکوں آموز گرداں — شبِ اندوہِ ما را روز گرداں
ز رویت روزِ ما فیروز گرداں

به طوقِ عشقِ تو دلها حمامه ز نورت رشکِ فلک ارضِ تهامه
فدای خاکِ راهت خود شمامه به تن در پوشش عنبر بوی جامه
بسر بربند کافوری عمامه

خدارا دردِ هجران را دوا کن دمی در پرده‌های دیده جا کن
نگویم پا برهنه اعتنا کن ادیم طایفی نعلینِ پا کن
شراک از رشتهٔ جانهای ما کن

کمند افگن سرِ پیر و جوان را بزنجیر آر دلهای جهان را
بسر قربان بکن مرغانِ جان را فرود آویز از سر گیسوان را
فگن سایه بپا سرو روان را

همه‌ها بندهٔ درگاهِ جاه اند گدایان اند یا صاحب کلاه اند
ستاده همچو چاؤشانِ شاه اند جهانی دیده کرده فرشِ راه اند
چو فرشِ اقبالِ پابوسِ تو خواهند

ترا فتح ست بر دلها علم نه بیا یک سو ز ما بخشش درم نه
بفرقِ دیده‌ها پا از کرم نه ز حجره پای در صحنِ حرم نه
بفرقِ خاکِ ره بوسان قدم نه

حضوری ده بدر استادگان را حیاتی بخش مرگ آمادگان را
نباشد جز تو کس این سادگان را بده دستی ز پا افتادگان را
بکن دلداریِ دلدادگان را

اسیرِ بندِ رنج و درد و آهیم بجز تو کیست کز وی لطف خواهیم

نہ آخر بندۂ درگاہ جاہیم　　اگرچہ غرقِ دریائے گناہیم
فتادہ خشک لب برخاکِ راہیم

وجودِ ما نیاید در شمارے　　زمیں را باشد از ما ننگ و عارے
شدیم اے وائے سرتاپای خوارے　　اگر نبود چو لطفت دستیارے
ز دستِ ما نیاید ہیچ کارے

دو دشمن نفس و شیطاں آہ مارا　　کشند از دیر سوے چاہ مارا
نہ در کار ست عز و جاہ مارا　　قضا می افگند از راہ مارا
خدارا از خدا درخواہ مارا

بہ تو والہاسے مارا زور بازوے　　زما بدراہی از تو لطف دلجوے
بقربانت چہ داری خلق نیکوے　　چو چوگاں سر فگندہ آوری روے
بمیدانِ شفاعت امتی گوے

بالفت خواجگی ہست از غلامی　　کزیں بدنامی آید نیکنامی
چہ غم قادری است ار امتی چو جامی　　بحسنِ اختتامت کارِ جامی
طفیلِ دیگراں یابد تمامی

ایضاً در معراج شریف

سوادِ چشم شبہاے ریاضت　　سویدائے دلِ ایامِ طاعت
شبے سرمایۂ صد عیش و راحت　　شبے دیباچۂ صبحِ سعادت

زِ دولتهاے روزافزون بیادت

زِ ایمایش فلک ممنوع از غدر — بحکمش خونِ گلفتهاے دل هدر
به بزمِ دهر زیبِ مسندِ صدر — ز قدرِ او مثالے لیلة القدر
ز نورِ او براتے لیلة البدر

هوایش بارد از هر گوشه سور — جهان از لمعهٔ او روکشِ طور
خجل رفت آفتاب از پیشِ او دور — سوادِ طره اش خجلت دهِ حور
بیاضِ غره اش نورٌ علیٰ نور

سوادش در دلِ ما خانه کرده — قدومش زیبِ این کاشانه کرده
شمیمش یک جهان مستانه کرده — نسیمش جعدِ سنبل شانه کرده
هوایش اشکِ شبنم دانه کرده

چه گویم چرخ را چون بود رفتار — به پامالیِ یابودش سروکار
چو گشته دستِ الطافش بمایار — بسمارِ ثوابت چرخِ سیار
ببسته بر جهان درهاے ادبار

چه شب بر ورها از جان رنیش — طمانینت ز هر طرفے قرینش
نمود آراسته روح الامینش — درین شب آن چراغِ اهلِ بینش
سزاے آفرین از آفرینش

بصد شوقِ لقاے یارِ جانی — بذوقِ وصلِ یارِ لامکانی
شده سرمست از کیفِ معانی — چو دولت شد زِ بدخواهان نهانی

سوے دولتسرائے آنحضرتؐ

زمین را رشکِ چرخِ چارمین کرد　　دماغِ خاک بر عرش برین کرد
بظاہر بند چشمِ دوربین کرد　　بہ پہلو تکیہ بر تہد زمین کرد
زمین را مہدِ جانِ نازنین کرد

ز باغِ وصل می بخشد ثمر خواب　　اگر شوق است در دل ور نظر خواب
چنین کردہ ملیکِ بحر و بر خواب　　دلش بیدار و چشمش در نگر خواب
ندیدہ چشمِ بخت این خواب در خواب

فروزان طالعِ شب را شد اختر　　جہاں را خضر می آمد سراسر
غم و ہم و الم برداشت لشکر　　در آمد ناگہاں ناموسِ اکبر
سبک رو تر ازین طاؤسِ اخضر

بہر سو روشناں بودند گلریز　　ہوا میداشت نکہت عطر آمیز
ادب داں پیک با طرزِ دلآویز　　بر و مالید پر کاے خواجہ برخیز
کہ امشب خوابت آمد دولت انگیز

علو را با قدومت خواہشے سخت　　سرِ عرش است نعلینِ ترا تخت
بہ پس انداز عالم را بیک لخت　　برون بر یکزماں زیں خوابگہ رخت
تو بختِ عالمی بیدار بہ بخت

بدل ہست از تمنا دردم اینک　　کہ بہرت طرز ناخواں گردم اینک
ورائے سدرہ گو جاں سپرم اینک　　بسیج راہ عرشت کردم اینک

براقے برق سیر آوردم اینک

بہ یکدم شش جہت را طے نمائے | بود خود سرعت آنرا جاں فدائے
زہر شئ ہست ایں ادنے ثنائے | جہندہ بر زمیں خوش باد پائے

پرندہ بر ہوا فرخ ہمائے

رسالت را چو طے گردید آئیں | ز پیکِ حق بیا لیجاہِ نوئیں
بحکمِ ذوق و شوقِ قلبِ حق بیں | ازاں دولتسرا چوں خواجۂ دیں

خراماں شد بعزم خانۂ زیں

زہر سو نعرہا بود از زہا زہ | کہ فارس بر فرس بہ بدرقہ بہ
زمیں را دید نازاں چوں بہ سر | شد از سبّوحیاں گردوں صداوہ

کہ سبحان الذی اسریٰ بعبدہٖ

چہ گویم اقتدارِ شاہِ ابرار | دو عالم زیرِ حکمش بندہ کردار
براقش گشت یکساعت چو رہوار | زد از سمّ آں براقِ برق رفتار

ز مکہ تا بر اقصیٰ در ہموار

باقصیٰ چوں شہِ ہر دو سرا شد | زہر ہر گوشہ شورِ مرحبا شد
چو سامانِ نماز و اقتدا شد | دراں مسجد امامِ انبیا شد

صفِ پیشینیاں را پیشوا شد

ادا کردہ نمازِ شکر آں شاہ | شرفیاب انبیا گشتند دلخواہ
فدائے شانِ او شد عزت و جاہ | وزاں جا شد بریں فیروزہ خرگاہ

چو هاله حلقه زد پیرامنش ماه

بہ بالا راند چوں جمازه را بیش — نهاده بر فلک سر در قدم پیش
چه گویم رفعتِ آں برترین کیش — چو شد بر چرخِ اطلس عشرت اندیش
بپا اندازش افگند اطلسِ خویش

چو عزمِ وصلِ خاصِ الخاص میداشت — بحورِ راه را یکلخت انباشت
تنِ ظاهر هم از اغیار انگاشت — بدستِ عرش تن چوں خرقه بگذاشت
علم بر لامکاں بے خرقه افراشت

چو از کون و مکاں توسن دوانید — ورائے شش جهت خود را رسانید
بساطِ بے جهت درگسترانید — جهت را چهره از شش در رهانید
مکاں را مرکب از تنگی جهانید

خود او مهمان و خود او میزباں نیز — من و تو گم شد آنجا این و آں نیز
بروں از وهم گردید از گماں نیز — مکانے یافت خالی از مکاں نیز
که تن محرم نبود آنجا و جاں نیز

علوے شانش از ادراک افزوں بود — بروں از حلقه‌هائے کاف و نوں بود
نه رائے خیره مرئی گونه بود — بدیده آنچه از دیدن بروں بود
مپرس از ما ز کیفیت که چوں بود

بفرطِ شوق یکدیگر ز اعزاز — بهم آمیختند چوں سوز با ساز
نیاز و ناز را وقت شده باز — شنید آنگه کلامے بے آواز

معانی در معانی راز با راز

نیارد توسنِ دانش دویدن — خرد را مرغ درماند ز پریدن
چہ یارا دیدۂ کس را بدیدن — ز گفتن برتر ست آں وز شنیدن
زباں زیں گفتگو باید بریدن

شد از کون و مکاں او را بروں جائے — قدم زیں دائرہ گشتہ بروں سائے
ز جامی نیست قارؔی را بروں رائے — منہ جامی ز حدِ خود بروں پائے
وزیں دریائے جاں فرسا بروں آئے

فرو ماندند ازاں وہم و گماں ہم — سخنداناں زبہرش گم زبانہم
کمالت اعتراف عجز دانم — دریں مشہد ز گویائی فزن دم
سخن را ختم کن واللہ اعلم

رباعیات

بودہ در بندِ تنگ کارِ دلِ ما — از حد چو گذشت خارِ خارِ دلِ ما
قارؔی لا تقنطوا فراغے بخشد — شد رحم کفیلِ کار و بارِ دلِ ما

ایضاً

بے قدر تو بودہ بکنجِ خلوت، — جلوت داوند پس دہندت رحمت
صفوت ہر گوز بود بہرت قارؔی — الحق برکت بود بپاسے حرکت

ایضاً

با بدرگ بی‌حیا نکوئی آموخت　　واندر ره اصلاح ناکسان اندوخت
تخمے است بشوره بوم کشتن قاری　　یا شمع بہ پیش کورچشمان افروخت

ایضاً

گفتم او را که دیده و دل جایت هست　　شاد و آباد این و آن از پایت هست
گفتا از کفر ترس قاری لب بند　　ما را پابند میکنی غلط رایت هست

ایضاً

پروانه ز رنج و غم چو آمود بسوخت　　سوزے در جان و تن چو افزود بسوخت
این شمع چه گرید از ندامت قاری　　خود شعلهٔ اندر دل او بود بسوخت

ایضاً

با جاه تو عالم خس و خاشاک آید　　وصفت بیرون ز حد ادراک آید
قاری چه سراید که ثنایت از حق　　لولاک لما خلقت الافلاک آمد

ایضاً

مجلس از رنج یار ماتم باشد　　باشد فردوس ار به همدم باشد
قاری با غیر کے قرار است یعنی　　چون صحبت ناجنس جهنم باشد

ایضاً

حیف است که بر تو یکی پاسی نریزد　　از چشم یکی شبنم لطافت گیرد
قاری حیران که از که چه دید تو را　　بر مهر که دو طرف تو ره بپرید

ایضاً

از ملکِ عدم باقلیمِ وجود　　باجبر چو آمد ست ای ربِّ ودود
قاری دل و دیده از تو دانا بینا　　خواہد کہ شناسد از زیانہا و ز سود

ایضاً

غمگین ز غمِ خویش حکایت ببرد　　در رشتۂ کسے کہ او کفایت ببرد
از غیر بہ پیشِ تو بنالد قاری　　وز تو تو بگو کجا شکایت ببرد

ایضاً

کوہ و ارض و سما و مہرِ انور　　گیرم کہ نمایند عظیم و اکبر
لِلّٰہ نظر بہ ملکِ معنی قاری　　کانجا از ذرّہ ہم بوند ایں کمتر

ایضاً

گویند حیات را ضمان ست نفس　　وز حملۂ مرگ پاسبان ست نفس
ایمن مشو از کشاکشِ آں قاری　　ارّہ پئے قطعِ نخلِ جان ست نفس

ایضاً

بیکار زنی دم ز جوانمردیِ خویش　　از قول نمائی یکساں مردیِ خویش
مردی بہ دو دست پائے باشد قاری　　بی صرفہ میار بر زباں مردیِ خویش

ایضاً

قاری گیرم رسید دنیا بہ بلوغ　　گشتہ بزباں ز بیش بیش فروغ

اما چو نقاب از رخش برگیرم   در کسوت راستی دروغ است فروغ

ایضاً

در خرج نظر بدخل امریست لطیف   قاری ازوی عدول کاریست سخیف
در صیف به برشکال از خرّم نگاه   انسان نکند کم است از مور ضعیف

ایضاً

روزی ز تگاپو نه هد چون آفاق   آید دل جویان ترا از بس شاق
قاری سوی عنکبوت یک نگاهی کن فضل   وا دست بزوری پر و بالی رزاق

ایضاً

پاک آمدی و بزه نمودت ناپاک   از آب ندامت چو بریخ شوی خاک
تو بندهٔ خواجهٔ کریمی قاری   هرگز نگذاردت حزین و غمناک

ایضاً

یک تن شادان که او چنین ست ابدل   دیگر نازان که او همین ست ابدل
پرده چو ز پیش راز در پس افتاد   قاری گوید نه آن نه این ست ابدل

ایضاً

میدانستم از سر حقیقت چو سوال   داوند جواب من پس از چندین سال
قاری از قال حال را می جوئی   هیهات محال ست محال ست محال

ایضاً

قاری از دیر باز بود ست خیال   چو بیم ز کجا مال و زر حسن مآل

حیف ست نہ حیطۂ خودم غفلت صید حیف   کان گنج نہادہ اند زیر اعمال

ایضاً

گے تیرِ سخن رسد بہ آماجِ قبول   سامع از تیز گوئیت گشت ملول
قاریؔ بہوائے تند و سخت ست بلے   سوئے ہدفت تیر فگندن ز دہول

ایضاً

واعظ بہ تعلّی کہ ز مستی دورم   مستی لیست ست و من ز لیستی دورم
قولِ قاریؔ مست گوئید بدو   مستی کردہ ز خود پرستی دورم

ایضاً

شد شمع چو بر غریب پروانہ گرم   گلگیر گرفت تنگ و سر کردش نرم
قاریؔ او یافت چوں سزای ستمش   سوزد بر حالِ خویش و گرید از شرم

ایضاً

اے آنکہ تو نیک میشناسی حالم   زار م شدہ تن شکستہ گشتہ بالم
توفیق رفیقِ حالِ قاریؔ گرداں   ہستی ہر گونہ کار سازِ عالم

ایضاً

جان چیست کہ از یار دریغش دارم   دل چیست کہ آنرا نہ بدو بسپارم
قاریؔ ہر انچہ ہست در ہر دو جہاں   یابم پیشش نہم حقیر انگارم

ایضاً

آنم کہ بدیگرے گہے رو نکنم   زنہار بایں و آں شدن خو نکنم

قاری از بہر ماست کافی چو یکے　　کس را بجوے خویش جزا و نکنم

ایضاً

آمد بجہان چو عشق را درد و الم　　آنرا جستند مورد اندر عالم
شد کوه و زمین و چرخ لرزان قاری　　بے فکرت و خوف پیش آمد آدم

ایضاً

قاری آمد یکے بہ ملکِ وراں　　شد صاحب تاج و تخت و باغ و ایواں
او رفت و بدیگرے بپرداخت ہمہ　　ایں ہمہ رو دلے ورا بیاس و حرماں

ایضاً

میکن میکن ہر آنچہ شاید میکن　　از دست و زباں ہر آنچہ آید میکن
قاری بے شرط نیست قولم بشنو　　با نام تو ہر چہ نیک باید میکن

ایضاً

قاری چہ تواں کرد بدشمن میداں　　دفعش چو توانی نکنی دیر دراں
در قوتِ دفعِ آں نیابی حالی　　کن صبر کہ نیرو دہدت دستِ زماں

ایضاً

اے جور پسند شاہ اے تنگ ستاں　　دانم کہ عناں ما بتو داد جہاں
باز آ باز آ ز شور قاری باز آ　　ضحاک برفت و ماند لعنت بر آں

ایضاً

ایں قامتِ راست ایں جمالِ دلجو　　ایں پوشش نیک ایں طعامِ خوشبو

قاری لاریب واستانند یک یک — مانند یکسے چو ہست نام نیکو

ایضاً

دانند آں کس کہ صاحب لائے شد — سمع و بصرش عطا ز مولائے شد
بیند شنود خطائے قاری پوشد — در دیدہ و گوش پردہ زیبائے شد

ایضاً

اے آنکہ نداشت قد پاکت سایہ — قاری داند کہ ہست روشن آیہ
کانرا کردند بہر خلق کونین — در روز ازل اصل اصول مایہ

ایضاً

یارب نفسے شرارہ بارش دردہ — یارب جگرے بغم سپارش دردہ
خیزد قاری چو با غم از کنج لحد — دستش در دست غمگسارش دردہ

ایضاً

پیرے کہ ہزار سال در پس کردہ — جسمش کہ چو کوہ بود غم خس کردہ
قاری چہ عجب ہنوز او تشنہ زیست — از آب حیات کیست کو بس کردہ

ایضاً

زاہد ز بدیہا کہ تبرا کردہ — با خوبی خود مگر تولا کردہ
قاری او عفو را چہ داند کہ کند — ناکردہ چو کردہ کردہ چون ناکردہ

ایضاً

سر را بسپہر فلک اگر سود کسے — تا عمر بجمع مال اگر بود کسے

قاری آنرا خبر بزودی برساں   درسایۂ خویشتن نیاسود کسے

ایضاً

واوندہ و دیدہ و دو گوشت قاری   کردند ترا زبانِ یکتا جاری
یعنی کہ دو بنگر و دو بشنو یک گوے   تا نقصِ بکمالِ تو نگردد طاری

ایضاً

گر عالمِ نیستی و ہستی باشی   در واقفِ ہر بلند و پستی باشی
قاری بجز ے ترا نہ سنجد ادراک   باشی ممتاز از ہستی باشی

ایضاً

گلہا بینی کہ یاسمنہا بینی   ہر رنگ کہ در صحنِ چمنہا بینی
با دیدۂ ژرف بیں چو بینی قاری   در جملہ زیک رنگ سمنہا بینی

ایضاً

تاکے تاکے بسینہ سوزت تاکے   خارِ غم و رنج دیدہ دوزت تاکے
قاری خوش باش در جہانِ گزراں   شبہاے تو باشند کہ روزت تاکے

ایضاً

قاری غم این فغان و شورت تاکے   در نالۂ رنج و درد زورت تاکے
کن صبر کہ راحت ست ورنہ با جبر   روز و شبہاے تو نہ گورت تاکے

ایضاً

از یار بغیر ضعف نالی نکنی   بر عتبۂ غیر جبہہ مالی نکنی

قاری یا رب عظیم ہست کریم   ازغیرِ طلب خجستہ حالی نکنی

دو بیتی

طفل باشد کہ نوجوان آید   نوجوان تا بہ پیری افزاید
قاریِ پیر را چہ ماند جز این   کہ بگور آید و بیاساید

ایضاً

بطفلاں چہ طفل و بہ پیراں چہ پیر   شوی با جواناں جوانی پذیر
ہمیں خوشدلی راست قاری سبیل   وگرنہ طرف باش و عزلت گزیر

المقطعات

حرامش بود خلعتِ خسروی — که عاری ز حسنِ جهانبانی است
رعیت رمه همچو راعی است شاه — چو گرگی نماید ز ثعبانی است
فراوانیِ لشکر و ملک و مال — گر او راست باشد همه فانی است
بخلق از نکوئی چو نام آورست — چه زیبا چه پاینده سلطانی است
بقاری بگویند ابنای دهر — خروشیدنِ تو ز نادانی است
مگر نزد شاهان شاه را بر فقیر
بهر حال جایز ستم رانی است

دفع دشمن اگر توانی کن — که در اهمال صد ضرر پیداست
ور ترا نیست قوتش قاری — در ستیزه میا که بس بیجاست
بامید باش و دل خوش دار — گر ترا بهرهٔ ز عقلِ رساست
داده است آنکه زور امروزش — هم دهد با تو آنکه در فرداست
وانگهی آنچه میتوانی کن
عکسِ آن زینهار ناید راست

ای غافلِ هست زمانه گزران ست — بکشای دو دیده که پس و پیش همان ست
امروز سری را که عنان ست بدست — دانی که فرو هشتهٔ دستِ دگران ست
فردا بستانند ز تو بهرِ دگر هم — کین شیوهٔ دیرینهٔ دورانِ زمان ست

لله چنان کوش که گویند پس از تو — از رفتنِ تو کارِ جهان رو بزیان ست
قاری نه صله از کسی جوید نه زکس داد — اندر ز نکو گوید و لعنت بزبان ست
شاهی که رعایت برعیت ننماید — این گله و آن گرگِ ستمگر نه شبان ست
آنکس که ترا راه سوی جور نماید — میدان که لئیم ست و ترا دشمن جان ست
گنجِ تو کند آنکه پر از تنگ ستانی — ماریست که زهرش تنِ ملک رسان ست
یکره نبود آنکه برآید ز تظلم — آن شور که در پردهٔ دلهای طپان ست
هم ناله و هم آه جلو ریز بآن شور — آیند سوی رب که نگهدارِ جهان ست
رب راست خصیصه بستمدیده مددها — با حمله که آن سخت ترین ست و گران ست
دانی که زهر تا چه شود حکم عدالت — گر عقل بود دان که نهان نیست عیان ست
هر انچه که با تست ز تو باز ستانند — شان بر تو گمارد که زشان شور و فغان ست

تو زار شوی نام تو همواره بود خوار
کز بهرِ ستم پیشه همین رسم روان ست

نالۂ دل

بحضورِ اکرم صلعم بزمانِ جنگِ یونان بہ پامردی دیگران با ترکاں

اے خاصۂ خاصانِ رسل وقتِ دعا ہست
بر امتت از ہر طرفے تیر بلا ہست

بیچارہ شدستیم ز تو چارہ خواہیم
یورش بسر ما ز اہالیِ جفا ہست

جاہائے مبارک کہ بخدمتِ آن بود
حیف ست کہ اینک بدر از قبضۂ ما ہست

بر ما ہمیں جرم کہ ما ایم مسلماں
دانند ستمگار کہ ہر ظلم روا ہست

در بستن و در کشتن و در کردنِ ویراں
بر ما ستمِ خصم چہ گوئیم چہا ہست

چند و چندِ شاں شدہ ایں نیز کہ زنہار
عالم نشناسد کہ ز ما آہ و بکا ہست

برعکس ترا شند خبر تا ہمہ دانند
ز اسلام و ز مسلم دلِ ایشاں بصفا ہست

حالانکہ بر آنند کہ اسلام نماند
کاں ہست خورد مذہبِ شاں ہیچ بہا ہست

یارانہ سہارا ست کہ با حرب تابد
تا تابشِ حرب است سہارخ بجفا ہست

ہیہات ندانند کہ مفقودیِ اسلام
در خواستن از خام خیالِ جہلا ہست

اسلام بعالم بہمہ حال بماند
کیں ناسخِ ادیانِ دگر ہست و بجا ہست

گر ایں رود از دہر بجایش کہ نشیند
در بند دگر را ز خدائے دو سرا ہست

یاں ظلم بما ہر چہ توانند برانند
غم نیست سوئے ما چو تو ہستی و خدا ہست

خیزی بقیامت برہانیدنِ مایاں
برخیز کہ ہر سمت کنوں حشر بپا ہست

ور خواہ خدا را ز خدا است خود را
زاں ساں کہ خبر از سلفِ پاکِ مرا ہست

گر تو چہ کاسہ و کفِ خاک چپا کرد | امت ہمہ حال ز تو زلّہ ربا ہست
این وقت ہماں زور بدست و دلِ ما ده | کاں با تو ز حق از پئے ما رشح فزا ہست
ورنہ ز جہاں رخت بہ بندیم سبکسار | کافت بہ چپ و راست و در پئے و قفا ہست
آنگاه خدا داند و تو دانی و اسلام | دانیم بہر سہ کہ دوام است بقا ہست

قاری دلِ خود را مشکن دار قوی دل
تا دم بہ تنِ ما بود امید و رجا ہست

رحم بر رندگانِ حق آگاه | کہ رعیت نوازشاں بودند
گر بپاسے کسے خلید سے خار | دردمندش بدل بجاں بودند
گلہ ہاے رعیت خود را | چہ رعات و چہ مہرباں بودند
ہمہ ہا زیر سایۂ ایشاں | چہ خنک دل چہ شادماں بودند
حیف باشد کہ گرگ بہ نشیند | برفراز یکہ آں شباں بودند
گلہ ہا ہمچناں بیادر وند | شاد و آباد کانچناں بودند
قاری اندر زنیک می گوید | ہمچو آنانکہ نکتہ داں بودند

اثری ہر کہ باید از تقدیر
گو زید ہمچو نیکواں بودند

حسوداں شور بختانِ لئیم اند | کہ از سر سبز بختاں دل دو نیم اند
یکے از شور بختیہاے خود زار | دگر از رشکِ خوشوقتاں سقیم اند
نہ شاں راہست زاول تا رہیدن | نہ صبر از دیگرے کز بس ذمیم اند
دعا کن در حقِ شاں قاری از حق | کہ از تیمارِ شاں حیراں حکیم اند

مانی اگر چو نوح بعالم ہزار سال | آخر بقبضۂ ملک الموت جاں بود
ہاں نام نیک ہست بعالم اگر ز تو | میری کجا کہ زندگیت جاوداں بود
اندرزِ نیک قابلِ اہلِ قبول ہست | قاری بغیرِ قابلِ آں رائگاں بود
با شارۂ خویش گو کہ بیاید بسوئے ما | از جادۂ کہ پا زدۂ راستاں بود

تا سر نہیم بر سرِ پایش بصد خلوص
از حق زہیرِ ما و پئے او اماں بود

چہ فرزنداں چہ دیگر وارثانت | ترا در گور کردہ باز مانند
چہارم یا سوم رسماً و شرماً | بساطِ فاتحہ در گسترانند
سپس رنج و غمِ تو از دلِ خویش | بحکمِ خوشدلی زودی برانند
روی از یادِ ہم در چند روزے | کہ ایشاں سوئے دیگر رہ روانند
سوئے گورت گزر باشد چو ناگاہ | روا رو خشک الحمدے بخوانند
ترا امید کز مالِ تو بہرت | بگرسنگان طعامے در رسانند
ز کہنہ جامۂ تو از پئے تو | غریباں را ز عریانی رہانند
مدار امید و خود از بہرِ خود کن | پس از تو وارثانت کے توانند

ز قاری گوش باید کردن ایں پند
کسانے را کہ سر سبزِ زمانند

گفتۂ نیک ہم ز بد نفساں | قاریا کم قبول کس آید
کردۂ نیک مردِ دوختہ لب | پئے اصلاحِ حال بس آید

قاری ز دوستانِ زمانه بهوش باش — تا با تو مار مهره ز نقدِ سست یاراند

دستِ تهی ازاں چو خیال آورند شاں — بینی که مار اند و چهار زهر دار اند

عروسِ جهان ارچه داماد هست ایں — که هر روز دامادِ دیگر گذارد

یکے را بود در بر امروز خوش خوش — دگر را بفردا تنِ خود سپارد

همیں رسمِ رسمی آن است دیریں — نه الفت بآں نے بایں هیچ دارد

چو پرسند ازاں چیست ایں شیوهٔ تو — بگوید بنامرد جاں چوں فشارد

مگر عشوه و غمزه با مرد کامل — کند کایں بآں یک نظر بر گمارد

ولیک ایں غلط هم نگاهے بسویش — نیارد نیارد نیارد نیارد

شود التفاتش کجا سوے قاری
که آنرا ز نامرد هم کم شمارد

نقش و نگارِ دهر بر آبے کشیده گیر — رنگِ خوشِ جهاں بهوائے پریده گیر

چوں دامنِ حیات بدستِ فناست بند — آنرا بنا گزیر پئے ایں رمیده گیر

از دانهٔ نفس که ترا در کشاکش است — نخلِ حیاتِ خود ز سرِ بن بریده گیر

ویں تارِ هر نفس چو مگس جانِ ناسرا — از عنکبوتِ موت بهر دم تنیده گیر

بر رفتنِ کساں چه ترا شور و ماتم است — خود را تو نیز در پئے آنها دویده گیر

از دستبردِ جورِ اجل در گو فنا — طفل و جوان و پیر همه را خزیده گیر

آنرا که بهره ور ز حیاتِ گذشتنی — نگذشته بے حساب بسے سود دیده گیر

و آنرا که نقدِ عمر کنوں هست باخته — خمیازه اش بروزِ پسیں در کشیده گیر

هر آنچه هست بلبل و گل اندرین چمن — آخر ز خاک آنهمه خارے دمیده گیر

قاری تو این لآلیِ پندِ گران بها
یابی اگر بجاں همه ارزاں خریده گیر

غرّه مشو بدولت و مال و منال و ملک — کاں نیست زآن تو بود از آن روزگار
چندے ترا بطورِ امانت سپرده اند — باهوش باش و حقِ امانت نگاه دار
دانی که چیست حقِ امانت بملک و مال — دلجوئیِ رعیت و تیمارِ سوگوار
لابد بود که وا ستاند امانتش — حیف است اگر باهلِ خیانت شوی شمار

اے سنہ بخت گوشِ نصیحت نیوش نه
بر گفتِ نیک قاریِ حق گوے و حق گزار

چه هرزه درا۔ در سخن او فتد — بجو باش قاری مگو زینهار
صفیرِ خوش آهنگِ طوطی چه سود — بلند آمده چوں نهیقِ حمار

ز هول است در گرد بادِ درخت
نشانه زدن بر امیدِ شکار

چه کاؤس و خسرو چه افراسیاب — چه دارا چه اسکندرِ نامدار
چه سام و نریمان چه رستم چه گیو — چه سهراب و گستهم و اسفندیار
ز ایشاں کسے را نشانے نماند — برآورده دوران ز هر کس دمار
تو اندر شمارِ چه هستی که سر — برافرازی از کبر همچو گلِ خار
دراندازدت دهر زیرِ زمیں — شوی پایمالِ همه خوار و زار
نصیبے چو از ملک و مال آمدت — مشو همچو شاهان بغفلت شمار

ترا یا کسے را نباشد که مرگ — چو آید دمے هم دهد زینهار
همیدان نه ملکت بماند نه تو — شود آنچه پیشت شد از روزگار
پس از جز دو صورت نماند ز تو — به تحسین بود یا به نفرین شمار
خدا را چنان کوش و آنگونه باش — که نامت بود در جهان یادگار
بنامِ تو تحسین ز هر سو بود — دعا هم ز حق تا شوی رستگار
چو قاری ز تحسین بجوئی مثال — به نوشیروان یک نظر بر گمار

ز نفرین مثالے اگر بایدت
نگه کن بضحاک چون هست خوار

بود حیف صد حیف بر جانِ ما — که سلطانِ ما راست اینک غرور
بمن گفت آیم اگر سوے او — کند لطف و احسان بجا لم ضرور
برش چون رسیدم نپرسد ز من — بران طره این هم که آمد نفور
مگر نفس امّاره اش رخنه زد — که خناس گردانداز حق صدور
نظامی صفت قاری از حق دعا — بکن چون شدی زین بلا ناصبور

بلائے که باشم در آن ناصبور
ز من دور دار اے زبید و دور

میکنی جمع و می نهی گنجے — می کشی رنجها برائے دگر
نے تو مانی نه گنج تو ماند — لاجرم هر دو راست جائے دگر

گر ترا بهره از خرد قاری است
خور و بخشا مسنج رائے دگر

اے کہ ہستی صاحبِ فضل و کمال　　گر نداری سیم و زر غم ما مکش
نوعروسی ماہ پیکر دلنواز　　ہست بے زیور ہم او دلدار خوش

تا سزا را قاری اموال و حشم
فی المثل میداں کہ برایں ریش فش

رخت آرا رخت آرا قاریا　　شد بلند از کاروان بانگِ رحیل
شب گزشت و صبحِ رحلت بر دمید　　دور منزل زاد بیداری قلیل
رہزناں ہر رہ قدم اندر کمیں　　پے سپر بانگ دزدانِ جلیل

تا شنیدستی کہ دانا گفتہ اند
در گزیں اول رفیق انگہ سبیل

دریں محنت سرائے قاری نہار　　مدہ بر آشنائی کسے جاں
ریائی یا فدائی زیں دو صورت　　بروں ہیرت کجا آیند یاراں

زاول جانِ صافی در عذاب ست
زثانی قہر باشد بر تو ہجراں

بر گفتگوئے ہرزہ چہ قاری نگہ کنی　　باشد چو پائے لنگ قیام و قعودِ آں
یا ہمچو جامہ کہ دو صد ہزار رنگ　　وز تارِ عنکبوت بود تار و پودِ آں

حیفے بود بہرزہ دراکاں سخن نمود
اندر جہانِ فہم چہ نام و نمودِ آں

اے کہ بر بیہودہ زنی رحم نداری ہشدار　　کہ دلِ سوختہ اش تا نکشد نالہ و آہ
آں خدنگی است کہ آید بہ نشانہ زودی　　روز روشن شود الحال بچشمِ تو سیاہ

حیف انداخته‌اش دستِ فلک در چهِ غم — قاری اندازِ رسن، گیر و برون کش از چاه

تا چو تو بگذری و هم بگذاری بیوه
دیگراں هم نه پسندند بپیش حالِ تباه

هزار و صد و سیزده سال رستم — بعالم بماند و چها کار کرده
بد و بو سفید و بگردانِ چیره — بفوجِ مخالف چه یلغار کرده
نترسیده از کس نه پس پا شده از کس — یکے را دو کرده دو را چار کرده
چو تیر از کمانِ قضا سویش آمد — تنغادش بچاهِ دغا زار کرده
زره شد سپر از پےِ او نه جوشن — همه را شکست و چپاں خوار کرده
ز مغرور بر خویش نازان و سرکش — قضا گرچه تا این زمان عار کرده

بدو کن خبر قاری - آید بیاید
چو مامورش آں ذاتِ جبّار کرده

چو کارت دهند آنچناں کرده باش — که در عزلتت بد نگوید کسے
نکوئی بهر حال قاری به است
که بے وجه عیبت بجوید کسے

خود رفتن زمانه و هرچند هر زماں — با بهره مندِ دولتِ بیدار بخوردی
لابد زنند دست بمالت چنانکه تو — درآمدی و دست بمالِ دگر زدی
قاری اگر خوری و خورانی باهلِ آں
نیکی در بین بدان و بخش بداں بدی

اے آنکه نازداری بحسنِ صورتِ خود — معنی چو نیست در تو بدانز دوا سپاهی

یا ہمچو نقش دیوار از رنگ و روغن خویش … حیرت فزائے چشم ہر شیخ و شاب ہستی
یا آب آدمیت شد سوختہ بگردت … واندر رود و دیدہ ما شکل سراب ہستی

ہاں آبروئے معنی در گوہرت چو قاری است
از بہر گوششِ عالم دُرِّ خوشاب ہستی

حفاظت بچہ گاں را بالیقین بخشد توانائی … دہد حق اولیائے بچہ را توفیق شنوائی
بداں اے آنکہ حق دادست در آغوشِ تو بچہ … حفاظت بہرِ او واجب بود با حزم و دانائی
حفاظت را دو قسم آمد یکے روحی دگر جسمی … ایں از بہرِ او ہستی خیانت ہست رسوائی
خیانت اندریں باب آنچہ باشد با تو میگویم … چو گوشے حق نیوشے آوری و گوش فرمائی
نداری در صیانت جسم او از گرمی و سردی … اگر رنجور شد سازی مداوائیش خود رائی
شود فرست چو بیمارش ناری بر سوئے حاذق … ہم آنکہ کجروی ورزی بہ بہمان و فلانائی
ز قسمت بہ اگر او شد کنی بہرائے خود نازے … وگر شد نو عدیگر بر قضا یک جرم افزائی
چو گردد در خورِ تعلیم و تربیت نسازی حیف … وگر چند او شود در کوچۂ ناپاک ہرجائی
گزاری ہملش بیکار سازی زندگیش را … ز تعلیم و ز تربیت دلِ او را نہ آرائی
چہ مایہ ایں خیانت در امانت ہست اے غافل … چہ گوئی وچہ عذر آری چو پرسد از تو دارائی
امانت دار را واجب کہ حالِ خویش آراید … کہ بچہ خود کند با صورتش ہرگونہ ہمتائی
چو راہِ راست باشد در نگاہش کے شود کج راہ … پس از تعلیم و تربیت دہد صد درجہ بینائی
نباید شد دو در تجریدِ جسمی و ہم روحی … بہ میدانِ صعب آید از و نیرو سے برنائی
نباشد ہیچ حاجت کاں نہ در رحمت بجانِ او … ہمہ نعمائے عالم بہرِ او آید بہ یکتائی
دعا کن قاری از بہرِ یتیم بیکس و مسکیں … کہ رب العالمیں بہرش فرستد یار و شیدائی

حفاظت سے مراد بچہ کو ناپاکی سے بچانا ہے

ترکیب بند در زار نالی از اسلام خود

یاد اے اسلام باہم آشنا بودیم ما
ہم صفیر و ہم خیال و ہم نوا بودیم ما

نے زما شکوہ ترا و نے ز تو ما را گلہ
پاک و صاف از ہر جہت در ہر ادا بودیم ما

جز نظر ما را بر ویست جز ترا بر ما کرم
در خیالِ دیگرے ایجاں کجا بودیم ما

تو بما مشغول می بودی بصد ناز و ادا
با ہزاراں جاں دہی محوِ لقا بودیم ما

نے نے از ایں ہرچہ گفتم آمدہ پیدا دوئی
کے با تو نے ہم گہے از ہم جدا بودیم ما

حیف صد حیف است کاینک تو جدا و ما جدا
بخت را سازم گلہ یا شکوۂ جورِ سما

رخ زما پوشیدی و گشتی زما از جاں نفور
رد کنیم از سوئے تو آواز خیزد دور دور

نے بہے ما را بسویت نے خیالِ ما ترا
رنج و غم اندر دلِ ما شد مکیں جاے سرور

نیک میدانیم کایں از شامتِ اعمالِ ماست
تو ہماں ہستی و از ما ہست سرتاسر قصور

تحفۂ دنیا چو بازاری زناں دل را فریفت
تا شدستیم اینچنیں بے راہ رو ہم بے شعور

پردہ ہا بر چشمِ ما افتاد و نابینا شدیم
چارہ اینک از تو میخواہیم اے ربِ غفور

کار ساز از برائے رحمۃ للعالمین
کوریِ ما دور فرما باز بنما راہِ دیں

ورنہ از ما ایں جہاں را نام باشد نے نشاں
جاے ما جز قعرِ گمنامی نباشد در جہاں

گرچه از مفقودی ما هیچ نقصان تو نیست آنی آنچه بودهٔ ما فانی همان سان بیگمان
ذات تو آمد قدیم و هم صفات تو قدیم هر که فانی هست باشد یا نباشد چیست آن
ملکت دایم بود هم سطوت قایم بود صد هزاران نقشها گر محو سازد آسمان
لیک وعده کردهٔ و وعدهٔ تو هست است کامت محبوب تو یابد ز تو امن و امان

وقت آن این است جوشے از بحر رحمت
پاک گردد جامهٔ دل تا ز چرکِ معصیت

در دل ما جوش اسلام آنچنان گردد که بود مال و جان فرزند و زن را دل نپندارد وجود
نے بجز از دین زکس ما را بود پاکے نه بیم نے جزا از کس بجز بیم التفات حکم و جود
سود و نقصانش امید و بیم را هرگز بود تا بود از دنیا خیالے نے ز نقصانے ز سود
ار بود تنگ و دوز ما سوئش بود در هر زمان سوے دیگر رخ نباشد یا قیام و یا قعود
رنگ عالم گردد از ما همچو نقش اولین هر سرے آید فرود اندر رکوع اندر سجود

چار دانگ دهر پر گردد ز طبل و کوس ما
سروران دهر خیزند از پے پابوس ما

حکمت و آئین ما بند و جهان سر تا بسر از کتاب و از حدیث و از منقولات سیر
عجب و خبط و بدسرے و اندر وے نباید گہے از تواضع وز صفاے دل شود شانے دگر
نے کہان را دست خیزد بر مہان از بد دعا نے مہان را بر کہان جورے نے ز نفرت یا حذر
کہتر و مہتر بوند احباب با هم آنچنان تیر سے آید گر سوے یک دیگرے گردد سپر
جز بحکم حق سلوک ما نباید با کسے دوست و دشمن را نه بیجا نفع از ما یا ضرر
گر بود فضل از تو بر ما آنچه گفتم آن بود ورنه قادر کی نیست کاو زین چه کم احسان بود

باز دل خواہد شفیع آریم پیشت اے کریم سید خود را کہ آمد صاحبِ خلقِ عظیم
تا مدد باید چو او از بہرِ اصلاحِ جہاں نا شدہ از روزِ اول ہمچو او دانا حکیم
جہل عالمگیر بودہ بود ہر سو شور و شر آمد او تعلیمِ حکمت داد شد عالم سلیم
دادہ بود یش چہ نسخہ کاں پئے ہر رنج و درد بود در ہر رنج و غمہا ہم فراجِ ہر سقیم
حیف آں نسخہ ز دستِ ما بدر سو برد شد ز ضربِ طعنِ سفلاکاں قلوبِ ما دو نیم

از طفیلِ آں شفیعے آں حکیمے آں شفیق
وہ بیا داں نسخہ ما را باز اے نعم الرفیق

تا ازاں سازیم چارہ بخشد آں ما را شفا چاق گردیم و شود بر طرف ہر رنج و عنا
یک جہانے چوں سپس باشد حریفِ ما چہ باک از شعاعِ تیزِ مہرِ قلبِ ما گردد ہبا
نے ہراسے در دلِ ما آید از تیر و تفنگ نے بود پروا ز انبوہیِ جویانِ وغا
ریزد ار از چرخ یا خیزد بلاہا از زمیں نامِ حق گیریم و گردانیم پس پا بر ہوا
گر ز روئے حق کسے آید سپر دل بر قدم ور خلافِ حق بود خاکش بدہن دیدہا

خود چو پرسی من یجیب المضطر از ما اے مجیب
از تو کشفِ سو چرا جوید نہ قاری غریب

ترکیب بند بطرزِ واسوخت

گفتم صبا اگر گزری سوے کوے یار اول بباستش سر بنہ از روئے انکسار
باز ایستادہ از منِ مہجور شو نثار آنگاہ گو گدائے شہِ ناز ہستش با وقار
قاری کہ بندہ ہست بہ بیخ عظیم ہست از روئے ہر آنچہ گویم ازاں ہم سقیم ہست

از فرطِ انبساط که گل بود بیش ازیں — غم آنچناں فشرد که گردید یاسمیں
در غم رسائیش ز فلک حیست تر زمن — رنج و غم و الم بپیش هموار و رنگیں

نے زندگی بسر شودش نے ز غم فراغ
از سوزشِ درون شده اش سینه داغ داغ

خوش لہجه بلبلے ز گلستانِ خرمی — بودست وقفِ نغمهٔ او گوشِ گازری
ایدون نماند در تنش از خونِ دل نمی — بدتر ز خار خوار شمارندش آدمی

از شش جهت خزانِ قضا سوے او بتاخت
دانم که جانِ زار بلب آمده بباخت

بر وے نگاه بود ترا از کرم مدام — میداشتی رواش بر خویشتن مقام
اے وائے چوں بدر شده از زمرهٔ غلام — بیزار میشوی شنوی از کسش چو نام

در رسمِ بنده پروری ایں شیوه کے رواست
عفو از تو چو بدار بسرش تهمت خطاست

گفتا صبا که اے ز غم و رنج ناتواں — گیرم که از هجومِ الم آمدی بجاں
[illegible] تابِ دم کشیدن و نے طاقتِ فغاں — مفرست قاصدے بجنابش که دلستاں

نازک دماغ هست و ز بس بے نیاز هست
امیدوار باش که خواجه کارساز هست

از گفته اش تپاکِ درون و بیراه شد — صبر و سکون رفیقِ دلم چند گاه شد
چوں سے ماه روز و سے سال ماه شد — یازم بلب فغان و بدل شورِ آه شد
گاے خواجه زودتر خبرم گیر از کرم — ورنه دمے نماند که امید آنطرف برم

دانم که جز درِ تو درے نیست در جهان | یابی دگر چگونه نمائی دگر جهان
هان مالکی بخوان بدرت یا ز در بران | از اختیارِ بنده برون است این همه آن

خود را بدستِ لطفِ تو دادم تو آن بکن
آقا کند هر آنچه که با بنده کُهن

مرثیه

از جانِ دوست تر عزیز مولوی محمد عمر سروی که در ماه ذیقعده سنه ۱۳۴۴ھ وصالش گردید

اے محمد عمر کجا رفتی | بے محمد علی چرا رفتی
بسته بودیم عهدِ یکجائی | از چه بگذاشته مرا رفتی
چه ترا اوفتاد افتاده | سر زدی و برهنه پا رفتی
حالتِ ما نظر نکردی حیف | چشم بردوخته ز ما رفتی

خیمه حیرت از که جویم ہائے
چوں ندانم کجا گرفتی جائے

بود از تو مرا جهان روشن | داشتم از تو چشمِ جان روشن
گه گهے جلوه ها چو یافتمے | دل و جانم شدے ازاں روشن
اینک از شعله هاے ریخ و محن | شد ز چشمم هم آسمان روشن
یک تو بودی که تاب گوهر تو | داشته بود دودمان روشن
تیرگیها ز رفتنت پیداست | کوه غمها فتاده بر سرِ ماست

اے بانشاطت کہ بودی طاق — داشتی خوشدلی و نیک مذاق
باکہ دل بندم از کہ جویم رجا — چوں تو کس نیست در جہانِ وفاق
خوش گذشتی ازیں سرائے محن — در دلِ ما سپردہ داغِ فراق
شرحِ غم چوں کنم کہ نتوانم — وا دفش در نوردِ صد اوراق

ایں چنیں خفتنت نمی بایست
دلِ ما سفتنت نمی بایست

نیست یارا لصبر تا مانم — نے ز جاہت خبر کہ تا رانم
روز و شب از سنانِ رنجِ فراق — دم بدم خوں ز دیدہ افشانم
ایں فشارِ غم و الم تا کے — دیدہ باید کہ میسپرد جانم
غرقِ دریائے فکر تم کہ کنوں — تا چہ سازم کمال حیرانم

خود خبر گیریم ز لطف اگر
ہاں ز قعرِ الم برآرم سر

بے شکے بر امیدِ مالکِ دیں — رہ سپردی بسوئے خلدِ بریں
بر فرازش نبود چوں راہے — راہ بر داشتی بزیر زمیں
بالیقیں یافتی ز مقصد کام — عیش و راحت شدہ ترا بالیں
وز پئے ما کہ ماندہ ایم بہجر — خاست از ہر طرف بجانِ حزیں

آتشِ فرقت سراپا سوز
تیرِ ہجراں بہ نوکِ غم دلدوز

من چہ گویم کہ رفتے خود بملے — دور از دور ساختی چوں جاے

نے ترا رخ کہ سوئے ما آئی — نے مرا تاب تا کشایم پائے
کاش اینک تو عیاں گشتے — تا چہا خستہ ام بہجرت وائے
با صد امیدہائے بہروزی — با تو میگویم ائے بہشت آرائے

کن ز مالک شفاعتم کہ روم
در پئے تو بری ز فکر شوم

از برائے خدا مرا ائے جاں — زود خواہ از عنایت رحماں
تا بہ بزم تو در رسم از سر — ور شکستہ زپا سپر ہجراں
یا بہم آنجا بسر بریم بہ لطف — دور انداختہ غم دوراں
ورنہ ایں رنج و دردِ ہجراں را — نیست جز وصل در جہاں درماں

سالِ وصلت بہجری انگیزم
خون ز چشم کبیدہ ہمی ریزم

۱۳۴۴ھ

مثنوی

در انتباهِ سلطان

اگر شاه خسپد بآرام و ناز — شود بر رعایا شبِ غم دراز
چو داوند قدرت ز فرمان وہی — مکن دل ز دردِ ضعیفان تہی
مپیچ اے زبردست با زیردست — کہ بالائے دستِ تو ہم دست ہست
ترا زورمندی اگر دادہ اند — بپائے دیگران نیز بنہادہ اند
حذر کن ز جور و جفا پیشگی — بدانجا می آرد بد اندیشگی
زمانہ بہر حال خواہد گزشت — گہے بر کسے نایدش باز گشت
رہے رو کہ ہموار و ہم راست ہست — کہ در کجروی فتنہ برخاستہ ست
ترا لطفِ حق ساخت چون تاجدار — ز قاری حق گوے ایں یاد دار
زہے آنکہ سوزد دلش بہرِ خلق — نہ تنہا رود لقمہ اش زیرِ حلق

خنک آنکہ نامِ نکو پرورد
تباہ آنکہ ماند ازو نامِ بد

دیگر ـ در نکوئی با نا اہلاں

نا اہل را حقے بہ نکوئی اگرچہ نیست — نیکی باوہم ست ترا سازگار نیست
گر بشنوی بجوئی ز قاری بگوش نہ — چہ بد چو دیگرے ز تو آید ترا بگوش دہ

سگ را اگر کلوخ زنی خصم جاں شود | ور استخواں دہیش پیِ تو بجاں دود
سگ چیست شیر اگر زتو مالد زباں بپاں | باشند نثار بر قدمت

بر شیر و سگ چہ حصر کہ فولادِ تیز و گرم
زر بر سرش اگر نہی بے شکے ہست نرم

دیگر۔ در نکوہش عالمانِ بے عمل

عالم کہ بے عمل بود او حق شناس نیست | دیں راستوں مگوش کہ محکم اساس نیست
نیکوش ہیں کہ داغ رخ شانِ ملت است | از گوہرش زغیر بما طعن ذلت است
گوسفند ہست عالم اگر قوم را چنیں | آں قوم را چہ حق کہ سرافرازد از زمیں
قارون زجا ہلاں بود بہر ما ضرر | چنداں کز عالمانِ نکوہیدہ سیر

اے کارساز ساز حسن طورِ عالماں
تا طعنہ بما نزند غورِ ظالماں

دیگر۔ در حالات جنگ یونان بہ مردی اتحادیان با ترکان و فتح ترکان

داد مردی داد مصطفےٰ کمال پاشا۔ تاریخی بامش ہست

(مثنوی فراغ کمال)

سمت ۱۹۰۰

جہازو رہ مندی بکن بر کہاں | کہ بر یک نمط می نماند جہاں
یکے کو ترا زور داد کنوں | پے زیر دستاں ہموں ست ہموں

پسندش نباشد جفاے کسے … به نزدش بود کوه کم از خسے

چو بردارد از رهگذر دود را … خورد پشه مغز نمرود را

چو در لشکر دشمن آرد رحیل … به مرغان کشد فیل و اصحاب فیل

به کبر آنکه گردن فرازد به دهر … خورد از قضا سیلی جبر و قهر

نه کس را بود حق که گیرد به زور … ز عاجز پذیرد دعاها و شور

از و ناتوان را توانا بود … به بیچارگان زو امانها بود

چو باور نباشد کشا دیدها … بنا مید بخشید امیدها

به هر طرف بود آوازها … نمانده به ترکان کنون سازها

گسست ست هر تار آنها ز چین … به بهبودی شان خیالے مکن

ز یکسو تکبر ز یکسو دعا … رسیدند در حضرت کبریا

تکبر شده رد دعا شد قبول … که حق عاجزان را ندارد ملول

ز حیرت جهانے است مبهوت بین … که بر آسمان چیره گشته زمین

زہے مصطفے را ہمی مصطفے … کمال از خدا یافت الحق بجا

به نیروے حق بازوان را کشاد … به هر نمط داد مردی بداد

ز یونان برآورد یکسر دمار … معینش بنجواریش گشت خوار

معین را همه صاحبان داد داد … بریدند سر رشتهٔ اتحاد

ز یاری او در شے برتافتند … که احرار را سوے حق یافتند

معین و معاں هر دو حیران شدند … که ترکان بکار شیران شدند

تهرس و سمرنا و انگوره را … نمودند از ظلم دشمن رها

گرفتند در قبضهٔ دستِ خویش — سپس عزم دارند ہر گونه پیش
معان داعیه کرده بود از نخست — که قسطنطنیه شده زار و سست
معینش چو او را مدد در دہد — معان سوے قسطنطنیه جہد
درین ہر دو بودند سازش کناں — که لشکر کشیدند ترکاں بر آں
بقسطنطنیه رسیدند شاد — بایشاں وطن شاد و آباد باد
معین و معاں راست خسراں نصیب — که نصرٌ من الله و فتحٌ قریب
ز لایڈ کرزن بہر صبح و شام — به ترکانِ احرار بود اتہام
که جور و ستم بر مسیحی ز شاں — بہر جا بہر حال باشد رواں
مگر راستبازانِ خود قومِ شاں — نمودند تکذیبِ ایشاں ازاں
که ترکاں بقومِ مسیحی ستم — نکردند گاہے، زیاده نه کم
مسیحی چو قابو گہے یافتند — به ترکاں بروتِ ستم تافتند
فجاء الحق و زہق باطل شده — غلط از جہاں محو و زائل شده
به لایڈ وزارت نمانده بجا — شده قولِ کرزن سراسر ہبا
خدایا بحقِ نبی الورے ق — شہِ ہر دو کون احمدِ مصطفےٰ
باسلامیاں زورِ ایماں بده — بر اعدائے دیں بارِ خسراں بنه
رساں حق بحقدار از فضلِ خویش — بود فضل بر فضل سازی چو بیش
بہجری بود فتح را سال ایں — که بر آسماں گشته طعنِ زمیں ١٣٤٠ھ

مسیحی بود سالِ آں اے فہیم
ز مور است مغلوبِ پیلِ بہیم
١٩٢٢ء

دیگر در مدح سخن

سخن را سرودن خدا را ثنا ست　　　که او پیشکار امورِ خدا ست
بود نعت ہم از ثنایش پدید　　　کہ حضرت خود او را بدل برگزید
ز وصفش بود منقبت ہم عیاں　　　کہ اصحاب و آلش گرفتہ بجاں
ندانم سخن را چہ پایہ بود　　　نہ افلاک او را چو سایہ بود
سخن قلزم و قطرہ اش ہر دو کون　　　سخن از سخن آفریں یافت عون
گراں تا گراں از سخن غلغل ست　　　شنو کن سخن ہست و از وے کل ست
سخن گر نبودے نبودے جہاں　　　سخن کرد پیدا زمین و زماں
سخن انبیا اولیا را نمود　　　عدم از سخن یافت نورِ وجود
سخن آدمی را شرف دادہ است　　　کہ بر دیگراں سکہ بنہادہ است
محمدؐ بدو افصحِ عالم ست　　　بگویم ثنا ہر چہ او را کم ست
شدہ موسیٰؑ از وے کلیم اللہ　　　از و بندہ را تا خدا ہست راہ
از و سرفرازی بنجیاں رسید　　　دو بندہ لبش پیش سحباں رسید
لطیف عنصر او در تنِ عنصری　　　روانِ شریف از پے عسجدی
از و فرخی فرخ آمد بدہر　　　بہ فردوسی از وے چہ پایہ بہر
نظامی بداں صاحب آوازہا　　　برشے کلامش ہمیں غازہا
بہ خاقانی از وے چہ سلطانی است　　　کہ خاقانِ ملکِ سخندانی است
ز لمعانِ او انوری نوریاب　　　ظہیر ظہیر ست در فاریاب

به خیام از فضل داده خیام — ثنائی بدو از ثنا شاد کام

از مولوی معنوی نام یافت — ز خلاق در خلق اکرام یافت

به سعدی حلاوت خدا ساز داد — به حافظ چه گویم چها ساز داد

به خسرو از و خسروی در کلام — به جامی ز صافی عطا کرد جام

به فیضی از و فیضها در رسید — به عرفی از و شهرتے بر مزید

بخواهنده لطفش بود بے نکیر — نظیری ز الطافِ او بے نظیر

به طالب عطا ساخت حسنِ کلام — کلیمِ ابوطالب از وے بکام

به صائب صوابِ کلام از وے است — غنی را غنائے دوام از وے است

ظهورِ ظهوری خداداد از و — غلام علی گشت آزاد از و

به بیدل اگر بیدلی داده است — به غالب چها مقبلی داده است

حزین را از و شد غلط رنجها — ز جودش خوش اندوده گنجها

به احسن که استادِ من بود او — خداداد فطنت برافزود او

به حاذق عطا کرد حذقِ سخن — که حسان شد از نعتِ شاهِ زمن

به قاآنی از وے وفورِ تمیز — عزیزِ جهان شد ز لطفش عزیز

گرامی دکن را گرامی کنون — خدایش ز آفات دارد مصون

سخن را سرایم اگر تا ابد — نیارم که یک گویم او را ز صد

سخن را سرودم سخن سنج را — چگونه نگویم مدیح و ثنا

که تلمیذِ رحمان سخنور بود — اوادانِ سبحان سخنور بود

سخن حکمت است و سخنور حکیم — سخن سنج را هست شانِ عظیم

چو قاری دعا گوے شانی طلب | بایشان ز انعام و الطافِ رب
سخن سنجیِ دلکش و دلربا | ق | دلت را اگر ہست این مدعا

پس ختم کن بر دعا این کلام
ز حق باد بر روحِ ایشان سلام

دیگر مثنوی ناتمام

علت ناتمام ماندن مثنوی این ست کہ آغازِ آں از اصرار حکیم سید محمد ایوب موہانی کردہ شد و موصوف الیہ واقعات دادن را وعدہ کردہ بودند افسوس کہ خود ایشان رحلت فرمودند نہ واقعات میسر آمد نہ مثنوی تمام شد

اے آنکہ توئی انیسِ جانہا | نامت تاجِ سرِ زبانہا
بر مملکتِ قلوب شاہی | بہرِ دلدادگان پناہی
بنیادِ وجود چون نہادی | جان را جاے ز خویش دادی
نقشِ مہ پیکران نمودی | رنگِ دل رفتگان ربودی
رویت در زلفِ شب اگر نیست | بیدار نماے دیدہ ور کیست
از روے سحر نہ چو پیدا | سوے کہ شدہ است چشمہا وا
سروِ قدِ لعبتانِ بےباک | میلِ رہ قست بہر چالاک
از عینکِ خالِ مہ جبینان | سویت نگرند دوربینان

در شوقِ تو غنچه چاک داماں　　در یادِ تو عندلیب نالاں
پروانه بسوخت بر سرِ جمع　　تا شعلهٔ تو نیافت در شمع
ایں خیمهٔ اطلسیں ستاده ت　　ایں فرشِ زمردیں فتاده
ایں شمعِ کواکبِ فروزاں ۲　　گلدستهٔ تو حیات و بے جاں
ایں ساغرِ ماه و جامِ خورشید ۳　　در گردشِ دورہاے جاوید
بهرِ دلبستگیِ ہشیار ۴　　از روزِ الست مست و سرشار
بزمے ترتیب دادهٔ ہاں　　او جز تو نه بیند ایں شنے آں
روے ہمه کس بجانبِ تست　　تخمِ تو بهر زمینِ دل رست
آب ست بشورہا ز شورت　　آتش افروخته بنورت
در کوے تو خاک سر نهاده　　خود را برباد باد داده
اے خامه ز کاه نیستی بیش　　در وادیِ آتشیں مرو پیش
پایاں ایں راه را شده گم　　فرسوده کمیتِ عقل را سم
ایں عقده خرد کشود نتواں　　قطره دریا پیمود نتواں
ذره صد رشته گرچه تابد　　کنهِ خورشید کے بیابد
الله الله شانِ والاش　　یک قطره جهاں ز بحرِ ایماش
ناکرده عمل بعلمش اندر　　پدکردهٔ ما بحلمش اندر
ناگفته سخن جز او که داند　　در خامه حروف و لفظ خواند
در پردهٔ جلوہا نشسته　　بر خویش درِ خیال بسته
نرگس همه چشم گشته سویش　　گل گوش شده بگفتگویش

سوسن همه تن زبانِ ذکرست   سنبل ز پیچ و خمِ فکرست
اما ز آتش زدہ ہم و ادراک   بیرون و گواہ ما عرفناک
بخشندہ بدعا دلِ حزیں گوش   دریاے عطاے اوست در جوش

مناجات

اے مرہمِ زخمِ سینہ ریشاں   وے چارۂ رنجِ دردکیشاں
دل دہ کہ ز آرزو گریزد   پائے کہ ز کوے تو نخیزد
چشمم رشکِ دجیحے خوں ساز   در سینہ بدہ ز سوزہا ساز
اشکم چو شرابِ ناب گرداں   دل تا جگرم کباب گرداں
در پہلوے جاں سپوز خنجر   نہ بر سرِ دل ز تیغت افسر
افسانہ شود ز شیونم غم   دیوانہ شود جنوں چو نالم
بخشیدۂ گوے سر چو مارا   چوگانش عطا بکن ز سودا
بر مرکبِ عشق کن سوارم   تا وادیِ عقل پس گزارم
زانِ دلِ من کمندم افگن   بندِ دوئیم تمام بشکن
بے خود بخودم نماے راہے   نایم ز برت بخویش گاہے
از تیغِ تو دلفگار باشم   در دیدۂ خلق خوار باشم
وز ہر کہ دریں فضاے بینم   جز تو نہ بدل دگر گزینم
بشکن و ز دیدہ نوکِ صد خار   گر غیرِ ترا بخود دہد بار
از بادۂ عشق مستیم دہ   در نیستیم تو ہستیم دہ

بر دوختہ ام نظر بہ رحمت — جامے بہ من از مے محبت
تا جوششِ دل کمال یابد — روئے سخنم جمال یابد
ہر حرف کہ چہرہ بر کشاید — از راہِ دو دیدہ دل رباید
چندانکہ بود کلام شیریں — حظے بخشد بہ قلبِ غمگیں
در بارگہت شفیع آرم — کار خود را بدو سپارم

نعتِ سرورِ کائنات

سلطانِ جہاں جنابِ احمدؐ — سردارِ جہانیاں محمدؐ
مکی مدنی و شاہِ کونین — اورنگ نشینِ قابَ قوسین
از باغِ وجود اولین گل — مختارِ خدا و سیدِ کل
یکتا گہرے ز بحرِ تخلیق — اعلیٰ ثمرے ز چرخِ تحقیق
بسم اللہِ دفترِ نبوت — ہم ختمِ رسالۂ رسالت
مقصود و مرادِ آفرینش — منظورِ نگاہِ عقل و بینش
اکسیرِ مسِ قلوبِ عالم — از آدم و فخرِ جانِ آدم
قبلہ پئے طاعتِ جہانہا — کعبہ ز پئے قلوبِ جانہا
مسجودِ ملک بروزِ اول — پیش از ہمہ کاملیں مکمل
از بہرِ جہاں ستارۂ بخت — در روزِ نشور صاحبِ تخت
تسکین دہِ تشنگانِ محشر — ساقیِ شرابِ حوضِ کوثر
از درجِ صفا دُرِ یتیمے — وز برجِ ہدیٰ مہِ قدیمے

مہرِ عجم و مہِ عرب ہم — خاکِ درش افسرِ کے و جم
نورِ رخِ دین و قلبِ ایماں — سوزِ دل و جانِ پاکبازاں

معراج شریف

روح القدس از جنابِ رحمت — آورد شبے نویدِ وصلت
شب بود کہ بود صبحِ امید — نوروز بر آں نثار و ہم عید
شب بود کہ رشکِ بار روز بودہ — گوے از شبِ قدر در ربودہ
آں شب بسرائے امِّ ہانی رض — بود آں شہِ ملک کاروانی
جبرئیل براق در رساندش — پیغامِ وصالِ یار خواندش
برخاست و بر نشست و برفت — بیروں زدہ خیمہ اش ازیں ہفت
از فرش نشد ز عرش بگذشت — جایش بمکانِ لامکاں گشت
برتر ز قیاس و وہم سیرش — با او نرسید ہیچ غیرش
در خلوتِ خاص شد سرافراز — از خلعتِ محرمیتِ راز
بشنید صداے دلگدازے — بے صوت و حروف جاں نوازے
کحلِ ما زاغ در کشیدہ — دید آنچہ کسے گہے ندیدہ
گشتہ چو نثار نقدِ رحمت — باخویش فشاند ہم براست
زانجا سوے خانۂ خود آمد — گر یک شدہ باز پس صدا آمد

برق از شد و آمدش بآزرم
جنباں زنجیر و بسترش گرم

منقبت

از حضرتِ حق بود فراواں / رحمت برکت سلام رضواں

بر آل و صحابهٔ پاکِ امجاد / کشتیِ نجات و نجمِ ارشاد

کز بازوئے جہد و کوششِ شاں / قوت اسلام را نمایاں

جانہا بر دینِ حق فشاندند / بس توسنِ سعی پیش راندند

تا نورِ ہدےٰ ز غرب تا شرق / رخشید و رسید تیز از برق

اے مالکِ ملکِ لایزالی / زیشان دلِ ما بود نہ خالی

خواہیم بصدق و سوز ایشاں / مارا در گیر و کن ز خویشاں

بندیم بذکرِ شاں زباں را / بر کلمهٔ حق دہیم جاں را

تا دامنِ شاں وصول از دست / دعوت از ما قبول از تست

خطاب بساقی

اے ساقیِ خوش ادا نگاہے / از گوشهٔ چشم گاہ گاہے

دیر ست کہ خوگرِ عطائیم / بر سنگِ درِ تو جبہہ سائیم

دستم در گیر و کن مداوا / دردے در دل شدہ ست پیدا

گیرم کہ چو من بسے ترا ہست / چوں تو دگرم بگو کجا ہست

رانی چو ز در مرا کہ خواند / از تشنگیِ دلم کہ داند

گردم گردِ سرِ تو ساقی / چستی بدلم رسان و چاقی

آں ساغرِ مے بدہ کہ از خویش
بیگانگیم شود ز حد بیش

دیوانگی است فکرِ دنیا
فرزانگیم بدہ ز صہبا

رنج و خوشیم یکے نماید
گردِ کلفت ز دل زداید

فکرِ فرد اخیالِ دی را
جائے ندہم بخاطر اصلا

گل چہرہ زند ز داغِ سینہ
بلبل از من برد خزینہ

ایں نقدِ نفس بود غنیمت
در شغلِ مدامِ جامِ الفت

در دہ مے تند و تیز ساقی
نہ شیشہ و خم بریز ساقی

تا گیرم ازیں و آں دلِ خود
دانم از دہر نیک نے بد

جم ماند دریں جہاں نہ جامش
مے داشتہ ہست زندہ نامش

کے گفت تواں کہ کے شدہ کے
نامش روشن ہنوز از مے

دارم امید از تو ساقی
کن لطف ہر آنچہ ہست باقی

تا دفترِ عقل پاک شویم
یک نکتہ ز عشق فاش گویم

در بیانِ مسکنِ عاشق و معشوق

در ملکِ اودہ موہان جائے ست
گوئی ز بہشت خوش سرائے ست

خوش منظر و با فضا و پر نور
ہر ذرہ او ست روکشِ حور

خود آب و ہوائے او ہمہ حسن
وز آتش و خاکِ او چہ حسن

ہم عشق وطن گرفتہ آنجا
مجنوں آنجا بود کہ لیلیٰ

یکجا شدہ حسن و عشق را رنگ
دلتنگ کسے کسے دہن تنگ

رخسارِ یکے است ارغوانی / رنگِ دگرے است زعفرانی،
قدّے چو الف کشیدہ و راست / محشر ز خرامِ ناز برپاست
بالائے کسے خمیدہ از غم / ربطے چو کمان و تیر باہم
ایں سوئے خودش بجاں کشیدہ / زآغوشِ وے آں چو دل رمیدہ
افسانۂ نادرے از انجا / خواہم کہ کنم بہ نظم انشا
ہاں ساقیِ مہرباں یکے جام / کآغازِ مرا بہ تست انجام

آغاز داستان

ناوردہ دروغ درمیانہ / پیشینہ خواندند ایں فسانہ،
مردے ز موبہان ہست خوشرو / خوش سیرت و با مذاق و خوش گو
مردے کہ خمیرش از محبت / آب و گلِ طینتش ز الفت
ریحانِ جوانیش نمودار / غیرت دہِ مہر و مہ دو رخسار
عالم فاضل شریف زادہ / از پیچ و خم زمانہ سادہ
سینہ گنجینۂ معارف / ہرگونہ نفور از معارف
سر ہست ز عقل و نقل سیرے / دل ہست کہ ہست شرزہ شیرے
حسنِ مردانہ در سراپا / یک با دگرے مناسب اعضا
ہر کس کہ بدو نظر گمارد / حسنش بدلش اثر گزارد
خلقش دلہا کشد بسویش / ہر کس گرویدۂ بخویش
طورش طورِ خجستہ خویاں / غورش غورِ حبیب جویاں
ہر آنچہ دریں فضائے بیند / از حق مظہر دلش گزیند

مولوی عبدالرزاق صاحب گورکھپوری ڈپٹی کلکٹر که از غازیپور به بجنور تبدیل شدند جلسهٔ رخصتی خودشان در سیدپور بانتظام مولوی محمد فصیح صاحب تحصیلدار بتاریخ بست و پنجم اکتوبر ۱۹۱۹ء منعقد شد

اندران جلسه این نظم خوانده شد

مولوی عبدالرزاق انتخاب روزگار   عاقل باعقل و همت حاکم نصفت شعار
بود غازیپور را ڈپٹی کلکٹر چند سال   داد داد داد باخود داری و عز و وقار
حق شناس انصاف او در طبقه ها فرقے نساخت   همچنان بوده صغار او را که بود او را کبار
مجرم از پے کیفر کردار را کرده یقین   غیر مجرم مطمئن از عدل او بر زینهار
دشمنانش خائف از وے لیک و در درگزر   دوستان را جان نثار او با هزاران اعتبار
افسرانش را بهر کارے بدانش اعتماد   زیر دستانش بپامردی او جوان کار
نے کسے را بے سبب زحمت رسانیده گهے   نے کسے را بے حقے بخشیده بیجا افتخار
مبلغ فصل خصوماتش چه باو است حق   کثرت کارش کشایش میدهد جائے فشار
الغرض در گوهرش انسانیت راجوهرست   آنقدر کان هیچکس را در نیابد در شمار
ایدرا ورا اے فلک از ما چرا خواهی جدا   میکنی دلهائے ما از رنج هجران سوگوار
گرچه میدانیم کاین باشد بحکم گورنمنٹ   هست اشارت از تو هم گز ناولت اهست خار
خیر بر ما هرچه خواهی کن که مجبوریم ما   لیک دست نحس از ممدوح ما کوتاه دار
ورنه خیرے نیست بهر جان تو اے آسمان   نیک بین جمیعم با تیغ دعائے استوار

بس کن اے قاری ہراساں تا نمائی ہیچ را — بیں بچشمانش کہ از سیارگاں است انتشار
ہاں مخاطب شو بسوے حضرتِ ممدوحِ خویش — کاے محاسن را تو مجموعہ ز فضلِ کردگار
ذاتِ تو آمد ز توصیف و ثنائے ما بروں — حصرِ آں کے می تواند خامۂ مدحت نگار
قاری از طرفِ خود و از طرفِ جملہ حاضریں — حفظ و امنِ جان و مالت خواہد از پروردگار
ہم ہمی جوید ز آب و رنگِ لطفِ ذو المنن — تا گلستانِ امیدت را بود دائم بہار
ما امیدواریم یارا چوں بمنعِ رفتنت — خیر بادِ تو ہمی گوئیم با قلبِ فگار
یادِ تو باشد دلِ ما را چو نقشے کالحجر — یاد اگر داری غریباں را نباشد ننگ و عار
بانیانِ جلسہ را ہم شکریہ قاری بگو — کز نفوسِ شاں شدہ ایں بزم خوشتر خوشگوار
خاص از ایشاں نیکدل نیکو سیر آمد فصیح — کاں ز اہلِ سیدپور اینک بود تحصیلدار

خط بنام مولوی محمد عمر صاحب سرلوی وکیل سیدپور در ۱۹۱۸ء

اے آنکہ شفقت را ہر آں بیش شانے — یابم اگر بپایت ریزم ہزار جانے
از اسٹیشن رسیدی با وصفِ تنگ وقتے — از بہرِ دیدنِ من در اندکے زمانے
اینجا یہ شفقت را کانرا نہ انتہائے — کفر است اگر نگویم در جود داستانے
کج مج بیانِ چہ ہستم شکرانہ اش چہ گویم — اندر خورِ ادائش یابم کجا زبانے
نایافتہ سواری برپا تو رہ سپردی — ایں ضعفِ پیریِ تو دیں ہیچ ناگہانے
از شومیِ نصیبم ہیہات زحمتت شد — شد وقتِ ریل و خوردی از فکر ہا سنانے
گویم اگر کہ کردی ناحق قدوم رنجہ — ترسم کہ خردہ گیری در حقِ ایں گمانے
للہ وہ خبر از حالتت کہ چون است — دل خیر راست جویاں جانم گرانے

از آنکہ ہر زمانے رحمے بحال مایاں	بادا بجان پاکت صد امن و ہم امانے

قاری شفیع و فتن - اسم شریفت آگو
صافی دعائے طول عمرے و شفائے جانے

نیاز نامہ بجناب مستطاب نواب صدر یار جنگ مولوی محمد حبیب الرحمن خان صاحب شروانی - در سنہ ۱۹۳۸ء

پیش کسیکہ آمد مستغنی از ثنا ہا	عرضہ دہم سلام و گویم پس از دعا ہا
کاے خواجہ یادت آمد چوں مستمند پیریں	از روئے فرط لطفت صد گونہ جان شیریں
اے وہ بیاد بندہ را تا چہا فزودی	خود تو بچشم ما را پیغامبر نمودی
پیغمبر تو ایں ہم پیغام در رسانده	کاں ناظم یگانہ از من کلام خوانده
کالائے ہیچ نذر سلطاں - گدا چہ سازد	بیچارہ بر بساط ناکارہ اش چہ نازد
اما کجاست یارا از حکم سرکشی را	فرماں بری ز بندہ سرمایہ سرخوشی را
ز اصناف نظم چیزے بر دل پیشت آرم	در لطف عالی تو اصلاح امیدوارم
خورشید چوں نگاہے از مہر بر فروزد	ذرہ برقص آید صد بارہ شکر توزد
اما ز صد ہزاراں یک شکر کے تواند	گرچہ زبان حالی خود تیز تیز راند
حالا رجا ز خواجہ ایں ہم بود رہی را	در کار بندہ آرد الطاف خسروی را
دُر ہائے بحر معنی کاں در خزینہ دارد	در دامن دو چشم چیزے ازاں گزارد

ایں لطف دیگرے را ہم شکر ہا بگویم
اقبال و عمر خواجہ بیش از خدا بجویم

قطعہ بدیع سال حج مولانا سید سلیمان اشرف

۱۳۴۶ھ

چو سید سلیمان اشرف زحج — مشرف شدہ شرف بر شرف یافت
سپس رنگ از شرف طیبہ گرفت — چو بر عتبۂ جانِ جاں ظرف یافت
رفاقت بہ مام و بہ اہلیہ ساخت — بخود ہر دو را بہترین حرف یافت
چو باز آمدند اہلیہ شد بہ خلد — دگر چند ازیں سانحہ صرف یافت
مگر کار بگرفت از صبر و شکر — چہا مایہ عالی زحق ظرف یافت

بہ ہجری ز قاری شنو سال حج
بلے سید ما زحج شرف یافت
۱۳۴۶

تواریخ سالِ وفات

بزرگان و عزیزان بطور یادگار

قطعہ سالِ رحلت حکیم محمد اسحٰق موہانی از محمد علی قاری

۱۸۸۶ء

سید، عالم، فہیم، دانا، شاعر ذو الفضل و کریم و جانِ طب و حکمت
موہانی و نامِ او محمد اسحٰق حاذق متخلص و جہانِ جودت
نثرش چو لآلیِ معانی منظوم نظمش چو نجوم در سمائے شہرت
تا چاردہ سال اندریں غازی پور بودش بعلاجِ عام جلوت خلوت
خواندے حسانِ ہند او را عالم بودست چو والہِ مدیحِ حضرت
بربست چو رخت زیں جہانِ فانی وا ما شدہ مبتلاے درد و کلفت

تاریخ وصالِ او بگفتا قاری
حسان برسید در جنابِ رحمت

۱۳۰۳ھ

مرثیهٔ مولانا محمد عبدالحی صاحب انصاری لکھنوی

چیست یارب که هر سمت از آه و ناله
ابر غم برق الم هست محیط دوران

بر سر روز ز رنج ست سیه چادر شب
در دل شب زده غم شعله ز شمع سوزان

کرده تاراج ز سر سلطنت سور و سرور
سکّه بر مملکت دل زده یاس و حرمان

گل شادی و خوشی رفته بباد اندوه
نیست اندر چمن دهر بجز باد خزان

نور علم و عمل از روی جهان شد کافور
ظلمت گمرهی و جهل بشد قیر فشان

بعقاید باصول و بحدیث و تفسیر
سخت تر گشته همه عقدهٔ سهل و آسان

شاهد وعظ برخ برقع مصحف بگرفت
منبر و گنبد مسجد شده وقف هجران

هیئت و هندسه را نقش ز کرسی افتاد
حکمت و فلسفه را مانده نه در دهر نشان

در سلک ریاضی شده بی ربط بهم
رشته بگسیخته صد حیف همه را ز میان

صرف و نحو و ادب و علم سیر و علم کلام
شده برباد خرابی چو حواس حیران

قدری چند ز الفاظ نهی گیر ورق
مانده در رفته بغارت در معنی و بیان

انتشاری چو بقلب آمده بیش از حاشش
دل بشورید که این مایه فساد و طغیان

هست از رحلت نقاد نقود حکمت
در شهوار ز گنجینهٔ علم و عرفان

درة التاج سر شهرت نام اب وحید
از فرنگی محل لکهنو درج امان

چه فرنگی محل آن معدن هر فضل و کمال
هند را هست بدو نازش عزت شایان

که درو درة و نقاد هنر عبدالحی
کابر و یاقت ازو جوهر دانش را کان

بود از مطلع انصار وکاے انور
همه رفعت قدرش همه عظمت شان

مشرقش آمده بانداشده صبحش روشن — مغربش گشته اوده شام هر اندیشش ازان

همچو آبائے کرامش بسر انگشت علوم — کرد صیقل که مجلّا شده آئینهٔ جان

نائب و وارثِ علمِ نبوی بود که بود — حافظ و عالمِ تفسیر و حدیث و قرآن

هم شرف یاب بسه حج و زیارات شده — همه ذوقِ خلوص و همه شوقِ جنان

حیدرآباد دکن بعدِ وصالِ پدرش — زینت از نصب دو تالیفش بگرفته چو جنان

خوبیِ ظاهر و باطن بشمردن او را — جادهٔ هست که پایانش نیابد بگمان

مختصر این که چهل سال سنینِ عمرش — نه رسیده و رسیده بکمالِ انسان

صاف جوینده چو با این همه تعداد سنین — سی و نه بیت شمارند ز سر تا پایان

گرچه ز اولاد بجز دخترکے نیست کسش — حافظ و ناصر او باد خدائے رحمان

لیک بگذاشته از حد حساب افزون تر — یادگاران ز تصانیف و هم از شاگردان

باعثِ ظاهرِ رحلت بشدش علتِ صرع — کز یکے سال سرش بود ازان رنجِ گران

لیک گویند که مسحور ازین عالم رفت — عالم الغیب بداند که شده هائے پنهان

بود آخر ز شبِ سلخِ ربیع الاوّل — که ازین دارِ خزان رفته بباغِ رضوان

دهر غرقابِ فنا آمدے از موجِ سرشک — گر نه بد داشتے آن زالبحرش شور و فغان

از دحامیکه بهپایِ نعشش بوده — بیش بوده ز نجومِ فلک ریگِ روان

چارشنبه بگلستانِ جنابِ انور — بزمین و رشده آن غیرتِ سرو بستان

کرد فادی چو بتاریخ وصالش فکرے — چار مصراع دلش گفت دو بیت جنان

عیسوی ز اول و هجری ز دوم پیدا شد — سمت از چارم و فصل ز سوم گشته عیان

متصل جانِ گرامی ز تنِ عالم رفت — نقل بُد از پیحِ ظهورے شده از جسم جهان

١٨٨٦ع — ١٣٠٣ھ

ماهِ اوجِ شرف و علم بشد پنهان حیف مهرِ برجِ خبر و هنر شد ای وا نهان

سنه ۱۲۹۴ فصلی سمت ۱۹۴۳

بس کن ای خامه که شد چاک جگر و دل پرخون از سحر شب ز شفق شام شنیدست چه بیان

هان دعا کن که خدایاش به بزم انعام

بادهٔ الطف دیدار دهد تا بیک چشیان

نوحهٔ دردناک سال وصال قدوة آگهی جناب مولوی محمد عبدالرزاق صاحب انصاری لکهنوی

سمت ۱۹۴۶

از اہل اندوه محمد علی قاری حنفی صدیقی سردیوی

سنه ۱۲۹۷ فصلی

مولوی عبدالرزاق آنکه شیخ عصر بود اندرین دور زمان همچون جنید و بایزید

حافظ قرآن و عالم بود هم خیر العمل لکهنو را فخر و عزت دین و ملت را عمید

در نسب انصار حضرت بود آن فرخنده پی در حساب ابجد ز اول قفل معنی را کلید

منبع البحرین خواندن آمده او را بجا چون از و بحر شریعت هم طریقت شد پدید

مجمع البحرین هم گفتن پیش آمد روا منتهای بحر دین فقر بوده آن سعید

مشتعل از انوار حق رهبر ز شوق دل به پیش داشت در راهِ سلوک آن واصل رب مجید

بند و بست دو باطن از جنابش آن چنان کز مریدانش گریزان شد رمان دیو مرید

خرق عادتها که سر زد از نهاد پاک او در شمارش عقل و ادراک و خرد گیرد بلید

شمه‌ای زین است کاندر مقبره پهلوی شیخ با همه تنگی جا اندر فراخی آرمید

داشت از بدو شعورش انتقالے ہر زماں
کز خودی بگذشتہ و رنگ فنافی الشیخ دید

وز فنافی الشیخ آمد در فنافی المصطفےٰ
وز فنافی المصطفےٰ جام فنافی اللہ کشید

بست و پنجم از صفر روز دو شنبہ چاشت گاہ
چوں فنا گشتہ مکمل در بقا بخود دوید

سالِ وصلش جست چوں قادری سروشِ غیب گفت
از فنافی اللہ شد و اندر بقا باللہ رسید

سنہ ۱۳۰۷ھ

مرثیہ حضرت مولانا شاہ نظام الدین حسین صاحب بریلوی

ریزد زمیں بہ دستِ الم خاک بر سرش
بارد سما ز چشم نجوم اشک بر زمیں

رفت از خزانِ رنج گلِ خرمی بباد
خارِ الم بباغِ قلوب ست جاگزیں

از رنگِ رنج و درد و غم و ہم جانگزا
خود چہرۂ زمانہ شدہ چہرۂ غمیں

نام و نشاں نماند ز سور و سرورِ دہر
سرتا بپاست بزم جہاں صورتِ حزیں

روئے جہاں کہ بود گلِ تر ز انبساط
رنگش ز غم پرید کہ گردید یاسمیں

سرتاسرست درہمی و برہمی بدہر
رفتہ مگر نظام جہاں یا نظامِ دیں

آں معدنِ تصوف و آں مخزنِ علوم
واں منبعِ فضائل و آں بہترِ بہیں

گنجینۂ ہدایت و ارشاد بہرِ خلق
از فخرِ دیں نیاز گرفت از نیاز دیں

ممتاز گشت بالقبِ تاج الاولیا
آں سرورِ زمانہ و آں مہترِ مہیں

در ہر دو خانوادۂ چشتی و قادری
میداشت رہبری و ہدایت بسالکیں

دستے کہ بند گشت بتش شدہ دراز — تا دامنِ عنایتِ پیغمبرِ امیں
یوم الخمیس روزِ نخست از مہِ صیام — چوں سہ نواخت گشت قیامت بما قریں
کز ما بریدہ شد بجنابِ حضورِ حق — وز ہجرِ او شدیم بخاکِ الم دفیں
درہم شکست سلسلۂ معرفت تمام — از ما کنارہ کرد چو آں شاہِ عارفیں
بودہ بریلی از پئے آں مہرِ اعتلا — خوش مطلعے کہ ہائے شدہ مغربش ہمیں

لہٗ بانسی بریلی ۱۲

کردم چو فکرِ سالِ وصالش سروش گفت
اندر فضائے رحمتِ حق آمدہ مکیں

۱۳۲۲ھ

قادری ست گرچہ کامِ دل از زہرِ رنج تلخ — تریاکِ آں خوش ست گوارا ز انگبیں
یعنی کہ جائے حضرتِ ممدوح بودہ اند — گشتہ ز دستِ رحمتِ حق نیک جانشیں
زندہ ست دینِ فیضِ شیخ احمد بذاتِ او — مشہور در زمانہ از ینجاست محی دیں
دورم بصورت ارچہ من از آستانہ اش — بر عتبہ اش بود بحقیقت مرا جبیں

فیضانِ اوست عام چو آبائے او بخلق
بادا مدام حفظ و امانِ حقش معیں

قطعۂ سالِ وصالِ شاہ محی الدین احمد سجادہ نشین خانقاہِ نیازیہ نظامیہ بریلی

شاہ محی الدین احمد جانشینِ نیکواں — ہمچو مہر و ماہ روز و شب ضیا بخشِ جہاں
بود بر سجادۂ شاہِ نظام الدین حسین — در بریلی و بہر سو نورِ فیضش ضو فشاں

هر کہ دستِ خود بدستش داد دستش شد دراز آمد امانِ جنابِ سیدِ ہر انس و جاں
از خفا پردہ بروئے حسنِ باطن داشتہ کز ہجومِ غیر وقتِ او نہ گردد رائگاں
ہاں بخاصاں وا دے آں جلوہ کہ جانِ شرح بود کیفِ آں لذت نداند جز قلوبِ طالباں
در دو شنبہ شب بہ بست و ہفتم از اول ربیع بود اندر عرسِ شاہ منتقل آں شاہِ زماں
بہرِ نامِ شاہ منتقل آمدہ اول چراغ زاں سپس آمد علی گشتہ ازاں روشن رواں
گرم آمد محفل از کیفِ سرود و نغمہ ہا شاہِ ما اندر سماعِ خاص با ذوقِ جہاں
حکم با قوال دادہ ایں کہ ہاں نغمہ زند زاں غزل کاں زا بود ایں مطلعِ راحت نشاں

باشد ایمانِ مسلماں مصحفِ روئے علی
سجدہ گاہِ ماست محرابِ دو ابروئے علی

چوں نبودہ ایں غزل قوال را در ضبطِ یاد با ادب اندر حضورش پیش کردہ عذرِ آں
پس نمود ارشاد با ہمشیرزادِ خویشتن کاں ظہور اللہ شاہ است اہلِ دل در سلکِ آں
گشت از و تکرارِ آں مطلع بالحانِ لطیف مصرعِ ثانی خود او ہم خواند چوں سجدہ کناں
آمدہ در سجدہ پیغامِ وصالِ دلربا ش گشتہ بیخود ساختہ جاں را نثارِ جانِ جاں
در رسید اندر حریمِ خاص قربِ لم یزل داشت فکرت بہرِ وصلت شد نصیبش در زماں
روشن او را جان و دل از وصلِ جاناں شد مگر تیرہ از ہجرانِ او ما را زمین و آسماں
قطعۂ تاریخِ وصلش شاعرانِ ذی کمال گفتہ باشند آنکہ باشد دل پذیر و دلستاں
خالِ زادِ من عزیزم شاہ قطب الدین حسین[1] کرد مجبورم کہ گویم گرچہ ام کج مج بیاں

---

[1] ساکن شہر غازی پور محلہ شاہی پورہ ۱۲

قطعه گفتم خواستم چوں مصرع سال از سروش کاں مددگارست اندر فکر صعب شاعراں
گفت اے قادری ہجری سال وصل او بگو
جائے او جائے سکون کانزا نثار آمد جناں
۱۳۲۳ھ

داستانِ رنج و غم را چوں نباشد انتہا واجب آمد ایں کہ پیچم سوئے خوشحالی زباں
جانشینِ او بحکمِ حق عزیز او شدہ است ہست پورِ دخترش خورشید ہیچ دودماں
نام ہم او را عزیز اما حضور و ما ہمہ از محبت و ز ادب ضم می کنیمش بر میاں
کار اجدادش خدایا در سلوک از وے بگیر
تا دماں ہموارہ او را دار با امن و اماں

قطعہ سالِ آوانِ وصال جناب مولانا حکیم مولوی محمد عبد العلیم صاحب آسی
۱۳۳۵ھ

از دلِ ملول محمد علی قادری حنفی صدیقی سرلوی
۱۳۳۵ھ

حیات ستودہ جناب مولانا عبد العلیم
۱۳۳۵ھ

حضرتِ مولائے ما عبد العلیم سرگروہِ اصفیا و اتقیا
در طریقت با شریعت ہمنفس مجمع البحرینش ار خوانم بجا

علمِ ظاهر علمِ باطن هر دو را　　سینهٔ صافیِ او گردید جا
هر که دستِ خود بدستش داد یافت　　دامنِ مشکل‌کشا - خیر الوریٰ
هست او را سلسلهٔ حسن حسین　　زورِ شیطاں اندر آنجا نارسا
رنگِ کتماں آں چناں بر چهره بست　　چشمِ ظاهر بیں نه فهمید سش خفا
درحقیقت نیّرے اعظم به ضو　　لیک خود را می‌نمودے چوں سُها
نثر و نظمش را سرودن مشکل ست　　بهرِ آں دل باید و فهم و ذکا
خوانمش دُرِّ مواعظ ریخته　　دانمش سلکِ لآلیِ هدیٰ
فی المثل ملکِ سخن را گر کسے　　شد پیمبر یا کسے آں را خدا
ق برتر او را شد مقام از این و آں　　خود کلامِ او بریں دعویٰ گوا
روز افزونش ترقی داشته　　گفته اشش در چاپ دادن ناروا
اندریں فن هست اوستادِ سخن　　مولوی شمشاد عرشِ اعتلا
پیشِ او زانوئے شاگردی نهاد　　با همه اوستادیٔ شانِ علا
از همیں در یاب کو را مرتبت　　در سخن بود ست برتر تا کجا
گشت یک چند از پے اسقامِ تن　　چاره سازِ خلق با دستِ شفا
شد مسِ املائے یارا زاں چنیں　　یک نگاهش غیرتِ صد کیمیا
خاندانش در سکندرپور[1] هست　　هر یکے از شاں چو دُرِّ با بها
یافت غازی پور از وے صد شرف　　واد فرواڈ[2] بهره از لطفش ضیا
خُلقِ او مرآتِ خُلقِ احمدی　　هر یکے بر خُلقِ او از جاں فدا

---

[1] قریه ایست در ضلع بلیا ۱۲　　[2] قریه ایست در ضلع بنارس ۱۲

شفقتش از بهرِ خلق الله عام — در حقِ هر کس باخلاصش دعا
وین کمالش بین که با هر یک بخود — بیش از دیگر شمارد لطفها
رحم مستولی چنان بر قلبِ پاک — عفو بهرِ ما مقدم از خطا
هر کرا چون عمر آمد تا نود — رفت همت سست گردیده قوی
هان اگر نیروے باطن یارِ اوست — حالِ او از دیگران باشد جدا
حالتِ مولائے ما بوده همیں — از کبر هر چند مانده هر دو پا
در رشیدی خانقاهِ جون پور — صبح اگر کرده بهمن تیره مسا
تولیت بر جائدادِ خانقاه — داشت والحق می نمودے حق ادا
پیش کشش از هر کسے ممنوع داشت — بند در دستش نسازد دست تا
عرسِ تاریخیِ اسلافِ بزرگ — با طریقِ نیک کردے بے ریا
بهرِ آن شیرینیِ بازار رد — داشت بر خرمائے شسته اکتفا
یا بحلوائے که بودے هر نمط — طیب و طاهر ز شکوکاتِ ما
بر منِ بے مایه اش الطافِ خاص — نے درین شصتم ز هنگامِ صبا
نورِ عینِ من محمد بو الحسن — تا ز حضرت یافته در دل انجلا
از ارادت مندیِ او آن جناب — با دعاها می نشستے مدحت سرا
وز عزیزانش گزین حافظ فرید[1] — بهرِ خودشان بود کیفیت فزا
مست و بیخود می شدے بر خوانیش — می شنید از وے کلامِ دل ربا
گاه گاهش کرد این خدمت شعیب — می کشد خوشش لحیه اش و نهاز جا

---

[1] ساکن بازید پور ضلع غازی پور ۱۲

خادمش حافظ نبی بخش آنکه بود خدمتش را نیک کرده حق ادا

بود احمد خان زمینی در عطاش آسمانی خان شده اے واه وا

برکت الله و فیض الله عظیم بدر عالم این کسان را چار تا

بوده در افراد حضار حضور بیشتر ممتاز بے چون و چرا

بدر عالم را جدا ز ایشان هم ست نسبتے با روز گفتن مادرسے

آن چنان حضرت باو میداشت لطف کز محبت خواندے او را بدروا[له]

گرچه ز اولادش بجز یک بوده نیست بنت بنتش وادریغا حسرتا

باد از چشم حوادث بهر او حافظ و ناصر جناب کبریا

لیک از اولاد دیگرش پیداست یک جهان و زیشان نباشد تنها

باقیات صالحات ایشان بوند تا قضا باشد باین ارض و سما

چون دوم روز از جمادی نخست یوم یکشنبه گرفته ظهر را

در هوائے وصل کامل آن جناب زین فنا جا شد بایوان بقا

این وصالش انتقال آخر ست ورنه گردید انتقالش تا کجا

کز خودی اندر فنا فی الشیخ شد شد از آنجا در فنا فی المصطفی

شد فنا فی الله را فائز سبیل گشت چون هرگونه تکمیل فنا

سال وصلش قادری از ملهم شنفت

باقیا بالله شد آخر دائما

۱۳۳۵ھ

آسمان میخواست تا او را برند جائے دیگر وان بیارید بلا

له نفحات بدر عالم ۱۲

جانِ ما قربان کہ حضرت خود لیست ۔ چرخ را ایں رخنۂ جا تہا گزا

اعنی اینجا ماند و ما ایمن شدیم ۔ از سہام جور چرخِ پر جفا

ہست نورالدین پورہ قطعۂ ۔ چوں دلِ ما شہر غازی پور را

شاہ معصوم آں کہ شیخِ عصر بود ۔ بود آنجا ہست آنجا حبذا

ظاہری و باطنی الطافِ او ۔ عام بر ما خاص بر مولائے ما

از زمینداری او اولادِ او ۔ نیکوانِ با صفا و خوش لقا

وقف فرمودند حالی بیدریغ ۔ بہرِ آرامش زمین دلکشا

بلکہ از ظاہر زباطن گشتہ است ۔ بہر ما از خوانِ الطافش صلا

می رسیم و بہرہ خاطر خواہِ ماست ۔ نیست آنجا بس بود گیر و بیا

آنکہ سبحان اللہ ہست او عزیز ۔ کز دعائش دیدہ این خلقت سرا

والد و شیدائے حضرت واہمش ۔ روضہ اش را ریختہ طرح بنا

گفتہ اش را نیز عزم جمع کرد ۔ جانِ او را صد دعا بعد از ثنا

سعی او موفور و ہم مشکور باد ۔ ہم نصیبش باد نیکو تر جزا

تولیت را گرچہ او نکشود راز ۔ چند کس گویند لیکن بر ملا

از پئے شاہد علی اہل آں ۔ انتخابے ساختہ بود آں فتا

باید اینک تا قبولِ آں کنند ۔ دستِ شاہد را سپارند ایں لوا

کارساز او را دہد توفیق نیک ۔ آید از وے آنچہ دارد ہمتش رجا

لہ رئیس گورکھپور ۱۲ سلہ رئیس گورکھپور ۱۲

قادری اورا جانشینی بست سال
بہرِ ماشاہد بجا لیش تنکا

۱۳۳۵ھ

مصلحتہا بود تا زیں تولیت — روضہ اش را تولیت باشد سوا
واقفاں با چند ممتازانِ شہر — بنتِ بنتش را نمودندش عطا
چوں ز نسواں ست او بہرِ مدد — دستِ سبحان اللہ اورا قد کفیٰ

قادری ایں را ہم بگفتہ سال نصب
تولیت ایں ماشاء اللہ بے بہا

۱۳۳۵ھ

قطعہ سالِ رحلت مولٰنا محمود الحسن صاحب شیخ الہند

چو اسلافِ اولوالعزم کہن رفت — چگویم ہائے دل سوزے زمن رفت
بحالِ ہندیاں شفقت طرازے — بری از حیلہائے ما و من رفت
زکس اورا نبودہ ترس و بیمے — بہ بے باکی براہِ ذوالمنن رفت
چو بلبل نغمہ زن آمد بآفاق — زبانِ شورِ ہر زاغ و زغن رفت
تنِ ہندوستاں بے جاں شدہ حیف — کہ جانِ پاک و صاف آں زاں تن رفت
رمہ بودیم و راعی بود ذاتش — ز گردش ہر طرف گرگِ فتن رفت

تاریخِ وصالش گفت قادری
شبانِ ہند محمود الحسن رفت

۱۳۳۹ھ

قطعۂ تاریخ طبع قرآن کریم با ترجمۂ مولانا محمود الحسن شیخ الہندؒ

ماہرانِ علمِ تازی کم ز کم چوں گشتہ اند / از جہالت ہر طرف برخواستہ شورِ فتن
ترجمہ قرآن را فرمود شیخ الہند ما / نام شاں بودہ است مولانائے محمود الحسن
از تراجمہائے دیگر گوئے خوبی در ربود / نیک تر بادش جزا از فضلِ ربِّ ذوالمنن
آنکہ از بجنور اخبار مدینہ جاری است / مالکش در کارہائے خیر بازو بیان و تن
طبعِ قرآنِ مترجم را کنوں دل بستہ است / بہرِ فہمِ ما کہ بے بہرہ شدیم از علم و فن
عیسوی و ہجری و فصلی و سمت ہر چہار / ہر سال طبع ملہم گفت اے قاری ہمیں
باہم قرآں فوق از توریت و انجیل و زبور / مومنین را ہادی پُر نورِ قرآنِ حسن

سنہ ۱۹۲۵ء / سنہ ۱۳۴۴ھ

ژند و استا شد بباز اعجازِ جامی قرآں / شاستر ہم وید شد از کبرِ قرآں بے دہن

سنہ ۱۳۳۲ فصلی / سمت ۱۹۸۲

قطعۂ مادّی سال وفات محمد معز الدین ابن حکیم مولوی عبد العزیز نوری عباسی

سنہ ۱۹۱۹ء

از دلِ آگاہِ آلام محمد علی قاری صدیقی سرولوی

سنہ ۱۳۲۸ فصلی

حکیم مولوی عبد العزیز را فرزند / جمیل صوری و ہم معنوی معز الدین

سنینِ عمر وے آمد چو بست و شش بشمار — ز خلق و فضل کمالے خدا ش داد بہیں
چہ حسن حسنِ عدیم المثال بے عیبے — چہ خلق خلقِ نبی و چہ فضل فضلِ مبیں
اُمید بود پئے نام و باب کاں گردد — عصائے پیریِ ایشاں بکار و یار گزیں
دو شنبہ آمدہ چوں در صفر بہ یازدہم — بصید افگنی بطا شدہ بہ بحر قریں
زدہ تفنگ و بآب آمدہ بقبضِ شکار — دہن کشاد بساں نہنگ قعر بطیں
غریق گشت و شہید انہ شد بجان و ارث — شدند ام و ابش زیرِ خاکِ رنج دفیں
چہ گویم ایں کہ چہ خسراں نصیب ایشاں گشت — شدہ چو گوہرِ یکتائے شاں ز دست چنیں

ز بہرِ سالِ رحیلش فغاں ز ایشاں خاست
رسید زدِ اجل آہ بُرد دُرِّ ثمیں

سنہ ۱۳۳۹ھ

قطعۂ حلیہ سال وصال مولانا عبد العلیم صاحب از محمد علی حنفی سرولوی

سنہ ۱۹۲۲ھ

مولوی عبد العلیم جانِ علم — کز مبارک پور[۱] بود آں ذی کمال
چشمۂ رحمت کہ در غازی پور ست — ق — کالجے فیاض با عز و جلال
مولوی اول آں را بود او — تشنگانِ علم را دادے زلال
بست و پنجم از مہِ شعبان بہ بست — سوئے موطن پنجشنبہ را رحال

---

۱ قصبہ ایست در ضلع اعظم گڈھ ۱۲

بیل چون اندر چکھنیان[1] در رسید — با تپِ دیگر آمد اتصال
وز تصادم صد مها بر داشت او — استخوانِ پاؤ سر را شد زوال
در بنارس زود بردندش که بود — اندر آنجا با مداوایش خیال
داشتندش در کبیر چورا که هست — از پئے رنجور نیکو ہسپتال
چون یکم رمضاں رسید یومِ سبت — داشت تا نصف النهار او نیک حال
شد سپس او را تغیرہائے سخت — وقتِ اول ظهر بنمود انتقال
در جنازه بود انبوهِ کثیر — شد شهیدانه بحق او را وصال
نیک بوده نیک رفته نیک شد — ہر نمط ہر ہر جہت او را کمال
ہمچو او دیگر کجا آرد زمان — گرچه گردد تا ہزاران ماه و سال
سینه‌اش گنجینه بود از نقل و عقل — در ادب خود بود او خود را مثال
بود اصولِ فقه را ماہر چو او — مفتیِ بے مثل بود آن خوش خصال
در کتاب و سنت ۔ اجماع و قیاس — کنه دان بود از حرام و از حلال
سویش استفتا ز ہر ہر جا چه — بود و فتوے بود از حسبِ سوال
خود ازین دار المحن خوش رفت و او — جانِ خویشان و محبان در ملال

قادری از ملہم شنیدستش سالِ وصل
کرد با للہ مقعدِ صدق ارتحال

سنه ۱۳۴۰ھ

---

[1] قریه ایست در ضلع غازی پور ۔

سال صدمۂ رحلت جناب مولوی محمدؐ عبدالاحد صاحب شمشاد

سمبت ۱۹۷۴

از زبان نوحہ محمدؐ علی قاری حنفی صدیقی ہرلوی

۱۳۲۴ فصلی

مولوی عبدالاحد شمشاد بود — شاعرِ شیریں زبان شیوا بیاں
خاندانش ہست ز انصارِ نبیؐ — نام بردارست در ہندوستاں
موطنِ او لکھنؤ بودہ ۔ مگر — گشت غازی پور را روحِ رواں
تا بہ پنجہ سال کرد اینجا بسر — با ہمہ ہم بے ہمہ با عزّ و شاں
در علومِ مشرقی تکمیل داشت — فارسی را خاص بودہ نکتہ داں
لیک در اُردو سخنگوئی نمود — بود بہرِ آں خود او اہلِ زباں
در کمالاتِ سخن ۔ ثانی نداشت — خود مثالِ خویش بودہ بےگماں
ہست از سر تا بپا در گفتہ اش — شاعری را ہرچہ باشد جانِ جاں
چوں ثنائیش در سخن سنجد کسے — خامہ گریانست و مقطوع اللساں
از تلمذ گر خبر جوید کسے — با کہ او میداشتہ از شاعراں
گویم اول یافت از دیگر لوا — ق — داد آسی آخرش طبل و نشاں
حسنِ سیرت حسنِ صورت ہر دو داشت — جامہ زیبش زما دلہا ستاں
یافت از حق آں چناں صدقِ مقال — کز کسے باکش نہ بودہ در جہاں
ظاہرِ او باطنش را آئینہ — آنچہ در دل بود بودش بر زباں

فرد بوده در جهانِ دوستی   بے ریا بوده است برما مهرباں
پابندِ پاسش هر صوم و صلوٰة   با تلاوت بود بر هرکس عیاں
نورِ ایماں آں چناں در قلب داشت   خائفاً ز تخمه نه از طاعون رماں
ز آفتِ طاعون گریزاں بود شهر   لیک او نگذاشته کلبۂ مکاں
با تیمارِ سقیماں می نمود   دفن و کفن میتیاں را هم ضماں
چشمۂ رحمت که یک اسکول بود   شد ز سعیش کاسۂ فیاضِ آں
طالبانِ نقدِ علم و فضل را   می دهد لاریب گنجِ شائگاں
بهرِ ایں کالج منیجر بود او   سعیش اندر ترقی بهر زماں
با همه ایں شغلها سفتے گهر   دیگراں اصلاح خواهان بیکراں
از زراں بودند شاگردانِ او   هم ز هر ناحیه خواهش کناں
گوهرش الحق غنیمت بوده است   هر طرف دریائے فیضِ او رواں
گرچه عمرش در گذشته از شصت و پنج   شیبِ او اندر خضاب او نهاں
و هیچ ورکا ز چند سالش گرچه بود   تا شده از کارهایش پرفشاں
ق
بهرِ انجامِ فرائض کانچه داشت   بود همواره بجاں بسته میاں
آخرِ کارش شده از چند ماه   رنجِ ضعفِ معده پیدا آں چناں
کز غذا یوماً فیوماً باز گشت   تا آں کز آب هم گشتے گراں
چند روز از پیش روزِ آخریں   از تنوّع رفت کلفت آب و ناں
اینچنیں در گلستانِ حیات   صرصرِ مرگ او فتاد آمد خزاں
بست و پنجم از مهِ ذوالقعده بود   پنجشنبه را سحر وقتِ اذاں

رفت بے پروا ازینجا شاد و خوش — ماندہ ایم اے قادری در شور و فغاں

موطنِ او در قفش اینک شدہ — دیگرے آرد چنو کے آسماں

بہرِ ما سوگ ست و او را عشرت ست — شد ز دار المحزن در دار الاماں

نیست تنہا با عزیزاں رنج و غم — ہم با حباب ست و با ہماں فلاں

فکرِ تاریخِ وصالش کردہ اند — خاص شاگرداں و دیگر شاعراں

من نہ از شاں نے ز ایشاں بودمش — عافیت چو آشکارا و نہاں

با ہمہ بیگانگی کردم چو فکر — ملہمِ غیبی نمودم شادماں

گفت او مسرور رفت ست ایں بگو

یافت جائے سدرہ اندر جناں

۱۳۳۵ھ

قادری آمد چوں بیانِ غم بسر — سے نہادی تیغِ خامہ را عناں

شد منیجر عزت اللہ جائے او — ایں نواسہ ہست او را نیک داں

عالم و صالح متین و خوش نہاد — چوں نباشد ہست عالی دودماں

ہست مولانا و ملا فاضل او — ایں لقبہا یافت بعد از امتحاں

اے خدا او را بفضل و رحمِ خویش — دور دار از چشمِ زخمِ این و آں

نصبِ او را عیسوی سال ست ایں

پیر در عقل ست و در وقت جواں

۱۹۱۷ء

قطعۂ سال وفات میرذاکر حسین ہنر غازیپوری

چو ذاکر حسینِ ہنر رخت چیدہ　　از اینجا و دار البقا را رواں شد
بخویشانِ او رنج و غم را چہ حدے　　چو نذرِ غم و رنج بہماں فلاں شد
ہنرور، سخن سنج، خوش فہم، پرگو　　چنو کم دریں دورِ آخر زماں شد
چو آسی بشد رفت شمشاد از اینجا　　چو شمشاد رفت این پیِ او رواں شد
خدایا چہ آوانِ خسراں رسیدہ　　کہ پیہم غم و درد سوہانِ جاں شد

بگفت از لبِ وائے تاریخ قادری
ہنر شد ز عالم ہنر از جہاں شد

۱۳۳۹ھ

قطعۂ سال رحل عبد الحمید خاں وکیل از محمد علی قادری

۱۹۲۱ء

مولوی عبد الحمید از بہر من میداشت انس　　شاگہ بر من کرم ہموارہ می کرد از قدوم
الشیائی علم را چون نیک ماہر بودہ است　　غم غلامے شد مرا یادے بہ تذکارِ علوم
بود بذلہ سنج، ہم صاحب مذاق و نغز گو　　در دلش ہم بر زباں معنیِ عالی را ہجوم
ہرچہ میگفتم بہ نظم او می شنیدے لازماً　　ہم رسیدے بر فرازِ نکتہ ہایش بالعموم
بر سمائے پیشۂ شانِ وکالت ماہ بود　　کار گیسل گردِ او حلقہ زناں ہمچوں نجوم

هر که او را هر کجا دیدے شده بے خویشتن　　خوش همی دیدے یاراں را نکو دیدے باللزوم
ناگہاں گشتہ سقیم از وجع ملے در پشت سر　　رفتہ رفتہ خوں بہ چشمش ماند نے پیہ و لحوم
روزِ شنبہ کز مہِ شوال بست و پنج بود　　بردہ او را زیں جہاں و زاں جہاں چرخِ ظلوم

بہرِ سالِ رحلتش قاری شنیدہ از سروش
عیش جاویدش شد جناں آمد چو تابانِ نجوم

سنہ ۱۳۳۹ھ

مرثیہ مولوی عبدالصمد بہ پنجاہ و پنج ابیات ہم عددِ سنِ اجلِ او

سنہ ۱۹۰۳ء

از محمد علی قاری برادرِ کہین آں آسودۂ علیین

سنہ ۱۳۱۰ فصلی

جہاں تیرہ و تار از بہرِ چیست　　زمانہ پر اندوہ از دردِ کیست
زمیں از چہ غلطید بر خاکِ غم　　زدہ آتش بافلاک برقِ الم
اگر روز ہست آں ز شب بدتر است　　دگر شب ز انجم بدل اخگر ست
نہ در تن توان و نہ در دل سکوں　　رواں ست از دیدہا جوے خوں
نشانے نماندہ ز سور و سرور　　فغانہا رسیدہ ز نزدیک و دور
بگیتی نماند آہ عبدالصمد　　ملک خو فلک جاہ عبدالصمد
کمال و شرف را بدو نازہا　　نوال و کرم را بدو سازہا

بهر انجمن صدر فرماں روا　　بهر گل زمیں بلبل خوش نوا
بسا در دلش ذوق سیر و سفر　　بصد جاه و مکنت بصد کر و فر
بهر گوشهٔ هند آوازه اش　　گه راندہ بهر سمت جمازه اش
نه تنها دریں ملک هندوستاں　　که نامش گرفت از کراں تا کراں
به نثر آں چناں داشت زور قلم　　که هم نیچه اش در جهاں بود کم
کمالش به نظم ارچه بود از نخست　　تلمذ به آسی زبس کرد چست
مگر گفته اش را نیاید دوخته　　ز آموزگار ایں هم آموخته
نه مانند هر کس وکالت نمود　　بصد سروری و جلالت نمود
بهر بورڈ بوده بدو ممبری　　به وجه آمد از بهر او افسری
ز والیں چیرمینی امرش بلند　　به درباریاں عمره دار ارجمند
نه خان بهادر خطابش رسید　　بجاں با ختن انتخابش رسید
ز حکام تا عامیٔ سوگوار　　همه را بهر کار حاجت برآر
به پیش کهین و مهین سرنگوں　　مگر خویشتن را ندیده فزوں
چه اسلامیاں و چه هندو کساں　　همه گوش بودند و بود او زباں
چناں داشته سروری بر همه　　که او همچو راعی همه چوں رمه
بلطف و کرم فرق ملت نداشت　　که انعام او عام و علت نداشت
تلطف باحباب و یاراں مدام　　مدارا با عدائے بدیں تمام
دو کس را اگر جنگ بودے دراز　　گشادے بر انها در صلح باز
مگر مزد خواهاں شگفتے بداں　　عزیزاں بیکے دیده جاں فلاں

زمانہ گرفتش سبے آزمون
فریبے نخوردہ ز دنیاے دون

غیوریش او را ہمی داشت سیر
نیاورد دستش ز بالا بہ زیر

شدہ از مہ مارچ چون بست و پنج
زفالج شدہ ہمتش رنج سنج

مگر زود گشتہ علاج جمیل[1]
پس اندازیِ رنج او را کفیل

زبان شد بقا بود دستش بکار
برفتار شد پاش ہم استوار

بنومیدی اُمید شد جلوہ گر
ولے آسمان باخت نردِ دگر

چو بست و سہ از جون گشت آشکار
ہموں مادّہ ریختش بر بیار

بدین نوبت آن مایہ محکم رسید
کہ چارہ گرش باز چارہ ندید

بسے دست و پا زد بسے جہد کرد
مگر با قضا چون شود ہم نبرد

سوم روز شد خاتمت ہائے حیف
الم بر زمانہ عَلَم کرد سیف

رسیدش چو پنجاہ و پنج از سنین
برید از جہان شد بخلد برین

از ینجاست اشعار پنجاہ و پنج
درین نوحہ سر بسر درد و رنج

بہر جانب از شیون و نالہا
تو گوئی کہ عالم گرفتہ بلا

ز تعطیل غم رنگ دیوان شکست
کشیدند حکّام از کار دست

ودیدند پیر و جوان بسر دید
کہ در وہم نہان ہست روے سعید

ز اسلامیان صرف ہم ہندوان
نہادند بر دوش نعشش دوان

بہ ہمپایِ نعشش انبوہ جمع
چو پروانہا گرد تابندہ شمع

بغازی پور اول نمازش شدہ
کہ بر چرخ سوز و گدازش شدہ

---

[1] اشارہ ہست بہ حکیم جمیل الدین ۱۲

سوئے وطن　　　سرِ دلی شدائے واے دار المحن

براندراں جایگاہ　　　ادا کردہ در گور کردند آہ

ی اے قادری خستہ حال　　　ز سالِ وصال و ز حسنِ مآل

مضطرب بود و بے تاب و توش　　　ز حق در دعا در رجا از سروش

کہ مصراعِ روشن تہ خورشید تافت

حیاتِ ابد عیشِ جاوید یافت

سنہ ۱۳۲۱ھ

غم آں مایۂ شکرِ خالق ہمیں　　　کہ بگذاشت فرزند را جانشیں

کہ یحییٰ بود نامِ نامیِ او　　　سمر در جہاں نیک نامیِ او

بہ انگلینڈ تا ہفدہ سال بود　　　امیرانہ با فر و اقبال بود

بہر بابِ او فتح باب آمدہ　　　بہ بیرسٹری کامیاب آمدہ

چو ماہِ نہم آمد از مقدمش　　　فلک بر سر انداخت کوہِ غمش

خدایش کرم گستر و یار باد

ازاں کش نباید نگہدار باد

قطعۂ سالِ وفاتِ عزیزی محمد زکی مرحوم برادرِ کہینِ من

محمد زکی اے اخِ عینیِ من　　　ذکی و فہیم و عقیل و جری

چہا دادہ بودہ بدو کارساز　　　اصولِ زمینداری و سروری

بجنگی غازی پور او داشته — بصد دبدبه تمغهٔ افسری
نه بیمے نه باکے ز کس در دلش — مگر از خدا داشتے یاوری
بکس حاجتِ خود نه برده گہے — غیورش نموده خدائے غنی
شغف داشتے با صلوٰة و صیام — نه کرده ازاں ہیچ گه کوتہی
بهنتیا چو شد نقطهٔ دائره — به گور کهشنی از کسانِ غوی
بدل داشتند آں که ایں قصبه را — نمایند پامالِ غارت گری
زلب آنکه حاکم بایں ضلع بود — به سعیش شده بے بہا داوری
که بلوائیاں را رسید آفتے — نه گشت از سزا ہیچ سرکش بری
چه گویم که از وے چها بوده است — دلِ دوستان و عزیزاں قوی
چو بست و دوم شد ز ماهِ صیام — بریدا و ز دنیا شده جنتی
شد عبدالصمد شد محمد زکی — دو بازو شکست از محمد علی

مسمی ست قاری سنِ رحلتش
بجنت شدش مسکنِ خسروی

سنه ۱۹۰۵ء

اصلاحِ همراز مولوی محمد عمر از مولوی ابوالحسن همشیرزاده آں گزیدهٔ ملم منزل

۱۹۱۶ء

سمرولی بود قریهٔ مرد خیز — بغازی پور اندر چو جان در سراپا

محمد عمر از جہاں جاے بودہ — امیرے رئیسے جوادے چو آبا
بگورکھپور او بُد منصف بہ عہدہ — عدالت براو او بر انصاف شیدا
بعلم و بفضل و باخلاق نیکو — برنگ رخ و صورت خوب و زیبا
بہر طبقہا مردم چشم عالم — ق — بہر گوشہ ہا مسند آرا بدلہا
بہ بست و سہ سال عمرش رسیدہ — بہ دانائی پیر دیرینہ دانا
ز معمول پرداختہ خواب کردہ — شب جمعہ و بست و ہفتم رجب را
نماز سحرگاہ خوابے کہ بودش — ہماں بود کاں سیر باند ز دنیا

پئے سال وصلش چہ خوش گفت قادری
بریدا از موالی شدہ جنت آرا
سنہ ۱۲۷۵ھ

شدہ منصفش ہم بگورکھپور آخر — نماندش کسے را بجز نام پیدا
(۱۳۳۳ھ) چو بر سیزدہ صد شدہ سی و سوم — پس اسکولہا انسپکٹر شد آنجا
جوانے کہ او ہست ہمشیر زادہ — بصورت بمعنی بود وہست دانا
ابو را چو بر الحسن ضم نمائید — شود نام نامیش پیدا ہمانا
خدایش نگہبان بہ چشم حوادث — بیام ترقی بود اوج گیرا

باصلاح مرقد چو آہنگ کردہ
زبانش شد ایں قطعہ املا و انشا

سالِ دیباچہ وصال محمد عبدالرب ابن محمد ابوالحسن بن محمد علی ولد مولوی محمد صدیق مرحوم

۱۹۲۳ء

چاردہ سالہ را کمال اللہ — دل ربودہ ز ہمگناں باادب
ہر دل از دیدِ او طرب انگیز — باب و مامش اگر فدا چہ عجب
در دوشنبہ بہ بست و پنج از عید — حیف در باخت جاں بشدتِ تب
قادری زار سالِ ہجری گفت
قرب رب یافت جلد عبدالرب

۱۳۴۱ھ

قطعہ سالِ وصالِ مولوی محمد نور مرحوم برادر عم زادِ من

از دکن آمد محمد نور ہاے — روز عمرش را چو پیدا شام شد
چار ساعت بود در کھنیا[1] سراے — کز خدایش وصل را پیغام شد
بود در سنت پس از فرضِ الٰہ — شکرِ حق کاو را بخیر انجام شد
بہر سالِ رحلتش قادری بگفت
مقبلِ رب در نمازِ شام شد

۱۳۲۱ھ

۱؎ قریہ ایست در ضلع جون پور ۱۲

قطعۂ سالِ وصال مولوی محمد فصیح صاحب از محمد علی قاری صدیقی سرلوی

۱۹۲۲ء

گرامی عزیزم محمد فصیح — رئیس و کریم و خلیق و جواد
بہ گھوسی اعظم گڈھ او را وطن — بہ تحصیلداری نمود امن داد
زِ ہر دل عزیزی کمالے بدو — خوشش افسر از و ماتحت بود شاد
صلہ داشت با اقربا ہر نمط — بہ خلان خلیل و باصحاب راد
سہ شنبہ چو از جون شد سیزدہ — دہم ساعتِ شب بحق جاں بداد
بہ ضلع جون پور در شاہ گنج — چنیں حادثہ ہائے بر ما فتاد
دو داخ کہنش مسیح و ملیح — سوم بچہ مقبول کور است زاد
بصد رنج و غم آوریدند نعش — بخاکش سپردند در بوم زاد

زِ قاری بہجری است از حق دعا
زِ رحمت بدو تاب زنہار باد

سنہ ۱۳۴۰ھ

قطعۂ تاریخ سالِ وفات مولوی عبدالواحد مرحوم

عبدِ واحد نبیرۂ عمی — بود بارے و علم را شانے
بود از بس خلیق و خوش دل و نیک — اکمل الصفت احسن الشانے

بصلوٰۃ و صیام داشت شغف — ہمچو مرتاض صاحب ایمانے
غیرش اندر ہزار ہزار طاعون — در سرائے نماند انسانے
حیف اثر خورد و شد بغازی پور — از پئے چارہ و درمانے
ہائے تدبیر کے دہد سودے — چوں بدست قضا رسد جانے
آخر کار زیں فنا جا خوش — بہ بقا جا نمود جولانے

قادری زار سال رحلت گفت
جو درب را شدہ است مہمانے

۱۳۳۲ھ

قطعۂ سال وصال مولوی محمد ابو البرکات از اندوہگین محمد علی قادری

۱۹۱۶ء

مولوی عبد الاحد عم زاد اخ بودہ مرا — عالم و حاجی و زاہد ہم وکیل باکمال
بود ابو البرکات اورا اولیں فرزند نیک — ذی لیاقت ذی وجاہت انت در طلب اشتغال
مرجعے بودہ است از بہر مریضان سقیم — زخم رنج مرض از لطفش گرفتے اندمال
ہفتم رمضان و یکشنبہ بہشتم سال عش — رفت ازیں دار فنا و اندر بقا کرد ارتحال

قادری غمدیدہ سال رحلت از ہاتف شنید
جائے او لابد بقرب خاص رب لایزال

۱۳۳۴ھ

۱؎ موضعے ست در ضلع غازی پور ۱۲

قطعهٔ تاریخ وفات مولوی سمیع اللہ و مولوی نور اللہ پسران مولوی محمد احسن اللہ مرحوم

مولوی احسن اللہ اخ عمزادم کہ بود — در پسش بودہ دو تا فرزند او را جانشین

نامہاے شان سمیع اللہ و نور اللہ بود — اولین بود مہین و دومین بودہ کہین

نوجوان بودند ہر دو ہم دلیر و ہم جسری — بود قلب ہر دو ایشان طمانیت قرین

ہر دو را از مبدءِ فیاض شانے دیگرے — چوں نہ بودے ہست ہم از دیر یابی التحقیق

چار ضربی داشت در ہر کار با عقل رسا — گام ہر گامِ پدر بنہادہ بودہ اولین

بود اولوالعزم ارچہ پابندش مگر بود اندرا — زندگی بسکرد آزادانہ بودہ دومین

حیف صد حیف ست کاندر نوجوانی ہر دو تا — از جہاں رفتند و ما ماندیم حیران و حزیں

بہر دفع رنجِ ما الہام من گفت ست سال — دومین نزدیکِ یار رفت آمن اے اندوگیں

۱۳۴۱ھ

اولین را سالِ رحلت ہم سروشِ غیب گفت — در جہاں داوند او را مہدِ مجد بہترین

۱۳۴۲ھ

از پے اولادِ ہر دو قادری از حق کن دعا

خیر باد اشاملِ شان یا الٰہ العالمین

قطعہ بحساب سال وصال مولوی محمد صالح از محمد علی قادری حنفی صدیقی سہروی

سمبت ۱۹۸۲

مولوی عصمت اللہ بود چون عمِ من — بس بزرگ و بس کریم و بس متین و بس حلیم

بود پورِ او محمد صالح او را خوش مثیل — بس وجیہ و بس شکیل و ہم شمیم و ہم حکیم

نیروئے بازو و تن سے داشتے او ہمچناں — داشتے راے رزین و زورِ فہمِ مستقیم

چوں بہ شصت و ہفت آمد از سنین عمرِ او — گشت از ورمِ جگر از بس ضعیف از بس سقیم

ماہِ مارچ را اثنا عشر (۱۲) شعبان را بیست و ششم (۲۶) — روزِ جمعہ شد ازینجا سوے جانانِ قدیم

قادریِ خستہ زہبسرِ یادِ سالِ رحلتش — عیسوی و ہجری ست اندر دو مصراعِ سلیم

رحمتِ رب از پیش آمد فراشش و سائباں

۱۹۲۶ء

شد وحید اور از حق بود آنچہ در دارِ نعیم

۱۳۴۴ھ

قطعۂ سالِ رحلت میاں وحید اللہ پسرِ مولوی رفیع اللہ ساکن سرولی ضلع غازیپور

رفیع اللہ را پورے ہمینے — وحید اللہ نیکو نیک کردار

جوانِ صالح و سرچشمۂ خلق — لبیق و بس متین و نرم گفتار

شدہ بی اے ایل ایل بی منصفی یافت — باعظم گڈھ رسیدہ بر سرِ کار

چہ مایہ نیک داد و داد می داد — کہ تجویزش نیاوردے بدل بار

ہمانجا شد سقیم الحال از تپ — بغازی پور آمد سر بسر زار

سپس دمل برآمد در بنِ ران — ز حمتہا فزونی شد پدیدار

حکیم جی ڈاکٹر گشتہ معالج — براکش بود پریوناتھ ہم یار

زہر دو جد و جہدے گشت موفور — ولے سودے نہ بخشیدہ بہ بیمار

ترقی بود در تکلیف و در رنج — نمودش زار چوں ہر گونہ آزار

بنارس بردہ در صرف و مداوا — نمودہ باب او ہر گونہ تیمار

زہر کارے معطل بود بابش — بہ تیمار و دعا بودش سروکار

دراںجا ہم زکوشش ہیچ نکشود — زتقدیر آمدہ تدبیرِ بےکار

بہ باب و مامِ او امیدہا بود — کہ ایں نخلِ تمنا آورد بار

تبر زد چوں قضا ببرید ہیہات — چنیں سرسبز نخلِ نیک آثار

بہجری سالِ رحلت گفت قادری

بساطِ لطفِ رب گشتہ بدو یار

۱۳۴۱ھ

بدرِ عالم راکشیدہ ممبریِ کونسل

۱۳۴۵ھ

ممبریِ کونسل را پنج داعی بودہ اند — چار کس زانہا قدم در جہدہا فرسودہ ا

مال و زر در دست و دامانِ کہاں انباشتند — وز ہماں در التجا ہا ارتجا ہا داشتند

زر فشانہا دو کس را غرہ کردہ ہر نمط — غرۂ دیگر دو کس بر کثرتِ قومی فق

بس یکے زاں پنج را بودہ توکل بر خدا — ملتجی و مرتجی بودہ ز لطفِ کبر

از حریفان راہِ جہد و سعیِ او مسدود بود — بابِ مقصودش ز دستِ رحیمِ حق آخر کشو

بر چہار آمد مظفر ایں یکے اے واہ واہ — ہست تا ور سینکے بر ملکت دلہا ا

با حسوداں خود حسد بود ست رنجِ جاں خراش — سر بسر دلہائے شاں گردید اینک پاش پا

سیزدہ صد ہشت شد از دیگراں رائش فزوں — ہر یکے را ہست حیرت کایں چنیں گردید چو

بہر یاد ایں الکشن شد سعیِ از سر و ہش

قدرتِ حق مدعیاں را ز سر افگندہ ہوش

۱۹۲۶ء

تمت بالخیر